

Horváth Dezső

Apjuk helyett - állam

© Horváth Dezső, 2006

TARTALOM

Messze van odáig

Keserves utazás

„Ilku Pál gyermekváros”

Az Andrássy-kastély

A vadkacsa

A falat, két oldalról

Aranka néni

Cujkakakasok

Új Helikon

A puding próbája

*Kis bokor, ne hajts még,
Tél ez, nem tavasz;
Kislány, ne sohajts még;
Nem tudod, mi az.*

(Arany János: Csalfa sugár)

Messze van odáig

Hol van ide Tiszadob? Szegedről nézem a világot idestova ötven esztendeje, de Szalókon azt mondták volna rá, hogy Pokolegyházán. Messze-messze, nagyon messzire. Pedig az öreg Tisza révén rokona is lehet Szegednek. Majd megkérdezem Tóth Bélát, a *Tiszajárásba* biztosan belevette.

Azért nem tudom, hol van, mert nem is kellett, hogy megtudjam. Most azonban gügyü hozott össze vele. Ja, azt se tudja mindenki, mi a gügyü? Pedig kiköpött magyar szónak sejtem. Két jelentése biztosan van. Az egyik szerint az a fehérccseléd, az idősödő asszonynépből való, aki házasságszerzésre adja a fejét, és nem kézzel csukja be az ajtót, hanem farával vagy vállával löki be, hogy a nyomában leselkedő gonoszt visszariassza, és első dolga odabent megfordítani az előtét a kemence szájában. A másik jelentése kimondottan a búbos kemencék világába visz el. Összefogott nádcsomó vagy szalmacsutak, meggyújtják, és avval viszik be a lángot.

Közvetítő itt is, ott is. A házasságszerzésnek otthon, nálunk, külön neve is van: kommandálás. Akkor használatos, ha megfelelő alkalom híján másként nem találhatnak egymásra a párok. Hadiözvegyek például. Mindenesetre nem nagy dicsőség így egymásba boronálódni.

Engem tehát, mi tagadás benne, úgy kommandáltak el Tiszadobra. Szégyenszemre? Majd meglátjuk. Kisülhet ebből még jó is, rossz is.

Könyvtáros Klárit ezennel kinevezem besózott gügyünek. Asszonynépből való fehérccseléd, talán nálam is korosabb és okosabb, bottal jár ugyan, de mindenféle szervezésben agyonverhetetlen. Íméles kukacot, számítógépes levelet küldött nemrég, és azt mondta benne, oda nekem mindenokvetetlen el kell jutnom. Most jött éppen, Rozikáéknál járt, akit egyébként *Babinak* illik szólítani. Könyvtáros ő is, onnan a barátság. Ismernem kéne még a Somogyi-könyvtárból. Akkora szénakupacok vannak az én fejemben, ítéletnapig se jönne elő a képe. Kiforogta ott fönn valahogyan a szó, hogy beveti majd nálam rábeszélő képességét. Sokan írtak már róluk, de én még hiányzom közülük.

Zsilipet húzott föl a fejemben ez a néhány szó, és zuhatagban jöttek elő a kontrák. Ha hetven évig megvoltunk egymás nélkül, ezután is meglehetünk. Világéletemben tiltakoztam az ellen, hogy mások mondják meg, mit írjak, ezen se akarok változtatni. Igaz, amikor már benne voltam a rázatóban, hagytam, hogy kilincsről kilincsre adjanak az emberek, de ez más lapra tartozik. Ráadásul az is igaz, ha megkértek valamire, eddig még nem tudtam rá nemet mondani. A hétköznapi szótáromból is hiányzik. Legalább nézzem meg! Csakhogy a nevelőotthonoknak akár esküdt ellensége is lehetnék, annyit kotyogtam már ellenük. Futtában összeszámoltam, legalább húszszor szóltam. Szánom ugyan, hogyne szánám az árvákat, meg azokat is, akiket elhagytak eleven szüleik, és mindent megtennék szóval való boldogításukért - nekem csak ennyi a lehetőségem -, de kínlódtam annyit kollégistaként az életben, hogy az *ömlesztve nevelésre* azt mondjam, nem embernek való. Makarenko ugyan kemény tananyag volt Tettamanti pedagógiájában, de neki is köszönhető, hogy az egész tantárgyhoz farral álltam. A tömény és átkottázott marxizmus kivonatolása volt inkább, mint komoly lecke. A lényeg: annyi boldogtalan házasság van a világon, gyermekáldás nélküli, örökbeadásra várva. Családban van a fölnövekvő nemzedék helye, nem nevelőotthonban.

Azt is tudom, a janicsárokat is abban nevelték a törökök. És bennünket is janicsárrá akartak tenni annakidején. Keményen szabályozták, haza, a kibocsátó családi fészekbe évenként legföljebb háromszor mehessünk. A nagy nevelési koncepciónak a családi kör volt a legnagyobb ellenfele.

Apja helyett apja én akartam lenni - mondja a rókaelkű bátya Nagy Lajos királynak a Toldi nyolcadik énekében. Sok nevelőapa szereti ezt mondani magáról, de igazi apává lenniük szinte lehetetlen. Mostohák lehetnek csak, még ha jó szándékkal vannak is eltelve. *Keserű a más kenyere* - ezt meg egyik népdalunk mondja. Az állam is azt szeretne volna beletáplálni gondozottjaiba, hogy *apjuk helyett apjuk lesz*, de mi más lehetett volna, megmaradt államnak. Így lett a könyvecske címe: *Apjuk helyett - állam*.

Egyik jó komám gyerekkeszerelő vállalatnak nevezte el az ifjúságvédelmi szervezetet. Évtizedekig hadban álltam megyei főkörmányosával, egyébként talpig becsületes emberrel, leginkább azért, mert tanyára végképpen nem engedett örökbe fogadni senkit. A többit is nehezítette inkább, de előtte a tanya a pokol tornáca volt, én pedig elég hamar belehabarodtam a tanyákba. Ilyen múlttal menjek el Tiszadobra, és írjak lelkenedző könyvet az állami nevelőotthonokról? Mert nyilván ilyesmit várnak. Kupciher lennék, ha megtenném. Meg is mondtam Klárinak, telefonba még.

Szívós fajta, sistergett közben, de nem engedett. Azt nem mondom, hogy kénkövet fűjt, mert egyébként jótét-lélek, de kötötte az ebet a karóhoz. Mindenben egyezik a véleménye az enyémmel, de mi legyen azokkal a gyerekekkel, akiket senki nem akar örökbe fogadni? Magunknak ártunk, ha nem gondoskodunk róluk. Hitvány gyerekből mi lehetne más, mint hitvány fölnőtt! Ott volt, látta, higgyem el, hogy nekem való. Sajnos, a benne nevelődők többsége cigánygyerek. (Később tudtam meg, rosszul számoltam. Igazi árva talán nincsen is közöttük. Zavaros körülmények között élő félárva legfőljebb, de a többségnek anyja-apja él.)

Újabb löketek zúdulnak át a zsilipen. Megkörnyékeztem én már a cigányságot szóban is, írásban is, holtig tartó ellenségeket szerezhetnék velük. Az a kevés, akinek sikerült kikapaszkodnia közülük, legszívesebben hypoval mosná magát naponta, hogy kifehéredjen a bőre. Hogy visszamenne közéjük? Nincsen az a pénz!

Negyven-valahány éve annak is van, hogy Tóth Bélával együtt mentünk ki a dorozsmai putriba. Én akkor még inkább csak a fényképezőgép gombját nyomogattam, ezért azt az alkut kötöttük, hogy ketten hoznánk össze egy könyvet erről a sorsverte népről. Ő a betűt adná hozzá, én meg a képeket. Össze is kattintgattam mindjárt egy fél kötetre valót. Arról például, hogy az öreg cigánykovács egyetlen földbevert kocsitengely végén hogyan kalapálja ki az itatóvödröt, vagy hogyan főzi a cigányasszony téglákra rakott platnin a paprikás krumplit, szájában a pipával, és hogyan mutatja meg a bugyiját a kamaszlány. Mert neki már az is van! Béla fejében nyilván a betűk forogtak legalább ilyen intenzitással, el is ment másnap a megyei pártbizottságra. Jó ismerőse volt az egyik osztályvezető, elmondta neki, mit találtunk ki hirtelenjében.

- Aztán a pofánkba akarjátok vágni, mi?

Béla ettől a szándéktól állt talán legmesszebbre, ennek köszönhető, hogy ez az ötletünk összesen egy napig élt. Pedig olyan szépen kiigazodott bennünk az egész gondolatmenet. Itt csak a tanítás és a nevelés segíthet! Tanárember volt ő is, bár könyvtáros lett belőle, azzá lettem magam is, mi másra gondolhatnánk leghamarabb, ha nem erre?

Kútba esett tehát a megváltó gondolat. Csak a hajlandóságunk maradt töretlen. Segíteni mindenkinek, aki rá van szorulva.

Előzuberognak bennem azok az idők is, amikor a klubmozgalmat szervezni kezdte a népművelés. Megyei szakreferense voltam ennek az újfajta valaminek - csúfos vége is lett, amikor a KISZ kivette a kezünkől -, bemutatóra hívtuk a művelődési házak igazgatóit Csongrádra. A legnehezebb feladat volt őket meggyőzni arról, hogy egészen kényes dolgokat is elő lehet

vezetni klubszerűen. Az úgynevezett nagytermi rendezvények éltek akkoriban végnapjaikat, kerestük a kiscsoportos foglalkozások lehetőségeit.

Ólmos eső áztatta és fagyasztotta síkosra az utakat aznap, és az érzékenyek lelkiületét is megülte a borongás. Előálltam azzal, hogy írjunk filmet. Akkor még, ott még az is újdonságnak számított, hogy azt is lehet írni, és forgatókönyv lesz belőle. Miről írunk? Olyasmiről, amit mindenki ismer. Nem kellett nagy bűvészség hozzá, hamar kikötöttünk a cigányoknál.

Szétsztottuk hamar a föladatokat. Te vagy a rendező? Akkor válassz magad mellé operatőrt. Fővilágosítót. Gyártásvezetőt. Tanácsadót. Szakértőt. És bankárt is, mert a film eszi a pénzt. Kisdéd csoportunkból minden kitellett, és sikerült is azonnal fölvennünk a szükséges fordulat-számot hozzá.

- Mivel kezdjük?

- Azzal, hogy lopnak.

Szent Isten! Mindjárt ez jön elő?

- Mit lopnak?

- Libát.

Hangos a kacagás.

- Te láttad már, hogyan lopják? Mert az operatőrnek tudnia kell, mindenképpen.

- Nem láttam, de tudom.

- Jó, akkor ott leszel a rendező mellett. Mikor lopják?

- Éjjel.

- Fővilágosító úr, gyártásvezető úr, tessék lámpákat szerezni. És libákat is hozzá. Ólban vannak a libák, leszáll az este, surran a cigány, elkapja a lúd nyakát, és hová teszi?

- A zsákba.

- De a lúd elgágítja magát. Fölébred a gazda, kiszalad gatyában, és elkergeti a tolvajt.

Harsogó nevetés kíséretében elvetettük a libalopás ötletét. Maradt még ezerféle más, közel jártunk az éjfélhez, mire úgy-ahogy összehoztunk egy takaros forgatókönyvet. Ideje volt bejelentenem, hogy ez a film már el is készült, Sára Sándor forgatta a Balázs Béla Filmstúdió keretében, és a címe is ez: *Cigányok*. Ott van a filmtárunkban, de senki ki nem viszi.

Megnyomtam a gombot, indult a film. Biztosan lehetne jobban is megágyazni neki, de döbbenetes hatása volt így is. A lényeg, hogy társadalmunk egyik legégetőbb kérdésén közösen rágódtunk egész este. Nagyobb döbbenet is történt. Nincsen az a rendező, és gyártásvezető sincsen, aki előre megfontolt szándékkal két cigánygyereket is beszerzett volna az estünkbe. Amikor föl kattintottuk a villanyt, osontak kifelé.

- Hóhó! Megállni! Gyertek csak vissza!

Harmadik döbbenet: azt is láthattuk, megtudhattuk, a legérzékenyebb népekből kettőnek a lelkében iszonyatosan borzalmas vihart kavart az estünk.

A harmadik zuborgást se hallgathatom el. Mondhatnám Tamás Ervinék képeskönyvét is, mert elementáris erővel hatott rám az is, bár a kor követelményei szerint szidolt is használtak hozzá, de a személyes dolgok hamarabb jönnek. Elaggott, megvénült, csotrogány biciklimet világos délben ellopták a Sajtóház elől. Csak a kötöző lánc maradt a fa tövében, a levágott

lakattal. Nem akarták, hogy az ujjenyomatuk megmaradjon. Van itt fifika! Ismeretlenül is le-szedtem a tettesekről a keresztvizet, de nem fordultam a rendőrséghez. Annyi kerékpárt loptak akkoriban - és azóta is -, mi mást tehetne a Yard, mint széttárja a két kezét: tehetetlenek vagyunk. Vizslattam utcahosszat, hátha rátalálnék kocsmá előtt, vagy árokba lökve. Annyit bütyköltöm már, ha százfelé szedték volna, és más-más kombinációban futtatnák, akkor is ráismernék. Innen-onnan összeszedtem egy másikat.

Tolvajoknak én nem veszek újat!

Eltelt két év, talán három is, mondja a portás, hogy keres a rendőrség. Már az is? Egy kumma szót nem írtam róluk, mi bajuk van velem? Megfogták a bicikli-tolvajokat, ki akarják hall-gatni.

Mondjam, ne mondjam? Úgyis kitalálnák. Három cigánygyerek volt a tettes. Az egyetem elől is lopni akartak, rajtakapták őket, fiatalos vehemenciával meg akarták lincselni, de csak az lett belőle, hogy kihívták a rendőröket. Azok aztán sziszifuszi aprólékossággal úgy göngyölítették föl az ügyet, hogy mindenhová elvezettették magukat, ahonnan loptak. Így jutottak el a Sajtó-ház elé is. A nagy tölgyfához. Azt híreszteltem akkor is, és azóta is, azt a fát direkt azért ültet-ték, hogy legyen hová támasztanom a biciklimet.

Bementek a portáshoz: kiét lopták el? Innen, kérem, nem loptak egyet se. Dehogynem! - szól közbe az éppen arra járó gondnoknő. Így jutottak el hozzám.

Bíróági tárgyalás lett belőle, tanúnak engem is megidéztek. Az a bíró vezette, aki azelőtt főben járó bűnöket tárgyalt. Éppen akkor törölték el a halálbüntetést, ha nem is tyúkpöröket bíztak rá, de az én biciklim ügye is elibe került. Sok-sok máséval! Mert ezek a kölkök ha biciklit láttak, ott nem hagyták volna. És azonnal vitték a kamionparkolóba. Öt meg tíz márkáért adták el azt is, amelyiket negyvenezerét vett a gazdájuk. Hatalmas nagy pénz volt akkor a negyvenezer. A kamionos meg akár kívülre is fölakaszthatta, hogy lássák, milyen sportos ember ő. Viszi magával a pedált, és pihenő idejében kerekezik egyet.

Meghallgatásom után előnyomakodott bennem a szakmám. Szabad nekem itt kérdést föl-tennem? Látszott a bíró arcán, szokatlan a kérdés, de ha az előbb írta be a nacionálémbe, hogy újságíró vagyok, megengedte: tessék!

- Azt szeretném megkérdezni a fiataluraktól - fordultam hátra -, hogyan kaptak kedvet az én kivénhedt csotrogányomra?

Három gyanúsított volt, az egyik éppen javítóintézetből jött volna hivatalos kísérelővel, de közlekedési bonyodalomban elakadt valahol, így csak ketten ültek az első sorban. Gumi-kérdéssel volt éppen elfoglalva a nagyobbik, közben valami bites dallamot pampamozott magában. Félretaszigálta szájában a rágógumit, megrántotta a vállát, és ezt felelte:

- Nem volt ott másik.

Jobb csattanót kitalálni se lehetne. Azóta vigyázok rá, ha odalakatolom valahová a magamét, legyen mellette egy-két világmárka is.

Az én cigányaim tehát nem libát loptak, de loptak. Okos emberek kergetik a szót a rádióban, azt mondja valaki, veretes szakértőként, annyira beléjük ivódott a rossz szokás, nem is érzik bűnnek, ha elviszik a másét. Ahogy az adócsaló se gyónja meg vétékét a pap előtt - teszem hozzá kiegészítésként.

Írogattam olyanokról is, akik kiemelkedtek a cigánysorból. Iszonyatos nehéz útjuk volt, előntött a belátás minden alkalommal. Két kézzel tiltakozott eddig valamennyi. Azt ne! Sem-miképpen ne. És előkecmeregnek bennem a cigánytemetések is. Azok, amelyikeken üveg-

koporsóban, csótáros lovak hintóval viszik a halottat, és olyan csicsás sírba tétetnek, ahová talán a színes televíziót is bevezették. Szőnyeget mindenképpen raktak.

Ezek után menjek el Tiszadobra? Írjak a cigányokról? A bugyijával hencegő egykori kislánynak immár az unokái közül sem léptek előre sokan semmit se. Mert irodalmi szüzességünket akartuk őrizni? Nehogy a pofájukba vágjuk!

Jött a rendszerváltás, csatlakoztunk az EU-hoz, és alagsorban jár a társadalmi lift. Lefelé és fölfelé emeletes a társadalmunk. Képzetlenek, a munkanélküliség aranytartalékát ők termelik?

Mi termeljük.

Állj meg, Vendel! Még ott se voltál, és már ítélsz? Eddig az volt a nótád, ha nem ismersz valamit, megkérdesz. Mindig attól, akire legjobban tartozik. Most meg elkezdesz azokhoz a kutyaütökhöz hasonlítani, akik nem kérdeznek, de ítélnék? Nem az a dolgod, hogy megváltoztasd a világot, mert arra kevés vagy, de megismerned kötelesség. Kocogj csak el szépen, vedd elő a noteszodat, nyisd ki szemedet és füledet, és írogasd le, amit látsz.

Mondjam még? Csatornáznak a kertünknel. Már a betonfödeleket cserélik ki vasból valókra, mert rájöttek, olyan nehéz, úgyse tudnánk megmozdítani se. Hárman ügyködnek. Kierzem a beszédükből, valamelyik *Hajdú-faluból* jöttek. Hergelem az egyiket, úgy hajigálja át a kerítésen a betonkarikákat, mint Toldi Miklós a malomkövet. Erő kell ide, de sok!

Toldit talán ismeri. Alig dobja át az egyiket, kitoldja az ormányát egy cigarettával, és meg is gyújtja. A szomszédban már füstölve erőlködik. Mondom neki, halálos veszedelem, amit csinál. A legtöbb oxigénre most lenne szüksége a tüdőnek, és bagófüsttel eteti? Meglátja majd, ha megöregszik. Ha lesz ideje megöregednie. Ellegyinti az egészszet:

- Tudja maga, hol nőttem én föl? Pólyás koromban már pálinkával itattak, hogy aludjak inkább, aztán pipát nyomtak a számba. Hamarabb megesz engem a fene.

Ott állunk a nyitott akna partján, hasonló hajigálások után oda jön a másik kettő is. Ők fehérek ugyan, de rokonságilag nem eshetnek messzire egymástól. És miközben erősen szuszogva áhítattal hallgatják jóra intő szavamat, mindegyik rágyújt. A pálinkás-füstös gyerekkor annyira dolgozik bennük, észre se veszik, hogy ugyanazt cselekszik.

Mit is mondtam? Állj meg, Vendel? Annyira meg tudok állni vendelség nélkül is, hogy megint belegondolok. Van itt más is. Eddig tizenhárom kötetem jelent meg, de némi péterfilléret csak a legelsőért, a tanyakönyvemért kaptam. Menjek el a világ végére, a legcsekélyebb honorárium nélkül? Legalább öt kötetre való készenlétben van, közelebb is össze tudtam hozni mindet. És ha elmennék, ki adja ki egyáltalán? És ki veszi meg a könyvet, ha kiadják? Eleven cigánygyerekekre ki adná a pénzét?

Minden könyvnél ugyanezek jönnek elő. Hess a fenébe! Lesz, ami lesz, gyerünk!

Iszonyatosan nagy tévedés fenyeget bennünket. Ne az rágódjon belénk, hogy most a cigányproblémák veséjébe láthatunk bele. A nevelőotthonba is elég. Egyetlenbe is. Ahol esetleg cigánygyerekek is vannak.

Tele vannak az újságok avval, hogy az állam a legrosszabb gazda. Aranyat érő gazdaságok mentek tönkre, mert államiak voltak. Ebből lett a tizenöt éves privatizációs háború. Én meg azt bizonygattam világéletemben, nem éppen a párhuzam kedvéért, az állam bácsi a legrosszabb nevelő. Akár akartuk, akár nem - biztosan nem így gondoltuk! -, de utak mentén tapsoló kurvákat, selyemfiúkat is otthonokban neveltek. Bankrablókat is, sorozatgyilkosokat és valutapörgetőket is. Állítólag a tévélátványok aranytartalékát is az innen kikerültek adják.

Sajnálom, egyetlen adást se láttam belőlük, csak a Győzikeről hallok lépten-nyomon. Kapva kapnak rajta a *bugyi, krimi, botrány* hármasszavára mozduló újságok.

Nem versenyezhetek velük. Meg kell néznem, mi lett abból, ami a családotthonok - vagy lakásotthonok? - hirtelen hódítása után mégis megmaradt? Az örökbefogadottakról már többször szólhattam, egyszer talán az új otthonokkal is találkozhatom.

Fontos szempont, csak meg ne feledkezzem róla: mi lenne ezekből a gyerekekből, ha az állam se gondoskodna róluk? Ennyire se! És még egy, saját használatra az is: a palántát fejjel lefelé éppen olyan nehéz beleültetni a földbe, mint gyökerével. Valahogy mégis ezt próbálgatjuk.

Kockázatos dolog szembe úszni akármilyen árral. Írásban legalább ekkora kockázat buboréknak lenni a vizen. Azt harsogni, amit a pillanatnyi hatalom legjobban szeretne? A buborékok sorsa, hogy elpukkannak. Azt mondani most, hogy az állam rossz gazda? Súlyos évtizedek szolgáltatják rá a példát, ki vitatná? És ha csak annyi igazság van benne, hogy a vezetői ülésekbe gallérjuknál fogva beemelt emberek *balkezesek* voltak ahhoz a föladathoz? Mert a kiválasztók is *balkezesek* voltak? Megszervezték, ugye, a termelőszövetkezeteket. Kik kerültek vezérülésbe? A *politikailag* megbízhatók. Hogy a tehenet se tudták megkülönböztetni a bikától? Aki oda tette, az se tudta. *Suszterkorszaka* volt ez a felelős politikának. Akik értettek is a mezőgazdasághoz, és ezt *megelőzőttségükkel* bizonyították, *kulákká* lettek azok, és kiűzték őket családotól a pusztába.

A kisiparos kócerájok is naponta szülték újra a kapitalizmust? Eldurrantotta ostorát a nagy gulyás, és betelerelte őket a kátéeszekbe. Ott legalább megint bent ült a főnöki székben az, aki éppen ahhoz nem értett.

Akik ebbe beleestek annakidején, sok évvel később is szabadulni akartak még az emléktől is.

Amikor eljuthattam Dániába, meglepődve tapasztaltam, hogy az agyonszapult kapitalizmusban bizonyos szociális szempontok sokkal jobban érvényesülnek, mint nálunk. Az oktatás úgy volt ingyenes, hogy az óvodától az egyetemi államvizsgáig minden ingyenes volt. A könyveket is ingyen kapták a gyerekek, az irkákat is, de még a rádiókat is. Tandíjat még az egyetemeken se fizettek, és a szállásuk is ingyen adódott. Legalábbis így mondták. Az egészségügy ugyanígy. A *körzetorvostól* a klinikáig. Olyan vonzó szempont lett előttünk is, hogyne tapsoltunk volna nekik. És erre visszazuttyanunk a kapitalizmus rabló korszakába!

Az állam rossz nevelő? Vagy csak az a változat nem vált be, amelyikhez odacövekeltünk? Akár a nagy szovjet példa követőjeként is? Kiszereltük belőle azokat a rugókat, amelyek istenigazából tudták volna mozgatni. Nem tudok középkori törökül gondolkodni, de azt tapasztaltam, az *újkori janicsárok* leginkább janicsárokká tudnak nevelni. Akkor is, ha a valóság szuperszónikus sebességgel húz el mellettük.

Meg se próbálhattuk, mire mentünk volna evvel is, avval is, *kontraszelekció* nélkül. Balkezeségek - balgaságok - halmaza nélkül. Nem tudtuk előkapirgálni a sok pelyvából a néhány szem tisztabúzáat.

Galambbá kellett volna lennünk, legalább lelkileg. Amikor a munkásokól is arra való volt, hogy oda üssön, ahová köll.

A kontraszelektált szocializmusból visszacsöppentünk a kontraszelektált kapitalizmusba. Eben gubát cseréltünk megint.

Eddig szinte minden csereberére ráfizettünk. Akkora lehetőséget kínáltak a kilencvenes évek, évszázadonként legföljebb egyszer nyílnak ilyen szépen a virágok. *Csordanyájak* lelegelték azt is.

Az már csak ráadás, a dolog faramuciságára jellemző, hogy a kapitalizmusnak ebben a kontraszelektált változatában a szocialista kormány legnagyobb ellenzéke a kontraszelektált szocializmussal - öregátkosnak szoktuk mondani - riszálhatja magát.

Aki legjobban temette a Kádár-rendszert, az örököl tőle legtöbbet?

Még mindig vissza? És mikor előre?

Kádár-örökség? Hogyan is csúfoltuk mi egymást gyerekkorunkban? *Aki mondja, mindig az, / Te mondtad, hát te vagy az!* Egyszer se hittük, hogy a parlamentiek is ugyanazt hányják egymást szemére. Kampányfogásból is.

Mintha-mintha *vezérbetegség* kezdené támadni egyik-másik pártunkat. Eget-földet romboló kólika, észre kellene venniük, Napóleontól Hitleren, Szálasin és Sztalinon át az egész *béketáborban* mekkora pusztításokat végzett. Hajlongás, vöröstenyeres tapsolás, föltétlen engedelmesség kezd eluralkodni mindenfelé.

Lelkemre csak ezt köthetem: **hess a politikától is!**

Van még egy nyomós szempontom, ki kell játszanom azt is. Ha mindenáron a nevelőotthonok bujkálnának bennem, közelebb is találnék. Totyogó vénemberként biztosan ezt választanám. Most csak azt felelhetem, akkor talán soha nem jutottam volna el Tiszadobra. Még a tájékán se jártam.

Sokáig elidőzhetnék itt is, mert megszámlálhatatlanul sok helyen nem jártam még, és egyre kevesebb az esélyem rá, hogy mindenhová eljuthatok evilági életemben. Viszont olyan kényes menyasszony se voltam még, hogy ajtót mutassak a gügyünek. Befűtötték már a villanymozdonyt, gyerünk, de gyorsan, mert a végén még lemaradok. Vasárnap van, szeptember 18-a, 2005-ben. És esik az eső.

Jó zöldbeka még most is lehetne belőlem. Még csak alkudtunk az utazásra, hetekkel ezelőtt, amikor sejdítettem, az éppen elmúló héten még meleg lesz, és napsütés, de utána már az őszi fagyosszentre, Szent Mihályra készülődik az idő. Ennyire azért nem kellene hozzám igazodnia. Az ablakban összesen tíz fokot mutat a hőmérő.

Keserves utazás

A vasutat még jól ismerem, felelőtlen lutri lenne egyedül nekivágnom a nagy útnak. Itt van a mentő ötlet, ha szegedi származék a könyvtáros, akit az otthonbeliek szóhasználatával *Babi néninek* illik szólítani, és hetenként utazik onnan ide, innen oda, akkor hozzá csatlakoznom a legegyszerűbb. Gond csak annyi, hogy föltehetően meg se ismerném. Mondta a telefonba, többször is találkoztunk, de *sok lika vagyon a fejemnek*, akár *erdőn az ravasznak*, kockázat lenne rá hagyatkoznom. Megnyugtató, ő megismer engem. Találkozzunk a Pestre menő vonat utolsó kocsijában, háromnegyed 7-kor!

Jó. Én biztosan ott leszek. Karomon a pontos idő, öt perccel előre állítva, és eddig még el nem késtem sehonnan. A magam akaratából biztosan nem. Beraktam a pakkomat az üres kocsiba, és kiálltam a lépcsőre, hogy meglásson. Kínos dolog minden utazó asszonyba belelátnom az én könyvtárosomat, amikor föltűnik a kanyarban, aztán elhúz mellettem, mintha ott se lennék. Öt perc van már csak az indulásig, és még mindig sehol. Már előkotortam sétáló telefonja számát, nyomkodom is bele a gépezetbe, amikor végre megérkezik.

- Küldtem SMS-t, remélem, megkapta.

- Sok az én bajom, többek között az is, hogy tanuló telefonáló vagyok. Lányom adta rám a ketyerét, leginkább fölvenni tudom, ha már nem fér a bőrében.

- Benne kell annak lennie most is.

- Megkeresni se tudom.

- Jelezni szokta.

- Az enyém hősiesen titkolja.

- Kettőt is küldtem.

- Legyen szíves, keresse meg benne.

Indulásunk első negyed órája tehát avval telt el, hogy keresgélte, amit szóban már elmondott. Késik, de jön. Már Kistelek tájékán járhatunk, mire a kettőből egyet megtalál. Elsütöm neki az egyik rendőrviccet. Ketten járőröznek az utcán, odamegy hozzájuk egy külföldi, és kérdezne valamit, ha tudna. Próbálja németül, nem értik, rángatják a vállukat. Nekiveselkedik angolul, mintha kottáról olvasnák, az előbbi vállrándítás a felelet. Oroszul is, az is semmi. Spanyolul? Ugyanaz. Mérgezen odébb áll a pasas, megszólal az egyik rendőr:

- Hallod, koma? Mégis kellene tanulnunk valamit idegenül.

- Minek? Hiába tudott ez is négy nyelven, láthattad, mire ment vele.

Egyelőre úgy tűnik, az én telefonomba hiába tették bele a mindenféle trükkös megoldásokat, nekem csak annyi kell belőle, hogy meghallgassam azt a balga magyart, aki éppen velem akar szóba elegyedni. Legtöbbször az Óhídon lefelé megeresztve a biciklit szokott valakiket ilyen ingerencia elérni. Az is meglehet, persze, amikor a lányunk megvette magának, még általában ennyi volt vele szemben a társadalmi igény.

Bőven van beszélni valónk, föltehetően a nevelőotthon egyik kulcsembereivel hozott össze a szerencse. Ezt, persze, úgy kell értenem, és így értse más is, a hivatalos vezetés elévülhetetlen érdeme, hogy hagyja dolgozni könyvtárosát akkor is, ha lépten-nyomon túllépi hatáskörét. Neki talán jobban megnyílnak a gondozottak, és talán többször hallgatnak is rá. A könyvtáros

dolga hivatalosan az lenne csak, hogy kiadja a könyveket, gondosan elkönyvelve, és beszedje, amikor visszaviszik. Amikor én könyvtáros lettem, 1960-ban, megtanultam már, a jó könyvtár nem hivatal, hanem lelki mosoda. Pátyolgató.

Az úgy volt, kezdhethénk a gyónást, hogy diákként a Vasváry Szakközépiskolába szeretett volna menni, de az a bizonyos és bűvös „helyhiány” be se engedte. Pedig ha bejutott volna, a feleségem biztosan tanította volna, de nem biztos, hogy könyvtáros lett volna belőle. A számvitel olyan ragadós tárgy, nem könyvtárosok szoktak kikerülni körmei közül. A Tiszaparti Gimnáziumba azonban fölvtették, és ott le is érettségizett. A lelki rugók kezdenek visszafelé pörögni, ha nem oda jut mindjárt a gyerek, ahová szeretett volna, hiába tanulhatott ott kicsit angolul is, még most is varasodó seb üli meg bensőjét. Közben, húsvétól őszig a csónakház kóbor lakója volt barátnőivel együtt, Lúdvár és Ányás kiemelt célpontja volt kiruccanásaiknak.

- Németh Bandit ismerte?

- A sebészt? Mindennap láttam, legfőbb mozgatója volt a tiszai gyülekezetnek. Lánya és fia az én korosztályom, ők is oda jártak, így még szorosabb lett a kapcsolat közöttünk. Amikor az írásbeli érettségi dolgozatot megírtuk délelőtt, délután már kishajó-vezetésből vizsgáztunk.

- Aztán?

- Összetalálkoztam édesapám Bélával - arról a Tóth Béláról van szó, akit emlegettem már, és máig tartó barátság köt hozzá -, és 1974 őszén már a Somogyi-könyvtár egyik fiókkönyvtárában voltam. Tíz évre fizettem be. Nyíregyházán a levelező tagozaton végeztem, földrajz-könyvtáros szakon. Akkor még nyitogatták a könyvtárakat, mostanában inkább sorozatban zárogtatják. Danival találkoztam 89-ben, hirtelen szerelem lett belőle, és felesége is lettem.

- Dani pedig akkor járt az egyetemre, amikor én, csak ő jogászként koptatta a lépcsőket a *Lófara* intézetben. Máig nem tudom eldönteni, valós értékei sorolták-e be a frissen újrainduló irodalom fölkapottjai közé, vagy csak az akkori partra vetett írókat és költőket igyekezett pótolni az irodalom diktatúrája, ezt meghagyom magának. A kilencvenes évek elején levelet írt, szeretett volna Szegedre jönni a Délmagyarhoz. Mondtam, komám, rám ottan semmi nincsen bízva, sőt ha én ajánlanálak, biztosan szóba se állnának veled, de most kifelé szórják a legértékesebb munkatársakat is. Azt hiszem, nem is próbálkozott valójában.

- Köszönöm, de nem vállalom, hogy én ítélem meg kvalitásait. Elváltunk ugyanis. Közben Pesten több könyvtárban is megfordultam, ott kérdezte valaki, miért nem megyünk Szabolcsba? Kedves hely, jó hely, megpróbáltuk.

- A faluról van szó, nem a megyéről?

- Ötven kilométerre van Dobtól. Ott vágta át keményen. Meghirdették ezt, Szabolcsból átjárni azonban csak kocsival lenne érdemes, iszonyatos költségen. Vagy csónakkal a Tiszán. Busszal három átszállás oda, három vissza. Kész gyötrelem. Most tömbösített munkabeosztásban dolgozom, hétfőn, kedden és szerdán teljesítem az egész hétre valót, csütörtökön indulhatok haza. Igaz, a vasárnapom mindig áldozatul esik, mert akkor meg indulnom kell vissza. Ahogy ma is.

- Milyen szakmára készülhetnek a gyerekek?

- Szakács, festő és kőműves, falusi vendéglátó, számítógép-kezelő és börtárgy-készítő. Azelőtt sok vasas-szakma is virágzott benne, de tönkrementek a pártfogoló üzemek.

- Akár ezt is bevehetnénk a prejudikációk sorába, de nem hagyhatom ki akkor se, ha majd a helyszínen is rákérdezhetek. Ha a cigánygyerek szakács lesz, vagy falusi vendéglátó, és annyi pénze soha nem lesz, hogy önálló vállalkozásba kezdjen, ki alkalmazza majd?

- A pedagógusba kötelezően bele van táplálva az optimizmus, tölem tehát ne várja, hogy kijelentem, zsákutca az egész. Hogy meg kell szenvedniük az elfogadtatásukért, talán jobban, mint képességeik hoznák, az biztos. Amerikában a négerkérdés úgy-ahogy már megoldottnak látszik, de évszázadok harca hozta meg ezt a csekély eredményt. Egyszer, talán, majd mi is eljutunk odáig. Ne hamarkodjuk el azonban, lesz alkalma közelről is meglátni.

Közben elmondtam, hogy a minap Pestre menvén, Félégyházán autóbuszra kellett átszállnunk, és Kecskemétiig olyan pontosan mentünk, mint a svájci óra. Kedves szóval terelgettek bennünket, csak a sofőr zsörtölődött. Kíváncsi vagyok, most mi lesz.

Semmi nem lett, nem kellett átszállnunk. És ebből lett a valami. Legalább háromnegyed órát vártunk a félegyházi állomáson, amíg átcammogott szembe jövő két szerelvény is. Szépen elbeszélgettük az időt, olyan nagyon nem is zavart bennünket, de Cegléden, ahol a debreceni gyorsnak kellett volna várnia bennünket, egy fia-vonat nem várt. Pedig egyenesen oda vágattunk, ahol meg szokott állni. Biztosan ez is késik. Türelmesen vártunk itt is negyed órát, de már akkor erős gyanúnk támadt. Mentünk is a palacsintasütős bácsihoz, azt mondta, pontosan elment, mert reménytelen volt az érkezésünk.

- És akkor mivelünk mi lesz?

- Mindjárt jön egy személy, avval elmehetnek Szolnokig.

Az információs fülkéhez futottunk, mert azt szerettük volna megtudni, hányszor kell majd átszállnunk, és mikor érkezünk egyáltalán oda? Rendes körülmények között elértük volna az ebédet, de így vacsorára sincsen esélyünk. Vasárnap van, a gyerekek hideg kosztot kapnak. Mi is kaptunk volna, de aki ott sincsen, ne is egyék.

Vallomásra bírtuk a szolnoki tájékoztató embert is. Hosszú sor vallatta, ő csak ült, szinte nyakába szedve a lábát zsugorító kicsi kalitkájában, és kapásból válaszolt mindenkinek. Micsoda feje van ennek, ha vonatindulásokkal és vasúti érkezésekkel van tele? Ahogy Vágás István szegedi vízesmérnöké vízállásokkal. Hanem amikor mi kerültünk terítékre, nagy kényelmesen oldalsó hivatalához nyúlt, két menetrendet is átnyalazott. Ebből aztán egyértelműen megtudhattam, a világ vége előtt három lépéssel, ott van Tiszadob.

Lehet, hogy jobb lett volna Babi hajózó tapasztalataiból táplálkozva ide is csónakkal jönnünk?

Időmilliomosok vagyunk, a Debreceni másik gyors egy óra múlva indul. Van még nyitva bolt, gyerünk oda, és vegyünk valamit, hogy ne éhhalállal essünk be. Debrecenben aztán még ráfejtünk másfél órát.

Mint a svájci óra. Ha egyetlen fogaskereke sérül, szalajt az egész.

Használjuk ki a debreceni várakozást is, kerüljünk egyet a villamossal. Menjünk ki a Nagyerdőig, lássunk is valamit. Könnyű azt eltervezni, de a villamos iszonyatosan ritkán jár, és csak a Régi-Városházáig megy. Ott gyaszatolják éppen a vágányokat. Vadonatúj járvány ütötte föl a fejét, végre lépten-nyomon az útépitők dolgoznak. Végre útépitő ország lettünk. (Emlékeznek még a leírt szavakban ránk maradt régi ellenkezésekre a vasút ellen? Petőfi meg azt énekelte, csak a madár röptül eddig, most a lelkem is röptül.) De hol terem annyi bányahomok, amennyit idáig jutva láttunk? Gyerekkoromban még a bazalthegyeket bontották el, hogy jó utakat építsenek - alig maradt valami a Ság-hegyből, Halápból, Láz-hegyből - iszonyatos csörömpöléssel apróra törve a kőtömböket, most meg az apró szemű bányahomok

is megteszi? Jobb lenne nekünk, ha még a bazaltkő-korszakunknál tartanánk? Már nem lenne Badacsonyunk se, és eltűnt volna a Tapolcai medencét szegélyező összes egykori vulkán. Itt is megváltozott a természet egy-egy darabja, Zsombó határában, Lápastón például bányató lett a hatalmas homokbucka helyén. Biztosan járnak oda majd horgászok, talán a nudisták is fölfedezik, csak gyerekek ne fulladozzanak bele!

Ha minden úgy sikerült volna, ahogy terveinkben meg volt írva, már Tiszadobon kellene lennünk. Ha már ezt szabta ránk a sors, ezt kell elfogadnunk. Vigasztalom Babit, biztosan megvár minket a kastély is, a Gyermekváros is, akkor is, ha Ilku Pál neve már lekopott róla. (Amikor Beregszászon jártam, találkozhattam az öccsével. Kedves volt, és világosfejű. Mondtam neki, cseréljünk. Kiköpött minisztert adnék érte. Testvérbátyjáról volt szó, természetesen megértette, de nem sértődött meg.)

Csak egy ugrás az utca vége, máris le kell szállnunk. Egy ezeréves cukrászdába beugrottunk egy kávéra, de időből még mindig töképezésesek voltunk. Megszépült az utca, tagadhatatlanul, csak most éppen rettenetesen szeles. Nézzünk be a Nagytemplomba, hátha változott az is. Sokat változott, nagyon sokat. Kétszáz-kétszáz forintokat le kellett perkálnunk mindjárt, pedig mondtuk, beugrani akartunk csak, mint Bolond Bence Debrecenbe.

Bolond Istóknak kellett volna lennie biztosan, de édesanyám nyelvén átbencésedett. Ha Arany János is ráérezett volna, biztosan így írta volna.

Mondom megint, vasárnap van, egy-egy kocsiban ketten-hárman utazunk. Most gurultunk végig azon a vonalon, amelyiken eddig még nem jártam. Kiránduló busszal talán megfordultam egyik-másik városban - lehet, hogy akkor még az is falu volt -, de a busz nem vasút. Mi ez itt? Tócióvölgy? Persze, tudom Mocsár Gábor szavaiból, amikor még kertségekből tevődött össze Debrecen, ilyen nevű is volt közöttük. Itt láttam az első óriásplakátot evvel a szöveggel:

A cigányzene hungarikum.

A cigányozás ne legyen az.

A két sort egy vízszintesre fektetett hegedűvonó - nyirettyű - választja el. Jó intés ez az erre járóknak, mert éppen egy hirtelen lelakott cigánytelepet igyekszik eltakarni. Szomorú kép. Annakidején a szentesi cigányproblémát is úgy akarták megoldani, hogy a frissen telepített tankállomáshoz itatni járó autósok elöl hatalmas paravánokkal takarták el. Intés lehetne az itt lakóknak is, mert ha annakidején sikerült volna úgy iskolára fogni a cigánygyerekeket, ahogy mi szeretnénk volna dorozsmai kiruccánásunkon, talán közelebb járnánk a megoldáshoz. Intés nekem is: oda legyen az eszem!

(Itthon megnéztem Kiss Lajos szótárában, hátha megtalálom benne Tóciót. Benne is van, a tó szavunk kicsinyítő alakja. Sok évszázadot élt át ez a kedves változat. Lehet, hogy a *Jocóban* is ez van benne?)

Eddig tehát átszálltunk Cegléden, Szolnokon, Debrecenben, és még előttünk van Tiszalök. Ha ott is nem kell várnunk legalább egy órát.

Nem kellett. A másik vágányon benn állt két kocs, csak siessünk, mert indulna is mindjárt. Rajtunk nem múlik, futunk. Hajszára olyan ez, mint a könyvkiadás. Várunk, csak várunk, aszalódik a munkánk, vele aszalódunk magunk is, de ha belendül a verkli, szaladj János, rohanj János!

(A tiszalöki duzzasztó természetátalakító hatását a jobb parton nézegethettem, szurtyogó, vizenyős területen, savanyú füvek közt bókászva, Tokaj alatt sok kilométerrel, nagyon régen, de én ezért akkor se tudtam volna megróni senkit, meg azóta se. Ha úgy vesszük, a

természetet károsították eleink akkor is, amikor föltörték a szűzföldeket, meg akkor is, ha kiirtják a gatz a kukoricásból. Ki látott például konkolyt a mai búzában? Istenem, de szép is lenne vad dudvával és muharral! Nem emlékezhetnek rá az örökzöldek, volt már ilyen egyszer, azt nevezték virágzó mezőgazdaságnak. Mindennek ára van, ennek éppen ez. A természet igen hamar szereti elfelejteni a civilizációt. Az emberiség természetes ösztöne, hogy előre akar lépni, nem a pattintott kőkorszaki szaki szintjén képzei el a jelenét és a jövőjét. Most hallom éppen, valahol Brazília őserdejében veretes kőkorszaki szinten élő törzsre bukkantak a misszionáriusok. Megfigyelhették azt is, hogyan tud átlendülni az ottani ember a kövek világából az internetre. Minden változás áldozattal jár, ez biztos, de ne menjünk vissza Arany János szavaival börtönünkbe, mert csöndes félhomály van ott. Amikor az autópályák kunkorait és bajuszait látom, mindig eszembe jut az a csöndes szavú paraszt, aki ott valamikor krumpliját kapálta, szánalommal gondolok rá, de be is látom, ennek így kell lennie. Ha egy szem téglát teszek le valahová, alatta más lesz az élet. Ha fölveszem, akkor is. Józan belátással kellene kezelnünk a lépegető civilizációt, kihagyva belőle mindent, ami pótolható. Magam ugyan azért se vettem még csak kismotort se, mert nem éreztem fölhatalmazva magamat kátrányos füstök eregetésére, de valójában és felelőtlenül úgy vagyok a más utójával, mint a megrögzött agglegény a más feleségével. Nekem az is jó.)

Egy bökkenő még van. Tiszadob állomása legalább négy kilométerre van a falutól. Hogy közelebb legyen a vasúthoz. Talán engem akarna kímélni Babi, mert tövig koptatja a telefonját, hogy vasárnap ide, vasárnap oda, hátha kijönne elibénk valaki kocsival. Mondom neki, nem sokkal több az, mintha a szegedi Szent Mihály utcából sétálnánk ki az állomásra, de mondhatom. Eleget rázódtunk és senyvedeztünk a mai napon, és csomagunk is terjedelmes. Eszembe jut megint a Pokolegyháza. Csak ne a pokolban kössünk ki!

Derék munkálkodása eredményeképpen várt is bennünket egy férfi, aki akár célpontom is lehetne. Állami gondozottak *lakásotthonának* a vezetője. Azelőtt az otthon nevelője volt, onnan önállósodott, rábeszélésre. Csöppentett becsületesnek tűnik, hirtelen egymás markába csapunk, hamarosan tiszteltünket tesszük nála. Ezer a dolga, ilyen értekezlet, olyan megbeszélés, időt kell egyeztetnünk.

Csak nehogy az önagyonulészők ássák meg az ilyen kezdeményezések sírját! Ha jól emlékszem, S.O.S. gyermekfaluként indult valamikor, de mostanában nem hallani ilyen néven. Vagy csak én estem ki a szórásból?

Előkészítésből csillagos ötöst tudnék adni mindenkinek. A portás borítékot ad át, benne a kastélyhoz szóló kulcsokkal. A számítógépes teremhez is kaptam, mert azt hittem, ha éjszaka úgy nem tudok aludni, mint otthon, akkor leülök, és verem rendületlenül a gépet. (Messze esett viszont a kastélytól, nem is tudom, kiket zavartam volna császkálásommal, ezt az élvezetet kihagytam.)

Görbe úton, kis kerülővel mentünk a kastélyhoz, hogy valamit azért a parkból is láthassak, aztán beraktam csomagjaimat a 101. szobába. Haza is telefonáltam mindjárt, biztattam feleségemet, adja el a lakást, és jöjjön utánam. Addig tartom a frontot. Tíz nagy lépés hosszú a szoba, és szélessége is van legalább nyolc. Kis belépő, toalett külön, fürdőszoba zuhanyfülkével, és kétszemélyes sarokkáddal. Ezeket nem léptem hozzá, de akár megyebálat lehetne rendezni ezekben is. És másik oldalszoba is nyílik, szintén elegánsan bebútorozva. Az erkélye pedig akkora, sátoros ünnepeken akármelyik elnökség vidáman integethetett volna róla a fölvonulóknak. A Béketábor összes legyező potentáját ide számítva.

Remélem, ez a gyalázat nem érte el egyszer se.

Fölmentünk utána a könyvtárba. Teával csalogatja magához Babi a gyerekeket, nem győzi főzni nekik. És teázás közben néhány könyv mindig gazdára talál. Praktikusság költözött belém, egész nap semmit nem ittam, mert ami bemegy, ki is kell annak jönnie, és a vasúti illemhely még valóban a kőkorszaknál tart, este azonban pótolnom kell a hiányt, hogy a guta reggelig meg ne üssön. Vedelem és nyakalom én is a teát, közben figyelem a fölhozatait. Öt perc nem telik el, máris megvan az első delikvens, és aztán a többi, meg a még többi.

Nincsen mese, itten dolgoznom kell.

„Ilku Pál gyermekváros”

Kaptam egy könyvecskét, abból veszek ide egy fejezetet.

Az ország első gyermekvárosaként, 1946. április 15-én alakult a gyermekváros úttörőjének, Ádám Zsigmondnak a vezetésével, a hajdúhadházi, volt szovjet katonai lakókórház helyén.

Első lakói a háború áldozatai voltak. A társadalom gondozására szoruló félárva és árva gyerekek közössége választotta új otthonának a „gyermekvárost”, és vállalták a „várossal” együtt járó gondokat is. A város élére a gyermekek közül polgármestert, rendőrt, jegyzőt, bírót, ügyvédet, ügyészt, stb. választottak, és közösen megalkották és alkalmazták a gyermekváros törvényét:

- „1. Becsüljük, szeressük és segítsük egymást!*
- 2. A játszó- és munkahelyet nem hagyjuk el bejelentés nélkül.*
- 3. Saját és társaink egészségét, testi épségét veszélyeztető játék és foglalkozás tilos!*
- 4. Nem szidalmazzuk és nem mérgesítjük egymást, sem nevelőnket, s nem árulkodunk.*
- 5. Az iskolai és műhelymunkát szorgalmasan és becsületesen végezzük.*
- 6. Ruhánk, testiünk, ágyunk, otthonunk és beszédünk tisztaságára ügyelünk.”*

(Gyermekvárosi Krónika)

A gyermekönkormányzat kidolgozta a jutalmazási és büntetési rendszerét is, amely a gyermekvárosi közösség felelősségét fejtette ki, s a közösség felelősségtudatának terjesztését szolgálta. 1947-ben már asztalos, cipész, fodrász, kovács, lakatos, szabó szakmát tanulhattak a gyermekek.

A kor igényeivel való azonosulás jele volt, hogy a gazdasági nehézségek leküzdése céljából jóváhagyott alapszabállyal megalakították a „Gyermekvárosi Termelő Beszerző és Értékesítő Szövetkezetet.” Az elsők között kapcsolódott be a gyermekváros az ifjúsági szervezetek - úttörő, MADISZ - munkájába.

A tárgyi feltételek javulásával párhuzamosan növekedett a gyermekek neveltségi és tudásszintje. 1949-ben a gyermekvárosi tanulók a „Nevelj jobban” mozgalom keretében rendezett országos munkaversenyen az ipariskolák között III. helyezést értek el.

Az otthon 1950 áprilisában átköltözött Tiszadobra, gróf Andrássy Gyula kastélyába.

A tiszadobi kastély - a szájhagyomány szerint - Ferenc József feleségének, Erzsébet királynénak köszönhető, aki az 1870-es évek végén a gróffal való párizsi találkozása alkalmával megígérte, hogy Magyarországon egy vidéki kastélyában meglátogatja Andrássyt. Kikötése volt, hogy az inkognitót megőrizhesse. Mivel a felséghez méltó vidéki kastéllyal a gróf nem rendelkezett, 1880-tól 1884-ig felépíttette a tiszadobi kastélyt, amelynek jellegzetessége a négy bejárat, a 12 torony, az 52 szoba, és a 365 ablakszem. A kastélyhoz egy hatalmas francia kertet is építtetett a gróf, amely szépségével és nagyságával ma is egyedülálló Magyarországon.

Hogy a királynő [királyné!] teljesítette ígését vagy nem, nincs róla emlék. A kastélynak a királynéhez is méltó helyet választott a gróf, amikor Tiszadobra építtette.

Tiszadob nagyközség a szeszélyesen kanyargó Tisza egyik kanyarulata által alkotott, három oldalról a Tisza, illetve a Holt Tisza által kitűnően védett félszigetszerű területen, egy észak-keletről dél-nyugatra húzódó hosszúkas dombon, Szabolcs-Szatmár megye legnyugatibb részén, Borsod-Abauj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyék találkozásánál terül el.

A kastélyt 1945-ben román katonai kórháznak, 1945-től 1948-ig a görög menekült családok otthonának, 1948-tól 1950-ig pedig a gyermekek nyári üdültetésére használták. A gazdátlan-ság megtette hatását, a kastély az áttelepülés idejére nagyon elhanyagolt állapotba került. Az otthon tanulói az 1949/50-es tanévet Tiszadobon a szabadban, fák alatt tanulva fejezték be. A fák alatt kijelölt „tantermeket” a gyermekek találóan „Tarzan” iskolának nevezték el. 1951-ben az Oktatási Minisztérium a gyermekvárosban jól bevált koedukált jelleget rendeletileg megszüntette. A lányokat Sopronba és Ikervárra vitték, s helyükbe - a fegyelmetlenségük miatt tűrhetetlenné vált - soproni fiúgyermekeket küldték. Az otthon fejlődése a Tiszadobra történt áttelepítés miatt törést szenvedett. Újra meg kellett teremteni a továbbfejlődés anyagi-tárgyi feltételeit. Súlyosbította a helyzetet az állandósult nevelői fluktuáció is. Az 1955-56-os tanévben az otthont relatív túlkoros otthonná szervezték át. Már akkor felvetődött a gondolat, hogy a 14. évüket betöltött, de az általános iskolai tanulmányaikat még be nem fejező gyermekek részére lehetővé kellene tenni, hogy akár mezőgazdasági jellegű, akár ipari képzés formájában készülhessenek fel a termelőmunkára.

A gondolatot tett követte, és eredményeként 1957-ben beindult a túlkoros állami gondozott tanulók szakmai képzése cipész, asztalos, és kovács szakmákban, valamint az „üzüstkálászos gazda” tanfolyam keretében. A tanulók a szakmai gyakorlattal egyidőben végezték a dolgozók általános iskoláját is. Később a képzés kőműves, lakatos, pék, hajtató-kertész és zöldség-termelő szakmákkal bővült.

Míg több száz állami gondozott gyermek szerzett az önálló életvitelhez oly nélkülözhetetlen szakképesítést, a szakmák változtak, és a szakmai képzés feltételei fokozatosan javultak. Jelenleg öt szakmában képeznek korszerű tantermekben és műhelyekben - kőműves, szobafestő és mázoló, vas- és fémszerkezet-lakatos, csőhálózat- és központifűtés-szerelő valamint hegesztő - szakmunkásokat.

A gyermekváros jelenleg 300 férőhelyes, heterogén összetételű fiúotthon. Az ország területéről iskolázzák be a 14. életévüket betöltött, s legalább az általános iskola 6. osztályával rendelkező állami gondozott tanulókat. 1980-ig a szakmunkástanulók a szakma tanulásával párhuzamosan végezték a dolgozók általános iskoláját. Részükre a tanulási idő nagyon megnövekedett. Az ismeretek egymásra építhetőségének hiánya, valamint a tanulók nagyfokú túlterhelése sok-sok gyermeket eltántorított a szakma tanulásától, és lemorzsolódtak.

Az 1980-81. tanévben a probléma megszüntetésének vágya készítette a szakoktatást végző tiszavasvári 115. sz. Ipari Szakmunkásképző Iskola Tiszadobra kihelyezett osztályainak vezetőit és nevelőtestületét arra, hogy olyan tantervet készítsenek, amelyben egymásra épülve található a dolgozók általános iskolája 7-8. osztályának elméleti törzsanyaga, a szakmunkásképző iskola I. és II. évfolyamának elméleti törzsanyagával.

Az így elkészült és bevezetett kísérleti tanterv hatására csökkent a tanulók túlterhelése, nőtt szabadidejük, jobban be tudtak kapcsolódni az ifjúsági mozgalmi munkába, jelentősen csökkent a lemorzsolódások száma. Tekintve, hogy az ország egész területéről iskolázzák be a tanulókat, gyakran a legnehezebben nevelhető gyermekeket kapják.

A gyermekközösség összetételéből, az életkoruk különbözőségéből, az eltérő nevelési-képzési célokból következik az intézmény összetett feladatrendszere is. Folyamatosan biztosítanunk

kell - a családi élet funkcióinak átvállalásával - a nevelőotthon általános és speciális feladatait: szociális közösségi, erkölcsi, politikai, világnézeti és munkára nevelést, a személyi higiénia szokásrendszerének kialakítását, a családi- és munkáséletre nevelést. Gondozottaink döntő többsége az intézményből azonnal a termelőmunkába kerül, így a nevelőotthonnal szemben támasztott általános feladatrendszer teljesítése mellett sajátos céljaik is vannak, melyek a következők: közvetlen előkészítés az önálló életvitelre, a termelőmunkában való helytállásra. Ennek biztosítása érdekében arra törekszenek, hogy minden tanulójuk elvégezze az általános iskola 6. osztályát, minden gyermekük az adottságának megfelelő szakmát válassza. A szakmunkásképzőbe beiskolázott fiataljaik megszerezzék a szakmunkás bizonyítványt, már az otthonban kapják meg az önálló életvitelhez szükséges ismereteket és jártasságokat.

A szükséges ismeretek: munkajogi és jogügyi ismeretek, az üzemi demokrácia és a kollektív szerződés megismerése, a szakszervezet szerepe, jelentősége, az áru- és árismeret. A szükséges jártasságok: a közösséghez való alkalmazkodás, a kommunikációs készség, a takarékoság, a pénzzel való helyes bánás, az önálló vásárlás, az önkiszolgálás (varrás, mosás, főzés), viselkedés a munkásszálláson és az albérletben, a szabadidő hasznos eltöltése.

Feladatuknak tekintik - a speciális tantervvel lehetővé tenni -, hogy a szakmát elsajátítani képes, kisegítő iskolát végzett és az általános iskolába visszatelepített tanulók is szakmunkás bizonyítványhoz jussanak.

Biztosítani kívánják a végzett szakmunkástanulók elhelyezkedését: szerződések kötésével, a patronáló üzemek, a szocialista brigádok segítségével, az utógondozó közreműködésével. Speciális feladatuk a tovább nem tanuló, 16 éven felüli állami gondozottak munkába állítása és tovább nevelése, neveltetése, az önálló életet kezdő állami gondozottak utógondozása, a nevelőotthoni, a társadalmi és üzemi utógondozás megszervezése, és ha célszerű, a családi kötődés megújítása, megerősítése.

A gyermekváros általános és speciális feladatainak ellátásához a tárgyi és a személyi feltételek csak részben biztosítottak. A tanulókat két önálló épületben tudják elhelyezni.

A 100 férőhelyes - 1974-ben készült, négy ágyas szobákkal és megfelelő egyéb kiszolgáló helyiségekkel rendelkező - kollégiumban az anyagi, érzelmi védetség, a nyugodt otthonos légkör tárgyi feltételei maximálisan biztosítottak. A további 200 gyermek elhelyezésére szolgáló 100 éves Andrassy kastély viszont állandó restaurálásra szorul. Jelenleg a külső falazat és a tető javítása történik. Egy-egy hálóban 15-20 gyerek alszik. Az épületben tanulószobáztatási lehetőség nincs. Funkcióját maradéktalanul nem tudja betölteni, így a gyermekben az igazi otthon érzését nem tudja ébreszteni. A szabadidő egészséges és hasznos eltöltésének tárgyi feltételei általában biztosítottak. Az intézmény mellett lévő mintegy 3 kilométer hosszú Holt Tiszában a tanulók szabadon horgászhatnak. Az 1000 méteres 9 sávos kajak-kenu pálya és a saját strand a vízi élethez jó lehetőséget biztosít. A megfelelően felszerelt 33 × 16 méteres tornaterem, a szabadtéri sportpálya és a gyermekváros mellett elterülő nagy kiterjedésű erdő maximális lehetőséget ad a mozgásigény szabadon történő kielégítésére. A kulturált szórakozáshoz zárt és szabadtéri mozi, 12 ezer kötetes könyvtár áll rendelkezésre. Mindkét épületben működik stúdió, melyek a szórakozás mellett aktuális ismereteket is nyújtanak, valamint információ-szolgáltatást is végeznek.

A tehetségek gondozása céljából az alábbi szakköröket működtetik: fotó, barkácsoló, horgász, kismotor-szerelő, kisállat-gondozó, főző, citera zenekar, könnyűzenei szakkör. A DSK-n belül az intézményben az alábbi sportszakosztályok működnek: atlétika, labdarúgás, ODK, ökölvívás, karate, asztalitenisz, sakk. A községi sportegyesületben a kajak-kenu szakosztály mun-

kájában vesznek részt a gyermekek. Minden csoport részére külön biztosítanak televíziót és napilapokat.

A személyi ellátottságuk nem megfelelő. Évről évre egyre nagyobb a fluktuáció. Az ötnapos munkahét bevezetésével a helyzetük tovább romlott. A nevelőtestület létszáma 43 fő. A nevelőtanári álláshelyeket szükség esetén átmenetileg gyermekfelügyelőkkel töltik be.

Gondjaik, feladataik: A családi életre nevelésüket megnehezíti, hogy a 15-18 éves fiataljaik csak igen ritkán találkoznak lányokkal, így nem tudják a másik nemmel a helyes kapcsolatot kialakítani és a velük való bánásmódot elsajátítani. A pályaválasztás kényszerítő körülményei még mindig hatnak az állami gondozott gyermekekre. Ha fel is veszik őket a középiskolába és a szakmunkásképző iskolákba, a családban nevelkedett gyermekek nem fogadják be őket, ezért lemorzsolódnak, vagy a nevelőotthonban működő iskolába kerülnek vissza.

A megfelelő tanulói önállóságot - a felnőtteknek a növendékek iránt érzett felelőssége következtében - félnek biztosítani, ezáltal a tanulók az intézményen belül nem tudják megismerni a különböző társadalmi szituációkat, és ha később azokkal szembekerülnek, tehetetlenekké válnak.

Az állami gondozott gyermekek lakáskérdésének megoldása továbbra is gond, nyitott kérdés.

A jelenleginél is nyitottabbá kell tenni a nevelőotthonokat, ezáltal: növelni kell a gyermek önbizalmát, biztosítani a konfliktusmentes interperszonális kapcsolatukat, általánossá kell tenni a társadalmi és üzemi utógondozást, az önálló életvitelhez szükséges ismereteket, jártasságokat be kellene építeni a nevelési tervekbe, a csoportgazdálkodás bevezetésével és általánossá tételével a takarékos gazdálkodásra kell nevelni és szoktatni a gyermekeket.

(Magyarországi bentlakásos gyermekvédelmi intézmények II. 1985.)

*

Tagadhatatlanul alapos munka ez, aki hibát akar keresni benne, az a húsz évvel ezelőtti berendezkedésünkben megtalálja. Minden nevelési rendszer tükrözi az őt létrehozó társadalmat. Megemészthetetlen lózungszerűség is van benne, hogy hiányunk ne legyen. A *férőhelyes* fogalom itt is előjön. Évtizedek óta hadakozom ellene, ha emberre vonatkoztatják. Ha száz férőhelyes istállót mondanak, azt még elviselem. Kiosztották a föladatokat, pontokba szedve, némelyiktől a kutya is fölfordulna, ha beadnák neki. Gyerekkorom óta kísért a *közösség* téves értelmezése. Itt is. Minket is állandóan közösséggé akartak kovácsolni egyrészt, másrészt pedig közösséget mondtak mindig ott, ahol közöset kellett volna. Így lett a kábeltelevíziózás előtt *nagyközösségi* antenna, és a menekültek *közösségi* szállása. Hogy a harmadik lépcsőházban lakó akárkivel nekem hogyan lehetett közösséggé válnom, ha szidom azt a műsort, amelyiket ő nyálcsorgatva élvez, vagy a bangladesi és a koszovói menekültből hogyan kovácsolódott egycsapásra közösség, csak azért, mert közös kaput csuktak rájuk, nem lehet tudni. Mindenesetre ezek a szállások ragyavertségük mellett is a mi egykori kollégiumi szállásaink fölött voltak és vannak. Nagyon előre futnék, ha párhuzamot mernék keresni a tiszadobi viszonyokkal. Hozzá képest a mi kollégiumaink is valóságos paloták voltak. Egy fél mondatot később azért áldoznék rá.

A szakszervezetre nevelés is fontos föladat a recept szerint. Most is azt mondhatnánk, az, bizony, nagyon ránk férne, de nem az, amelyik az egyetlen párt hűséges gyermekeként joggal bukott meg időközben. Messzire vezetne ez azonban - akár a többi -, nagyon ne menjünk bele.

Nem az első napon vezetett végig a kastélyon szakképzett idegenvezetőként az egyik gondozott, és én szorgalmasan írogattam szavait, de mivel később leírva is megkaptam a szinte szó szerint elmondott szövegét, ide tettem azt is. Joggal mondom, hogy ide illik, hiszen ha az

Andrássyak nem építették volna föl, soha nem lett volna itt gyerekotthon se. Annakidején Pannonhalmán tapasztalhattuk, hogy a bentlakó kollégisták tudnak legszívhezszóლობban idegent vezetni az apátság területén, lám, ragadós a példa, tudják ezt az államiak is. Rátermett fiatalember a vezetőm, fürgén jár a nyelve. Állítólag az újságírással kacsalog. Amennyire tőlem tellett, igyekeztem másfelé terelni. Ennél bizonytalanabb állást elképzelni is nehéz, de az biztos, edzettebb lelkeket is képes romlásba sodorni. Rá is vonatkozik Arany János szava: *Szánnám a botorkát, / Hogy már oda van!*, bár az leánkáknak íródott, ő pedig talpig férfi már.

Az Andrassy-kastély

A Gyermekváros valamennyi dolgozója és lakója nevében szeretettel köszöntöm Önöket Tiszadobon, az Andrassy-kastélynál. Mielőtt bemennénk, engedjék meg, hogy néhány információt elmondjak a kastélyról, illetve Tiszadobról.

Tiszadob, mint birtok került az Andrassy család tulajdonába a 18. század végén, a 19. század elején (beházasodás révén).

Az 1870-es években a mai kollégium helyén egy ennél jóval kisebb vadászkastély állt (feltehetően abban vendégeskedett gróf Széchenyi István a Tisza-szabályozás megkezdésekor), ami nem elégítette ki a grófi család igényeit, ezért a gróf egy nagyobb szabású, úri kastély felépítésére szánta el magát. A kastélyt tehát gróf Andrassy Gyula (1823-1890), az Osztrák - Magyar Monarchia külügyminisztere tervezte a francia Loire-menti kastélyok mintájára. Sok ilyen kastélyt látott, mivel az 1848/49-es szabadságharc leverése után tíz évig élt emigrációban Párizsban és Londonban.

A kivitelezést Meinig Artúr német építészre bízta. 1880 és 1885 között épült neogótikus stílusban. A korábbi vadászkastély az új épület befejezése előtt leégett.

A kastély tornyokkal gazdagon díszített, összetett tömegű épület, négyszögletes magja háromszintes, öttengelyes. Érdekessége, hogy a 4 évszakra megfelelően 4 bejárata, a 12 hónapnak megfelelően 12 tornya, az 52 hétnek megfelelően 52 szobája, valamint a 365 napnak megfelelően 365 ablakszeme van. Az eredeti főbejárat az angolpark [franciakert inkább] felőli oldalon volt, a másik itt előttünk, a két toronyfelfjárót a cselédség használta.

A bejárat melletti két kőoszlopon eredetileg két hófehér márványsólyom állt, és az egész homlokzat borostyánnal volt fölfuttatva. A tornyok pedig zsindelyesek (fából készültek) voltak, melyeket 1950-ben, majd 1985/86-ban lecseréltek. És most fáradjanak utánam a kastélyba.

Rögtön az ajtó előtt látható egy terméskőből kirakott mozaikkép, mely az Andrassyak jelképét, az oroszlánt ábrázolja. Ez a fölépcsőház, melynek áttört, fafaragásos, háromkarú tölgyfa lépcsője szinte eredeti formában maradt meg. Ez vezet fel az első és második emeletre, amit sajnos nem tudok megmutatni, mert ott vendégszobák vannak kialakítva. Korábban ezek magas rangú vendégek fogadását szolgálták pazar kényelemmel. A kastély berendezése csaknem teljesen megsemmisült 1918 novemberében, az őszirózsás forradalom idején. Az I. világháborúból hazatérő környékbeli parasztok (Polgár felől 10-12 kocsis katona, valamint dobi emberek) megszállták az egykori piactéren levő Andrassy Sándor-féle kastélyt, majd ezt a nagykastélyt, a betódult nép azt fogta és vitte, amit tudott. Amit nem tudtak elvinni, azt inkább tönkretették.

A pusztításról a korabeli sajtó így ír:

„Az Andrassy-kastélynak két emelete és 52 mesébe illő fényűzéssel berendezett szobája volt, melyet pompás angolpark [franciakert] övezett. A parkban dámvadak és a tavakban szelídített hattyúk éltek, melyeket a fosztogatók összeterelek és fejszékkel agyonvertek.

A földszinti táncteremben egy ébenfából faragott zongora állt, melyet izzé-porrá törtek. Ennek közelében volt a lovagterem, melyben az Andrassy grófok ősi családi könyvtára talált elhelyezést, muzeális értékű páncélok, sisakok és más régi fegyverzetek között. Ezeknek jóformán híre-hamva sem maradt. Az emelet kimondottan magas vendégek fogadására volt berendezve, pazar kényelemmel. Egyik szobájában az utolsó darabig Rákóczi Ferenc korabeli bútordara-

bok állottak, köztük a legendás erdélyi fejedelem nyoszolyája. Az egyik szoba falát teljesen beborította egy kristálytisztaságú velencei tükör, melynek most csak apró cserepei hevernek a földön. Az összes tapétát és egy gobelint, melyet Andrásy atyja vásárolt Párizsban 88000 Ft-ért, a megvadult csöcselék feldarabolta. A kastély legfőbb díszé egy felbecsülhetetlen értékű Van Dyck kép volt, melynek másolata a párizsi Louvre-t díszíti, s melynek óriási aranykeretét egy parasztasszonynál találták meg, aki a Holt-Tiszába dobta a feldarabolt képet. A második emeleten volt a vendégszoba. A szomorúan kongó termében mindenütt carrarai márványszobrok csonka maradványai hevernek. Egy 180 személyes velencei pohárkészlet, melynek darabja 40 koronába került, pozdorjává törtek. Andrásy Gyula megüzente, hogy a kastélyt többé nem fogja berendezni. Ő maga sohasem akar visszamenni Tiszadobra, ahol ezentúl egy pillanatilag nem tudná magát jól érezni”

Hatalmas pompával berendezett szobák voltak a kastélyban, pl.: volt olyan, amelyiknek a falát teljesen beborította egy velencei tükör, egy másikban a bútordarabok egytől egyig Rákóczi Ferenc korabeliek voltak. Andrásy Gyula nagy műkedvelő volt, és fiatal, tehetséges művészeket is támogatta (például Munkácsy Mihályt), így rengeteg műtárgya, főleg festménye volt. Most menjünk be a lovagterembe.

Tehát ez volt a lovagterem, itt voltak a különböző fegyverzetek és páncélok kiállítva, valamint itt volt az Andrásyak híres családi könyvtára. Ha fölnéznek, akkor láthatják a lovagterem bordás hálóboltozatát, és itt, az ajtó fölött pedig egy ólomberakásos katedrálüveget, melyen a család címere van. Az Andrásy család ősrégi székely család, és eredetüket az Ázsiából kijött ősmagyar vezérek egyikétől, Andorástól származtatják. Ezen Andorás 1000-ben, Esztergomban, Szent István megkoronázásának ünnepélyén megívott egy híres külföldi bajnokkal, és annak páncélos fejét és sisakos vállát egy csapással kettészelte. E tettéért elnyerte az erős nevet, és ennek emlékére került a címerre a kardos férfi, valamint egy koronát tartó két oroszlán. 1780-ban, Mária Terézia uralkodása alatt kapták meg a grófi címet. Több ilyen módon díszített üveg volt a kastélyban, de sajnos, azokat sem kímélte 1918.

Menjünk tovább a kandallóhoz. A kastély érdekessége, hogy falfűtéses volt, ami azt jelenti, hogy maga a füst melegítette föl az épületet. Fölmelegítéséhez elegendő volt négy kandalló, pár cserépkályhával. A négy kandalló közül a legnagyobb, egy gót betűkből álló latin felirat olvasható rajta, melynek magyar fordítása: „Hűséggel és bátorsággal” - az Andrásyak jel-szava.

A következő terem, amit szeretnék megmutatni Önöknek, a nagyszalon.

Az első látványosság, amire szeretném föl hívni a figyelmüket, a díszes mennyezet, ami eredetileg is így nézett ki - persze azzal a különbséggel, hogy a sárga szín aranyozott volt. A második látványosság a fafaragásos kandalló, amely mahagóni és márvány összedolgozásával készült.

Ez itt pedig Péli Tamás festménye, aki egy híres zenész cigány családból származott. Szülei zeneiskolába írátták, de ő átszökött a szomszédos rajziskolába. 1969-ben ment ki az amszterdami Királyi Főiskolára, ahol már évek óta ösztöndíj várta. A cigány őskeresés és eredetmonda megfestését tűzte ki céljául. Főművét 1983-ban avatták, címe: A magyarországi cigányság története.

A kép nem falfestmény, hanem farostlemezekből áll, melyet 4,5-szer 9 méteres keret fog egybe.

A képen látható alakok jelképek: a cigányság történetének egy-egy fejezetét mesélik el. A bal alsó részen kezdődik a festmény az 1948/49-es szabadságharc képeivel, azt mutatja, hogy a harcokban a cigányok is részt vettek. Ezt követően a világháborút idézi fel a művész, a sas a fasizmus jelképe. Mint tudjuk, a fasizmus idején a zsidók és a cigányok szenvedtek legtöbbször. Aztán itt láthatunk egy cigányt, amint siratja a lovát. Azért siratja, mert a cigányokat le

akarták telepíteni. A ló itt a nomád, vándorló, szabad életet jelképezi. Megtörtént a letelepítés, de a zenét és a táncot nem lehetett elvenni a cigányoktól.

A jobb felső sarokban láthatjuk, amint a cigányság elindul a társadalmi fölemelkedés útján: dolgoznak, tanulnak. A képen megjelenik a fehér galamb, a béke jelképe; de az alak háta mögött még mindig ott a fekete holló, ami a cigányokkal szembeni előítéletet jelképezi.

Az ördög vállától egy kisgyermekig nyúlik egy lángoszlop. Ezt a kisgyermeket a cigányok istennője egy jobb élet reményében följajánlja a lovon ülő cigányok istenének. Ő azonban az áldozatot elutasítja, és inkább utat mutat a cigány népnek, miszerint haladjanak tovább a felemelkedés útján.

Egy cigány eredetmonda szerint az emberek a tűzből születnek, és a cigányok azért sötétebb bőrűek, mert őket később vették ki a tűzből.

A képen a művész önmagát is megfestette, amint a felső sarokban a szabadság kék madarát festi az égre, valamint édesapját a cigányok isteneként, feleségét a cigányok istennőjeként, és Lakatos Menyhért írókat pedig kovácsként ábrázolta a képen.

Péli Tamás az akadémia elvégzése után pedagógusként dolgozott, majd parlamenti képviselő volt. 1994-ben, 46 éves korában hunyt el.

„Úgy készült ez a kép, hogy a magyarországi cigányság története a hátere az én személyes életem eseményeinek, és megfordítva: az én személyes életem is háttéréül szolgál a cigányság történelmi eseményeihez. Azt akartam, amikor hozzáfogtam, hogy legyen ez a hazai cigányság legnagyobb festménye, de legyen benne az is, hogy meghalt az apám, hogy csalódtam a szeretőmben, hogy becsapott a barátom, hogy új asszonyt találtam, hogy jól éreztem magam a világban, hogy megint elkeseredtem ... És rajta vannak a barátaim arcai, és benne van az indulat, hogy az apámat megfessek, mint egy istent, és benne van a hajlamom a dekoratív művészet iránt ...”

(Péli Tamás)

Itt, a nagyszalonnál volt az eredeti főbejárat. Végül még a könyvtárszobát tudom megmutatni Önöknek. Ennek a bútora eredeti, de könyvek nem maradtak meg abból az időből. Valamint itt van a harmadik kandalló, mely márványból készült, és érdekessége, hogy az ablak alá került. A fölöttünk lévő kerek toronyszobában született gróf Andrássy Katinka, a későbbi Károlyi Mihályné.

A forradalmi események után a Szentgály-különítmény érkezett Tiszadobra 120 emberrel. Szentgály főhadnagy irányításával kezdődött meg a rend helyreállítása pofonnal, bottal, akasztófával. Andrássy Gyula pedig megüzenete, hogy a történelem után soha többé nem tudná itt jól érezni magát, ezért nem jön többé Tiszadobra. 1918-at követően a kastély további sorsa:

1944-ig majdnem üresen állt,

1944-ben román katonai kórház,

1945 közepétől a Belügyminisztérium osztrák gyermekeket üdültetett itt,

1948 nyarán görög antifasiszta szülők gyermekei részére rendeztek be otthont,

1950 áprilisában megkezdődött az ország első gyermekvárosának (a hajdúhadházinak) a Tiszadobra telepítése. Ez időtől működik itt gyermekváros.

Ennyi lett volna, amit a kastélyon belül meg tudtam mutatni Önöknek. Most fáradjanak utánam, menjünk ki a labirintushoz.

Ezt az angolparkot [franciakertet] ifj. Andrássy Gyula létesítette, bukszus-labirintusa az országban egyedülálló. Abban az időben ezek a tiszták itt körülöttünk 80 cm-esre, sövénynek voltak nyírva, így nagyszerű rálátás volt a kastélyból a parkra. Ma a történelmi kert védett, maga az épület műemlék jellegű.

A labirintusban látható szobor legendája: a grófnak volt egy szeretett cselédje, aki csókolózott a grófi család vadászával. Ezt a gróf meglátta a kastélyból, és le akarta lőni a vadászt, de a lányt találta el. A szobor pedig azt a pillanatot örökíti meg, amint a lány a vadász karjaiba omlik.

A kastélyt körülvevő parkban található még Hargittay Jenő anyafejet (1970), valamint Csíkszentmihályi Róbert vaddisznót (1969) ábrázoló szobra.

Nincsen jogom fölronni, hogy a franciakert itt is angolparkként jön elő állandóan, pedig nagy a különbség a kettő között. Nekünk ez is, az is külföldi? Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a kastélyba beépített kalendáriumi trükkök - a négy évszaknak megfelelő négy bejárat, a tizenkét hónapnak megfelelő tizenkét torony, az ötvenkét szoba, és a 365 ablakszem - ismerős lehetett más kéjlakokból és vadászkastélyokból is. De hát maga a kastély önmagában is a Loire-mentiekre emlékeztet, az eredetiségre való törekvés eleve nem volt Meinig Artúr német építész kötelező nemzeti penzuma. Későbbi korok terveivel csúfolódva csak ki ne mondja valaki, a nem éppen kastélyprolik elfogadott típus terve is lehetett. A görög menekültekhez viszont be kell toldanom azt a személyes értesülésem, amelyben tavaszi görög utazásunk alatt lehetett részünk. Görög szülőktől már Magyarországon született Zoi Gadziana. Idegenvezetőnk volt egész utazásunk alatt. Magyar lélekkel, görög szívvel kormányzott bennünket végig, elnyerve ezzel az általunk eddig megtapasztalható legjobb idegenvezető címét. Azt hiszem, itt jött a világra.

Ennek a kastélynak a lakosztályában kaptam szállást. Szerencsém volt, hogy a Loire-mentiek adták hozzá a mintát, és nem az angol kísértet-kastélyok. Megismétlem, kisebbfajta megyebálra elég lett volna ez a két szoba, összes tartozékával.

Biztos vagyok benne, a legnagyobb idegenvezetőt adták mellém. Amikor a könyvtárszoba polcmaradványait nézegettük, kiemelte az egyik bútor alsó traktusát, hogy másfajta meglepetést is mutasson. Négy-ötéves gyerek belefért volna, akkora lukat láthattunk. Független volt, de hogy milyen mély, azt nem sikerült megállapítanunk. Elmondta, alagút lehetett az, és föltehetően az egykori vadászkastélynál jött föl a föld alól. Írva vagyon ugyan, hogy sok lika vagyon erdőn az ravasznak, régi várak okos tartozéka volt az alagút, hadak vészkijáratként is, de amikor ez a tornyos palota épült, már nem lehetett rá szükség. Soha nem volt katonai erősség. Nem egészen hiteles, amit mondok, mert az is megeshet, a nyilván régebbi vadász-kastély menekülő útját jelentette, és a kijáratra építették rá a kastélyt, de ez még inkább tollpiheként száll el a találgatások emelgetésével. Erős a gyanúm, alagútról szó sem lehetett. Hogy akkor mi lett volna? Ha kastélykutató lennék, utánajárnék. Az azonban tény, hogy fölnőtt ember azon a szűk nyíláson át nem fért volna akkor se, és ma se.

Tovább fűzte vezetőm a mondat. Állítólag beleeresztettek egy kisgyereket, lámpákkal kiegészítve. Egy darabig tudott is előre menni, de valahogy beszorult. Nagynehezen kiszabadították, és akkor vették kisebbre a száját.

Mindenki abból szövi a nagy idők meséjét, ami éppen rendelkezésére áll.

Gyerünk vissza az események normális menetéhez. Mire megtaláltam Babi néni könyvtárát - minden otthonbéli így szólítja, fiatal is, öreg is - már látogatták a szomszédos betyárok, nem éppen Kecskemétre menvén a vásárba. Bögre volt mindenkinek a markában, és teájára várt.

Családi használatra szánt kicsike teafőző szolgáltatja az üdítő nedűt, pedig bogrács kellene ide, vagy talán tábori gulyáságyú.

Az ajtó fölött, a fából készült válaszfal kiugróján elmúlt és eljövendő idők teásdobozai sorakoztak. Amikor még a könyvtártudományokat tanulta Nyíregyházán, a teamérés nem szerepelhetett a hasznos fogások között. Az ilyen-olyan könyves presszók se hasonlíthatók ehhez. Könyvekkel és gyerekekkel agyonzsúfolt kicsike szobában forr a víz, könyvekből kikészítve az, amelyikre érdeklődő van, és teából is annyi, amennyi egy-egy főzetből jut. Ha elfogy, azonnal fölöntik új vízzel, és pár perc múlva már ihatja is a következő három-négy.

Nagy-nagy „légyfogó”. És minden gyereknek van annyi legfrissebb mondanivalója, a könyvtáros jó füle kell hozzá, hogy meg is hallja valamennyit. Minden szava a legfontosabb. Közben intelem is fér mindegyik mellé. Akár az is, hogy ott a papír-zsebkendő, töröld meg az orrod.

Gyanakodva néznek a gyerekek. Hát ez a mókus ki lehet? Újságíró? Ráadásul író is? És könyvet akar írni rólunk? És abban mi is benne leszünk? Működik itt is valami sajtóklub féle, ott is összejöhetne ilyen? És magnó sincsen? Hogyan lehet akkor pontosan azt írni, amit mi mondunk? Semmi más, csak egy gyűrött notesz? És miféle tolla van neki? Ez kell az írásághoz?

Nekem volt először különbejáratú magnetofonom. Amerikából hozták, de az akkora csoda volt, olyat még én se láttam azelőtt. Átszámoltuk az árát magyar forintra, így vettem meg ezerhét-százért. Másnap leültem vele a domszéki tanyai postás elé, és amíg a gép dolgozott, én malmoztam nagy kedéllyel. Otthon derült ki, bár minden műszere fölvételt jelzett, egy kumma szó nem sok, annyit se vett föl. Azonnal levontam azt a következtetést, egyszer mindenkit bolonddá lehet tenni, de aki másodszor is hagyja, az valóban bolond.

Zajos helyeslés a felelet. Közönségem meg van hódítva, kezdetünk dolgozni.

Aranyos kislány ül velem szemközt, az ő lelkét kapom vallatóra.

- Hány éves vagy?

- Tizenhét.

- Mióta vagy itt?

Pardon, ezt ki kell számolni. Ujjain rakja össze:

- Egy éve és hét hónapja.

- Azelőtt?

- Nyírbátorból jöttem. Otthonból otthonba. Előtte pedig Pécsen voltam, de ara nem is emlékszem, olyan kicsi voltam még.

- Testvéreid?

- Két lányról meg egy fiúról tudok. A fiú itt van velünk, a lányok talán Hodászbán.

- Melyik jobb?

- Nekem Nyírbátor jobb volt. Ezt ne úgy tessék érteni, mintha Dob rossz volna, csak ott több évet voltam. Itt még nem vagyok úgy megszokva.

Megértem, hogyne érteném. Ha jól utána számolok, és levonom azt a majdnem két esztendő, meg azt a kicsit is, amit a pécsi öntudatlanság oltott ki belőle, akkor életének első tizennégy éve marad. Írók mondogatják, ennek az időszaknak minden benyomása holtig eltáplálja őket témával. Ha így van az írókkal, meghatározó másoknál is.

Meglepődhettem volna, ha azonnal előkerestem volna testvéröccsét is. Szeretjük úgy elképzelni a vérségi kapcsolatokat, hogy sülve-főve szeretnek együtt lenni. Akinek azonban normális családból való emlékei is vannak, esetleg szülőként már, az biztosan tudja, ritkán jönnek elő ilyen ihletett percek. Többnyire inkább taszítják egymást. Más korosztály, ráadásul fiú, nehéz lenne erőltetni. Ezek a szálak visszafelé nézve szoktak erősödni. Vagy a távollét kovácsolja össze.

Nem biztos, hogy ilyenek vagyunk, de sokan vannak ilyenek is.

- Ha visszamehetnél Nyírbátorba?

- Már nem biztos, hogy vissza akarnék menni. Sokkal többen voltunk ott, sok barátnőm is ott maradt, de maradni talán jobb.

Unokánkat szoktam ugrasztani. Már egyetemista, de ha elmegyünk egykori óvodája mellett, mindig mondom, menjünk be, kérdezzük meg, Eti néni megvan-e még. Esetleg vissza is iratkozhat. Mai szóval szólva ki szokott akadni. Visszairatkozni?

A gyermek lelke nem olyan, mint a politika, rendszerváltások idején. Most visszajöttek ezek, utána meg visszajövünk mi. Előre szeret menni a gyermek, visszafelé tekintgetni már az öregség jele.

Négyen vannak egy szobában. Ideálisnak mondható, bár a kutricás elhelyezés itt is megbosszulja magát. Szoktam mondani, az ősember zsugorítva temette el halottait, a ma embere, az építészét jóvoltából zsugorítva kénytelen élni. (Amikor mi gimnazistaként huszonketten voltunk egy kicsike kis szobában? Vagy tizenhatan egyetemistaként? Mondtam már, mostanában a menekültek közösségi szállásával hasonlítgatom össze az akkori időket. Az övék is nyomorúságos, de a mienknél jobb. Az ittenit egyelőre nem merem párba állítani velük.)

- Háromnegyed hatkor kelek. Nem magamtól, ébresztenek. Mindenkit ébresztenek. Összepakolunk, mosakodunk, kitakarítunk. Mindenkinek ki van adva, mit kell takarítani. Reggeli fél 7-kor. Negyed 8-kor becsöngetnek az iskolába.

- Miért olyan korán?

- Bejárók is vannak, és azoknak is időben haza kell érniük.

- Mi leszel, ha nagy leszel?

- Falusi vendéglátó.

- Huha! Lesz annyira szükség, amennyit ez az iskola kiad magából?

- Azt még nem tudhatjuk.

(Közbe kell megint vetnem, ami kéretlenül is elő jön bennem. Az itteniek többsége cigány. Származásuk a bőrükbe van tetoválva. Jön a nyájas idegen, ha jön egyáltalán, és meglátja, hogy cigány tálalja a levest? Hatalmas harc lehetett Amerikában is, mire a színesbőrűek - majdnem négyet mondtam - annyira bevonultak a köztudatba, hogy a vendéglátásban is helyet kaphattak. Igaz, az utcaseprés után mindjárt ez következhetett, de mégis nehéz csata lehetett. Elérünk-e mi idáig ennek a generációnak az életében?)

- Tantárgyaitok?

- Van a protokoll.

- Állj! Az mi?

- Illemtan.

- Táncrend nélkül?

- Ezt meg én nem értem.

- Azelőtt voltak tánc- és illemtanárok. A régi idők táncrendjét is ők tanították.

Magamban is meg kell állnom egy pillanatra. Mint régi színdarabokban a *félre* szóval jelzett külön véleményt, hozzá kell fűznöm valamit. Lehet, hogy vannak, és lesznek is, akik visolyognak a fõlszolgálo miatt. Ahogy annakidején az ásothalmi tanyákról Amerikába utazó bácsinak is megborsókázott a háta, amikor a röpülõn a *bokszos* (a fekete) kínálta étellel-itallal. Mire kiértek, egészen jól összebarátkoztak. Hadd lássam én most a kiemelkedés lehetõségét benne. Nem tudom, persze, mi rejlik a protokoll-tantárgy mögött, bár ott voltam, megkérdezhettem volna. Ha abban azt is tanítják, hogyan kell viselkednünk, amikor fõlszolgálok, akkor ez már nagyon nagy előre lépés.

- Testnevelés is van. Tankonyhán fõzés. Mezõgazdasági alapismeretekbõl a kertészkedés, és külön az állattenyésztés. Hogyan gazdálkodjunk? Élelmiszer-árusítás. Ételkészítés. Mibõl mit lehet fõzni? Hogyan raktározzunk? Informatika is van.

- Sokat segít a számítógép, jó is, ha belekószolhattok. Maholnap moccanni se lehet nélküle. Tankönyv mindegyikhez van?

- Lediktálják tanáraink. Fél 2-kor ebéd. Ebéd után körlet vagy számítógép, és 4-tõl 6-ig tanulószoba. Vacsora fél 7-kor, utána ide jövünk teázni. Este 8-kor körletzárás, takarítás, tisztálkodás. Villanyoltás 10-kor, de elõfordul, hogy éjfélkor is fõnn vagyunk még. A kicsi villany éghet, csak a nagy lámpát kapcsolják le.

- Mondtad, hogy gazdálkodni is tanultok. Mennyivel gazdálkodsz most?

- A zsebpénz 4 ezer 500 forint. A 16 év fölöttiek már kártyások.

- Csak nem?

- Bankkártyán veszik föl. Ruhapénz 2 ezer 500, havonta. A zsebpénzbõl pótoljuk ki, ha nem elég. El lehet vele boldogulni, nadrágra, felsõre, fehérnemûre szoktuk költeni.

- Iszonyatosan csúnya szót mondtál. *Körlet*? Katonák vagytok ti, vagy rabok?

- Istennek legyen hála, egyik sem. Nekünk ez már föl se tûnik. Körletenként van egy mosógép, és egy centrifuga. Mosóport és õblítõt kapunk hozzá, és magunk mosunk. Fõlváltva, és segítjük egymást.

- A *körlet* szobát jelent?

- Dehogy! Egy körlet az öt szoba. Van hozzá egy tanuló és egy tévészoba, meg egy társalgó.

Nem tehetek róla, nem tudok szó nélkül elmenni mellette. Csak nem Makarenko kényszerû katonai mintájú kommunájának magyarra szinkronizálásából maradt ránk? Annyi erõ még lenne a magyar nyelvben, hogy ezt az idétlenséget levesse magáról.

- Ha rossz fát teszten a tüzre?

- Megesik az is. Összeül a csoportnevelő meg az igazgató, külön az otthonban is, külön az iskolában is. Meghallgatják az elkövetőt is. Elő is adhatja a védekezését, de aztán szavaznak. El kell hagynia az intézetet, vagy adjunk neki még egy esélyt.

- Ennyire amerikanizálódtok? Az *esély* emlegetése onnan gyűrűzött át hozzánk. Hová mehet, akinél kitelt a böcsület?

- Albérletbe, vagy a nagybetűs életbe, de még segítenek neki.

- Miféle vétkek vannak?

- Hajjaj! Engedély nélküli pénzfölvétel, egy nagyobb verekedés, bejön valaki részegen, éjszaka fölmege a lányokhoz, lógás az iskolából. Ha a lányhoz megy föl a fiú, fegyelmit kap, a lánnyal meg elbeszélget a nevelő.

- Hogyan lehet följutni a lányokhoz? Éjszakai ügyelet is van.

Illetékesebb adja rá a feleletet, a mindig figyelő, és állandóan belekotyogó *Halálfia*. Rovás-írással van a karjába tetoválva: Halál. A nevet én adtam neki, talán nem marad rajta. Neki éppen ilyen ügye van folyamatban.

- Az ereszcsonnán mentem föl, és kedvesem ágyában töltöttem az éjszakát. Fegyelmi lett belőle, utolsó figyelmeztetéssel. Ha még egyszer vétkek, röpülök kifelé.

A kislány ettől kezdve sűrűn hívogatja, menjen ki innen, de most nem hallgat rá.

- Melyik kalandfilmben láttad az ereszcsonnás megoldást?

- Nem kell ahhoz kalandfilm se, megterem az nálunk is.

Később hallom, a Pókembert látták a tévében. Azonnal divat lett.

- Jól látom? Szakértő vagy a falfestésen és mázolásan kívül a tetoválásban is. Tudod te, hogy elsősorban a börtönrabok között volt elterjedve régen?

Fölhúzza a nadrágszárát, a vádliján is van egy féltényérnyi furcsa levél. Babi néni mondja közben, először volt a hajfestés, és az úgy elterjedt, mint a járvány. Volt, aki naponként változtatta a haja színét. Jött utána a testékszerek hulláma. Látható és intim helyekre is. Most meg itt van a tetoválás. *Halálfia* nem hagyja eltéríteni a szót, ő a szakértő, ő folytatja.

- Mindenkinek tetoválok, aki csak kéri. Van hozzá fölszerelésem.

- Ember! Holtig tartó nyavalyát szolgáltatatsz mellé.

- Én ugyan nem! Ha magamnak tetoválok, akkor is eltöröm az előtte használt tűt, és szemétkébe dobom, meg ha másnak, akkor is.

- Honnan van az utánpótlás?

- Orvosi tűt használok, patikában veszem.

- Adnak?

- Adnak. Csak meg kell mondanom, mire lesz. Mert a drogosok is kedvelik.

- Még maradjunk a tetkónál. Ingyen szolgáltatatsz?

- Most ez a minta lett fölkapva, amelyik a lábamon is van. Négy centi lehet. Ha haver az illető, egy százaz az ára. Ha nem haver, csak ismerős, százötven-kétszáz. Először fölrajzolom a mintát, aztán kiégetem a tűt, és arcesszel le is mosom.

Nekem pedig eszembe jut, amikor ezeket a sorokat írom, hogy megyénkben az egyik *lakóotthon* egykori lakója előre kitervelt módon, nyereségvágyból meggyilkolta az intézet igazgatóját, hajdani nevelőjét. Amikor a Szegedi Ítéltábla kimondta rá a húsz év fegyház, lapunk címlapján közölte a fényképét. Homlokára van tetoválva egy négyjegyű szám, jó nagy méretben, számháborúban se használnak nagyobbakat. Elegáns *Lenin-szakáll*a körül arcának jobb oldala is tele van rajzolva általam értelmezhetetlen mintákkal, de föltehetően a bal oldalon is ugyanolyan van. Nem akarok párhuzamot vonni a bőrrajzolat és kegyetlen tette között, azt se mondom tehát, hogy *halálosztó* akarna lenni, aki ezt a szót süttette bele a bőrébe, de bennem közeli rokonságban van a kettő.

Elmondja még az ifjú mester, a szobafestő tanuló, hogy édesanyja cigány, apja viszont magyar. A cigány is magyar, tudom jól, mondom neki is, de ha ő fontosnak tartja az ilyen megkülönböztetést, most ne ezen akadjunk föl. A cigányoknál 14 év a nagykorúság, utána már nem szólhatnak bele a szülők, mit csinál a gyerek. És az ő fiacskájuk vagy sokat örökölt tőlük, vagy hamar kiszakadt közülük - lehet, hogy ez éppen hasznára vált -, de többször is baja volt vele a fegyelmi bizottságoknak. Most is van folyamatban. A rendőrség is folytatólagosan számon tartja. A tetoválás után azonban a másik nyavalya, a bagózás kívánczik elő.

- Napi két-három doboz a fejadagom. Ebből körülbelül egy dobozzal elkéregetnek.

- Lehetek közönséges? Időnap előtt megesz a fene. Egyik sebészprofesszor szokta mondani betegeinek, szintén nem a leglélekemelőbb mondattal, abban bízhat csak, előbb elviszi a szívinfarktust, minthogy neki kellene levágnia a lábát.

Illő módon megrökönyödnek, akik hallgatnak bennünket, vagy éppen belekotyognak ők is.

- A lányok is nagyon szívják. A 13-14 évesek is. Számoljuk csak össze, hányan nem füstölnek nálunk?

Összeszámláltuk. Hármat találtunk. Az egyik éppen az a kislány, akivel az előbb beszéltünk. A nem füstölők aranyérmét jelképesen neki adom. Mondhatnám, jó jel, hogy sokan le akarnak szokni, de nagyon sokszor hallottam ezt már, így aztán inkább nem mondom. Neki azonban igen.

- Ki parancsol neked?

- Nekem aztán az éadta világon senki. Nem is engedném. Csak magam.

- Hát akkor?

- Nem megy.

- Még alatta vagy a 18 évnek. Törvény van rá, hogy nem szolgálhatnak ki. Nemcsak téged, de az otthon valamennyi lakóját se. Honnan szerzitek be?

- Megoldjuk.

- Akár a szeszt?

- Akár a szeszt.

- Ha egyszer határozottabban tiltanak meg?

- Ki van mondva, hogy az iskolában tilos szívni, mégis szívja mindenki. Minél jobban tiltják, annál jobban szívják.

Horpadt mellű a legtöbb gyerek. Amikor fejlődni kellene, már méreg pusztítja őket. Nem tudom, ahhoz a bizonyos önazonosság-tudathoz mennyiben kapcsolható a felnőttiséget dohányfüsttel mímelő ártalom. Gyanítom csak, köze van hozzá.

- A füvesekről mit tudsz?
  - Azt hiszem, mindent. A magyar és a holland vadkender vezet.
  - Kérdezhetem megint, hogyan jut el hozzátok?
  - Társasági úton.
  - Diszkót értsek rajta?
  - Diszkóban próbáltam ki én is, tavaly novemberben. Nem éreztem semmit, azonnal szóltam: keményebbet adjatok! Adtak.
  - A választék?
  - Van, ugye a *Vigori* tableta. Arról kapta a nevét, hogy vigyorgóssá teszi, aki beveszi. Aztán az *Extasi*, a *Mortál*, a *Kuka*, a *Szende*. Mindenféle neveket kitaláltak már.
  - Tudod, mit jelenthet a *Mortál*?
  - Fogalmam sincsen.
  - Talán azt, amit „jelmondatodként” beleírtál rovásírással a karodba. Halál.
  - Haláli jó!
  - Menyiért adják?
  - Az *Angyalpor* kétezer-ötszáznál kezdődik. A vénás ára ötezer-ötszáztól hatezer-ötszázig megy.
  - De erre nem kaptok ellátmányt.
  - Sajnos, egyelőre nem.
  - Mit akar veled a rendőrség?
  - Drogügybe keveredtem. Dílerként, kábszerügynökként tartanak nyilván. Biztos vagyok benne, nem úszom meg, elítélnék majd. Börtön is lehet belőle, de én azt nem élem túl. Teszek ellene valamit.
- Kettőt találhatunk, de egy is elég: öngyilkosságra gondol.
- Fölnőtt férfi vagy már, vállalnod kell a következményeket.
  - Én is ezt mondanám, ha másról lenne szó.

Sorsverte nemzedék! Ha mohamedán lenne, inkább öngyilkos merénylőnek állna.

Hajfestés, akár naponta más színűre, és tetoválás? Ezer rúgóra járhat a sok gyerek lelke, de talán leegyszerűsíthetem egy kicsit. Miért kell a hajat hupikékről rőtvrösre, vagy pipacs-pirosra változtatni? Miért nem jó az eredeti? A pszichológia talán azt mondaná erre, mert zavar támad az önazonosságukban. Szeretik idegenül identitászavarnak írni. Nem tetszenek maguknak. Hosszú az orr, vagy nagyon is tömpe? Kajla a füle? És még ráadásul a haja is milyen! Azon változtat, ami a legkönnyebb. Persze, kivagyiság, hencegés is van benne. Szeretik, ha utánuk néznek. Büszkeség, gög, az agyontetovált testen is. Azonnal vagány lesz, ha csak egy idegen folt van is rajta. Hát még akkor, amikor szinte levetkőzve érzi legjobban fölöltözve magát, mert beborítja a hülye divat! Vagy a testékszerek halmazában. De még a drogban is az játssza az indító szerepet, hogy más akar lenni, másként akarja érezni magát, mint a valóságban. Lebegni, mindenből kikapcsolódni olyan jó. És ha már eddig eljutottunk, a beszeszélés is az öntudatra ébredéshez tartozik. Akkor is, ha éppen a normális tudatát veszíti el. Meg akarja mutatni, hogy ő aztán legény a talpán. Akkor is, ha a lábán is alig tud megállni.

Az indító szándéknak talán sehol nincsen olyan meghatározó szerepe, mint a kamaszkorban. Halmozódik a dolog, ha ennyien szenvednek ugyanabban a bajban.

És a következmények? Akár egyenként, akár egybefogva? Fiatalok még, elképzelniük is nehéz, hogy idősebb korukban vonszolják majd magukat az utcán, vagy orvosi rendelőkben töltik maradék napjaikat. Hogy alig van olyan lépés a fiatal korban, amelyiknek következménye ne lenne később. Kamatostul.

Vágjuk el a pókháló feszítő köteleit? A legnagyobb takács még libben egyet az utolsó szálon, aztán földet ér, és újra szövi. Másfajta pókok is vannak. Az ökörnyalban is pók utazik. Ahová a szél viszi, oda megy. Megakad a fűben is, meg a villanyvezetékben is. A biciklis ötöt-hatot úgy húz magával, mintha fehér zászlót vinne.

Kertésztörvény, metszeni kell a szőlőt is, meg a gyümölcsfát is, hogy többet teremjen. És kecses legyen a korona. Fölteszi ilyenkor pápaszemét az atyafi, ha kell már neki, kezében a metszőolló, és minden töke, minden fa mindenegyik ágát megfogja. Ott metszi el, ahol a legnagyobb az ígélet. Ami már teher lenne, azt levágja. Ezt teszi a jó nevelő is. Minden gyerek minden lelkét kézbe veszi, és nyesegeti róla, ami teher lenne. És a rossz nevelő?

Való igaz, ágnyíró szerkezetek is vannak már. A sövénynyírók édestestvére mind. Előbb megy tönkre a fa. Az ömlesztve nevelés mintha ezt utánozná. Hajdanvolt pedagógusként mondom, senki nem tud akkorát ártani, mint a rossz nevelő. Akár van papírja róla, akár nincsen.

A személyes példa is jóra vihet. A szülőé, ha jó a család. És pokollá változtat mindent, ha rossz. Hat akkor is, ha a televízió hozza elénk. Lám csak, a pókember is. Vagy a sztárcsináló műsorok. Vagy a mellyes-faros leánkák az út szélén, köldökig érő szoknyában. Hadd jöjjön a siker futószalagon.

Meg a sült galamb is, pénzzel megrakva.

Bugyi, krimi, botrány, ezt találják újságok is, tévék is. Tapadós talajra talál mindegyik.

Aki látott már villanypásztort, azt hiszem, velem ért egyet. Gyöngé áram van csak benne, de intését a baromállat is megérti. Itt vagyok, eddig, és ne tovább! Ha nem hiszed, megcsíplek. A jó nevelő is ilyen.

El-elnéztem ezt a pásztort is. Ha kívül jobb a legelhető fű, térdre ereszkedik a marha, és kinyúl alatta. Addig legeli le, amíg a nyelve kanyarítani tudja. A birka is ezt teszi, kanyarítás nélkül. Kitanulja titkát a vehemensebb is. Ha tudja, átugorja.

*

Közbeszólásra jön elő, hogy az állami gondozottak szent napja a karácsony. Azt várja mindenki, és nagy bánat, ha valakinek bent kell maradnia. Van másik is a kiemelkedők közül, az anyák napja. Marad a vezérszónok az előbbi:

- Anyám mondta, bárcsak megdöglöttem volna. Rosszul esik az ilyen. Más meg henceg vele, ha hozzá bejön az anyja. Az is rosszul esik. Idén üvegre festettem két nagy páva közé egy hatalmas szívet, azt vittem el édesanyámnak. Hosszúkás valami, jól becsomagolva. Csak annyit mondtam neki, Édesanyámnak hoztam, és kezébe adtam. Elkezdte nézegetni, forgatta, bontogatta, meglátta, és könnyek jöttek a szeméből. Kénytelen voltam kimenni én is, mert gombócok kezdtek gyülekezni a torkomban. Kint aztán belőlem is kibuggyant a sírás. Nagyszerű érzés volt.

Egy pillanatra elérzékenyült az egész társaság.

- Mennyire élnek a családi kötődések?

- Legtöbbször tönkremegy mind. Ha hazamegy az ember, verekedés is lehet belőle. A félrészeg apának hirtelen eszébe jut, hogy ezt a kölköt nevelni kéne. Neki is esne, csak hogy az már nem tűri. Vissza is üt. Aztán inkább megszökik.

Félcigány fiú tehát a Halálfia, és itt kotyog bele egy egészen cigány is. Egyszerre kérdezem őket:

- Ha megnősültük, és gyereketek lesz?

- Biztosan lesz.

- És beadjátok nevelőotthonba?

- Soha! Az az egy biztos, hogy soha. Ha én nem eszem, nekik akkor is meglesz mindenük.

- Vigyázzatok! Egyelőre viszi a pénzt az ital, a bagó, a fű, és Isten tudja, mi még. Gondoljátok, hogy vissza tudtok fordulni?

- A gyerekeknek akkor is meglesz mindenük.

Ismerős a fogadkozás. Itt hangzik el az is, több kislány is van közöttük, aki már szült, és a gyereket hová tehetné volna, ráhagyta az államra. Minden állításnak megvan a kontrája.

- Ki tud közületek cigányul beszélni?

- Egy van az intézetben, de neki sincsen kivel. Gyerekkoromból rémlik valami, de nagyon nem is állna rá a szám.

A vadkacsa

Arany János szavait írtuk az első lapra. Szeretem idézgetni, mert óva intő bölcsesség lakik benne. *Kislány, ne sohajts még; / Nem tudod, mi az...* Szabályozatlan volt akkor még annyira a magyar helyesírás, lehetett rövid o-val is sóhajtani. A kislány azonban kamaszkora hajnalán szereti elhagyni a tagadó és a tiltó szócskákat, és ha kersztre feszítik, akkor is sóhajt, és kitart a maga igaza mellett.

Kézzel-lábbal hadakoztak a maguk igaza mellett a lányok is, meg a fiúk is. Hiába mondogattam, az ember úgy van összerakva indulatokból, rögeszmékből, meggyőződésekből, hogy idővel - sokszor igen rövid idő alatt is - változni szokott a maga igaza. Tény azonban, amikor elkezd pirkadni bennük a nemi vágy - kellő önsajnálattal mondom, hogy bennük, és én inkább kifelé megyek már belőle -, mint az örült, ki letépte láncát, úgy tombol, minden egészséges érvet maga előtt söpörve. Boldog idők! - teszi hozzá, aki őszintén szeret emlékezni rá. Nincsen az a gát, amelyik útját tudná állni. És nincsen az a tiszta szerelem, amelynek csengő-bongó énekét holtáig ne hallaná, akinek része volt benne. És a következményeit ne érezné, ha lettek következményei.

A csendes Tisza hirtelen áradására mondta ezt Petőfi, de a lelki rokonság miatt is odatehetem Arany mellé, átértelmezve is. Ahogy az árvizek ellen fölalták már régen a védőgátakat - éppen Tiszadob határában tették meg a Tisza-szabályozás első kapavágásait -, úgy igyekszik erkölcsi gátak közé szorítani a józan pedagógia, és a családi aggodás.

Nagy falat ez, de ki nem kerülhetjük most se. Előtte azonban még néhány szót kell fűznünk az eddigi vallomásokhoz.

Jó, hogy nem maradt meg a kiutalt egyendivat az otthonokban. Csípte a bőrét minden bennlakónak, ha ruhája, cipője, esetleg sapkája kiabálta messziről, honnan is jött. Most azonban ott tartunk, hogy a hóbertos, folyton változó viselet lett egyendivattá. Igaz, nem csak az otthonban, tehát a fölismerés billogja rá se ragadhat, de a mindennapok általános viseltében is. Megvan még, hogyne volna meg a párizsi divat, de a mienket most inkább távol-keleten, Hongkongban varrják. És azonnal otthonra lel az otthonban is. Azt nem tudom, a leginkább bohóclábbelihez hasonló hosszúcsőrű topánkák honnan származnak, de a magamfajta betokosodottak rémületére a legtöbb magára valamit is adó leánka lábán ezt lehetett látni. Fürge eszünkkel azért esedeztünk, csak ne találjon vele bárkit is fenéken billenteni, mert nem tudja visszahúzni. Vagy nehogy összeakadva keresztezze a jobb lábát a ballal, mert úgy hasra esik, csoda, ha a nyakát ki nem töri. Van ennek még kifinomítottabb változata is, minden eddigi előnytelenége túsarokkal is párosulhat. A tyúkszemeket őrizze az Isten, nehogy rá találjanak hágni vele egyre is.

Az agyoncsatos, telezsebes ejtőernyős-nadrágot is ide vehetjük. Hatalmas praktikusság van benne, tagadni nem lehet, a baj csak az, mire a sok zseb közül az egyikben végre megtalálja az ember, amit keres, kinő a szakálla.

A lányokat ez az utóbbi nem fenyegeti, de ők is viselik. A kereskedelem kifürkészhetetlen csatornáit szinte naprakészen szállítják az új bővlikat is, meg az értékeket is. Ezt teszi a globalizáció. Jó, jó, de mi lesz azokkal, amiknek villámgyorsan lejár a szavatossága? Ki hordana már olyat, ami tegnap volt legfrissebb? Az újságra mondják: ki venne meg három nappal azelőtti lapot? Sok a hasonlóság a ruhadivat meg az újság között, de vannak kitérők is.

Talán nem kell lépten-nyomon hangoztatnom, hogy semmiféle rasszista beütés - tudtommal - nincsen bennem, de a vérrokonságnál jobban ide vágó szót keresve se találnék. Tiszadob egyik részében több cigány lakik, mint a többiben. A kapcsolat generációkon átál eleven és gyümölcsöző.

A szegedi irodalomból ismerős a vadkacsa-effektus. Bekeveredik valahogy a totyogó kis kacska a baromfiudvarba, és éli világát, akár a többi. Tálalva a reggeli, az ebéd, a vacsora, elfogadja, sőt együtt követeli szelíd táraival. Amikor aztán megszólal benne a természet hangja, fölroppen, és elfelejti a visszafelé vezető utat. Akármelyik vadász tudja, megteszi ezt a ház körül nevelt őzgida is, meg a szarvasborjú is. Ha egyedül van.

Ellentétes lehet a fácánneveldék esete, de mielőtt a fejemre olvasná bárákárki, azt is ide írom. A csirketartásból tudjuk, a kotlós nélkül növegető aprójószág azt tekinti anyjának, legyen az akár a hokedli lába is, ami vagy aki először ott van mellette. Oda szalad, ha menedékre van szüksége. A gondos vadászok mostanában összeszedik a fácántojásokat, és keltetőbe viszik. Az elanyátlanodott jószágokat úgy nevelik, mint a baromfiudvar többi lakóját. Kit tekintene mást tulajdon szülőjének az ártatlan fácán, ha nem azt, aki naponta gondozza. Akár a vállára-fejére is föl száll seregestül, tenyeréből eszik, annyira ragaszkodik hozzá.

És mi lesz vele, ha vadászcsemegeként szabadjára engedik mindet a mezőn vagy az erdőben? Egy csokorban igyekeznek megmaradni, és ami ennél is nagyobb katasztrófa - kizárólag vadászszemmel nézve -, ha emberi hangot hallanak, odafutnak hozzá, ahelyett, hogy tisztes áldozatként fölroppennének. Állítólag a vadászregula előírja, löni csak a fölroppenőre szabad.

Időbe telik a visszavadásításuk. Ahogy a természetfilmekből is látjuk, ugyanezzel a gonddal küzdenek a többi veszélyeztetett állat ivadékát nevelgető kisebb-nagyobb telepek gondozói is. Akár kis elefánt, akár apró majom. Elviszik jó messzire a teleptől, kiteszik, és magukra hagyják. Éljetek ezután a magatok módján.

Hatalmas sokk ez szegényeknek.

Tömörkényék-Mórának arra hozták föl példának a vadkacsát, hogy magától megy vissza a vadvilágba.

Nagy légyfogó a diszkó. Meg az is, hogy ebben a faluban a szokásos átlagnál is több a kocsmák, és egyiknek a gazdáját se látta senki a templom lépcsőjén ülni, alamizsnát koldulva. Törvény ide, törvény oda - nem mondom tovább, mert akármelyik túlbuzgó elfuthat a fülemile-bírósagra.

A vadkacsa-főlemlegetése avatott fülekbe azonnal a nevelhetetlenség vádját ültethetné be, bennem azonban a pedagógusságból legalább az optimizmus töretlen még. Csak azt akarom mondani, eleven a kapcsolat a kintiekkel. Hol töltené például a lerészegedett gyerek kimenője lejárt után az éjszakát? A kintieknél. A *Bótháton*. Szíveslátás volt is, van is, ha már alig férnek be, akkor is. Hála is van, akár ajándékba is adhatja megunt hacukáját, vagy másfajta értékét. Ha eladja, igencsak nyomott áron kel el minden.

Van rá példa, nem is egy, hogy a csoportnevelő kocsiba rakja a hozzá tartozókat, és beviszi Vasváriba, vásárolni. Mindent megvesznek együtt, ami leltárilag kötelező. És tőlük is megvesznek mindent a kintiek. Sajnos, kanalat, ágyneműt, villanykörtét is kivisznek.

Intim kérdések is előjönnek, ne rohanjunk vele. Erőgyűjtésre is jó, ha egy kicsit visszagon-dolunk még az eddig elhangzottakra, és kiegészítjük néminemű hazai hozadékkal. Még egy kanyar a kitérőben, hogy a végén aztán egybe fonjuk az egészet. Mondtam az előbb, zsebpénzt is kapnak a bentiek, ruhapénzt is. Elvileg szabadon rendelkeznek vele, hogy megtanulják, mire fölnőttként a maguk lábára állnak, hogyan kell bánni a pénzzel. Figyelik azonban, mire

költik, és ha súlyos a kihágás, fegyelmi lehet belőle. Amikor a mi gyerekeink aprók voltak, mi is adtunk nekik külön használatra valamennyit. Örök kollégistaként tapasztaltam, és amikor már egyetemista voltam, zsoldfizetés napján - az ösztöndíjat kuttyálkodva neveztük el zsoldnak -, sokan bandástul mentek az újszegedi Tóthhoz, és igyekeztek elverni lehetőleg mindet. Mert kicsi korukban annyijuk se volt.

A mindig résen lévő kereskedelem mindenesetre ide is elhozza a legújabb hóbortokat. Tudom én, hogyne tudnám, ezeregy tapasztalat van rá, a kemény tiltásra is érvénybe lép azonnal a dacos csak azért is, de egy valami nagyon elgondolkoztat. Ha már hoztak törvényt arra, hogy 18 éven alulinak se cigarettát, se szeszt nem szolgálhatnak ki, itt meg bizonyítható, hogy valaki mégiscsak ellátja ezt a népes társaságot, időnként megsuhogtatnám a nagy ostort. Sok-sok falusinak ad munkaalkalmat és megélhetést a nevelőotthon, a kocsmákat és a cigarettaforgalmazókat kiiktatnám. Időnként legalább annyira birizgálnám őket, ahogy a drogfutárokkal megteszik.

Nem akarom áthárítani a felelősséget az intézet dolgozóira, a nevelőket és a tanárokat is beleértve, de ha ők kevesebbet füstölnének, netán egyáltalán nem szívnák, jó nagy adut lehetne kiütni a fiatalok kezéből.

És jöjjön most a ránk szabott prüdség miatt legkényesebbnek tűnő téma: a fiatakorú testi szerelem, és annak következményei.

Lehet ezt még szerelemnek nevezni? Vagy üzekedés csupán?

Olvastuk az előbb, nagy előrelépésként említette az egyik író, hogy bevezették a nevelőotthonokba a koedukációt. Mert mégse egészséges az az állapot, hogy fiúk és lányok, egymástól elzárva azt se tapasztalják meg, hogyan kell egymást megszólítaniuk, ha mégis eljön az az idő.

Gyakorló tanárok voltunk még csak, amikor testközelből jött elő a téma. A fiúgimnáziumban gyakoroltunk, és jó néhányan a leánygimnáziumban. Elméletek is születtek bennünk. Az egyik az volt, hogy a leánygimnázium tanulói, elesve az együtt növegetés áldásos vagy áldatlan következményeitől, az első fiúba kénytelen belehabarodni, aki kedves szóval hitegeti. Ha idősebb az illető, hatalmas előny, ha netán diplomás állás várja, vagy már be is tölti, még nagyobb a ragasztó a légycfogón. Hiányzik a „védőoltás”, akármilyen link pasas behálózhatja őket.

Arra a következtetésre jutottunk, legjobb mégis, ha kamaszkorban már fiúk és lányok együtt járják a gimnáziumot. De a koedukált kollégiumra gondolni se mertünk.

Az is téma volt közöttünk, nyugaton már dívik a próbaházasság. Szoknyapecérek és jámborabb lelkek is áhítoztak utána.

Érett fejjel jutottunk el arra a fölismerésre, hogy egyenlő eséllyel léphet bele fiú és leány az első próbába, de kilépni belőle már sokkal nagyobb a leány kockázata. Olyan következmények terhét kénytelen viselni, aminek a kényszerétől jó lenne óvni legtöbbjüket.

A fiú megrázza magát, mint a puli, amikor kijön a vízből, és máris keres magának új hencsergőt. A leány pedig? *Ne sohajts még!* - mondta neki Arany János.

Annyira fölszabadult a világ ezen a téren, a szabad szerelem úgy eluralkodott, még kínai kereskedő fürgesége se kell hozzá, hogy átlépje az otthonok kerítését is. Amikor a franciakert szép labirintusait figyeltük a kastély lépcséjéről, akkor mondta egyik kísérőm, látnám csak ezt a helyet tavasz nyílásakor. Jó bújóhely, világos nappal, és esti alkonyatban is dül benne a testi

szerelem. Akiknek arra sincsen idejük, hogy az otthont övező hatalmas erdőbe menjenek be, vagy a Holt-Tisza partját szemeljék ki légyottra.

Tudnak róla a fölnttek is, természetesen, hogyne tudnának. Ha megint paragrafusokon kukacoskodó pasas lennék, akkor a *liliomtiprást* is előhoznám. Hősiesen megszülik gyermekeket, és rátestálják az államra. Vagy nem szülik meg, hanem elkapartatják.

Mit is mondott Veczkó tanár úr? Elég, ha a kislány azt hallja, de szép hajad van, és máris megtörtént a föltétel nélküli hódítás. Itt pedig? Ahogy naponta változott a hajfestéses hullám idején a hajszín, majdnem olyan gyakran cserélődnek a párok. Nehogy tapasztalat nélkül maradjon egy is, és nem tudja megszólítani se a másikat.

Az, hogy két nappal azelőtt mással látogatta a franciakert labirintusát, csöppet se akadály. Egyik oldalon se. A tegnapi kedves ma már mással lehet kedves.

Beszélhettem később olyan párral is, amelyikről sugárzik a tartós szándék, talán nem felejttem el, ha odáig érek. Most azonban Gyöngyikét kérdezem, mert azt hallottam róla, hogy férjre is a gondozottak között talált, és együtt vannak azóta is.

- Mióta dolgozik itt?

- Öt éve már.

- Munkaköre?

- Gyermekfelügyelő vagyok.

- Végzettsége?

- Egy éve fejeztem be a gyógypedagógiai asszisztensit. Sokan végeztünk egyszerre, ide jöttek Nyíregyházáról az oktatók. Állami gondozottként nevelőszülőknél éltem, át tudom érezni a gyerekek sorsát. Én aztán tudom, mit jelent gondozottnak lenni.

(Okvetetlenkedő gondolat most is fölmerült bennem, de udvariatlanság lett volna előhozakodnom vele. A pedagógia sírját akkor kezdték megásni nálunk, amikor bűnrossz fizetést adtak óvónőnek, tanítónak, tanárnak, minden iskolabélinek. Jöttek ugyan továbbra is a pályára a megszállottak, a hivatásra esküdők, vállalva a szegénységet is, de szinte özönlöttek azok, akik máshová már nem kellettek. Látván látták a különböző furcsa viselkedéseket az iskolában, evvel háritottak el mindent: én is ilyen voltam! Amikor szigorú következetességre lett volna szükség, akkor is ebbe kapaszkodtak.

A pedagóguspálya talán az egyetlen, ahol a legrövidebb idő alatt harap a kígyó a farkába. A legjobb befektetés is lenne, ha rájönnének egyszer az egymás nyomát taposó kormányok, hogy nem megszüntetni kellene az iskolákat, inkább a normális hatásfok kedvéért támogatni a kisebbeket is. Eltelik néhány év, és ott a kész ember. Mire termőre fordul a frissen ültetett szőlő, vagy az alma, felnőtté érik a gyerek. Halmozódik benne az is, amit a pillanatnyi kor diktál, és dolgozik benne ugyanaz: én is ilyen voltam. Úgy becsavarodik a világ, láthatjuk kárát mindennap. Ha neveletlen nevelő akar nevelni, még kakaslépéssel se jutunk előbbre. Az már kész bukás. Gyöngyikéről azonban nincsen okom föltételezni, el kell ismernem teljes jó szándékát.)

Azt is mondja még, a nevelés a nevelőké, az övék a gondozás, de ő a nevelésben is benne van. A fiúknál érdekelt.

Keresik is a beszélgetési alkalmakat vele a fiúk.

Megkérdeztem tőle: jó az, hogy bejárók is vannak az iskolában? Azt felelte, jobb, mintha nem lennének. Még inkább nincsenek elzárva az itteniek a külvilágtól.

Mások mondják, Gyöngyike azért jött ide, mert Aranka néni tudatosan törekszik rá, hogy cigányok is legyenek a személyzetben. Hátha jobban elfogadja a gyerek a jó szót a magafajtájútól. (Aranka néni az intézet igazgatója.) Egyébként két saját gyermekük is van, és kettőt vállaltak nevelésre. Takarékosan élnek, nem isszák el a keresetüket.

Amikor meghallottam, hogy férje is állami gondozott volt, és most a cigány-önkormányzat jeles alakja, megkértem, szerezzen alkalmat, hogy vele is találkozhasam. Meg is ígérte, és be is váltotta. Oda még visszatérünk.

Rétegesen íródik ez a történet, elismerem. Előjön Győzike neve is, meg Ibolyáé is. Két fölkapott sztár-féleség. Sokat nem akarok róluk szólni, mert meglehet, mire ezek a sorok megjelennek, már azt se tudja az ország, ki volt az egyik, ki a másik. Forgandó Fortuna szekere. Ibolya itt is nevelkedett, meg Szegeden is. Aranka néni zeneiskolába is beíratta, de otthagya. Vad östehetségnek is mondják. Ő énekelt szólót az augusztus 20-ai országos ünnepségen, mindenki odafigyelhetett rá. Az is, aki korábban észre se vette.

Állítólag eljött egyszer - visszajött - Tiszadobra is. A kastélyban kapott szállást, ami az itteni szokások szerint a föltétlen megbecsülés jele. Meg is kapta állítólag: te is olyan koszos cigány vagy, mint mi.

Ettől függetlenül a legtöbb gyerek vágyálma a gyors érvényesülés. A föltűnés. A föltélen siker, még ha a legolcsóbb is.

El ne veszítsük azonban azt a fonalat, amit az előbb gombolyítani kezdtük. Ott hagytuk abba, hogy gyakori közöttük a partnerváltás, és a balkéz-kapcsolatok sem ritkák. Sőt: a hetekig-hónapokig tartó viszony is kimondottan ritka. Az se számít, ha a kislány fél órával előtt még a Józsival volt a bukszusban. Ha szakít a pár, azonnal megvan a másik partner, akár mindkét oldalon.

Azt is mástól hallottam, megesett már, nem is egyszer, nem is kétszer, hogy „hazament” szabadságra a nagylánynak tekinthető kislány, és azzal fogadta előző fiúja, hogy pont jókor jött. Éppen elfogyott a pénze, adja oda minden tartalékát. Amikor az is elfogyott, jól eltárgyalta. Álljon ki az út szélére, és árulja magát. És a kislány, mint az engedelmes bárány, kurta szoknyában ott rázogatta a tenyerét, vagy játszotta a „hústapsot”. A forgalomról nincsenek adatok.

Egy kis toldalék ehhez is akad. Van, aki magától is kiáll.

Sajnos, nem volt a valóságtól elrugaszkodott gondolat az, hogy ehhez az iparhoz az állami gondozottak is adják az utánpótlást, noha az állam szándéka nyilván nem ez lehetett.

Szinte mindennapos, hogy összeverekcszenek a falubeliekkel. Verekedésre mindig van ok, ugye bajtársak, ugye magyarok. Volt már bicska is, bár akikkel én beszéltem, mind azt mondta, bicskát csak a gyáva ember ránt elő. És többször hallani, milyen szoros az intézet és a rendőrség kapcsolata. Mindenkit ismernek név szerint, akivel dolguk lehet. Gyaláztam eddig a cigiárusokat is. Most meg azt hallom, talán mindenki csempészcigarettát szív. És van kislány, aki egy szálért képes elmenni bárkivel a bukszusba.

Furcsa párosítás, az biztos. Gyönyörű a szemnek ez a franciakert, és a testi szerelemnek is otthona. Kettős hasznosítás?

Szégyenlős vagyok, azért nem kerestem beszélgetési alkalmat azzal vagy azokkal, akik már megmártóztak az útszélre kiállás fertőjében. Vagy nagyon hárintékosan kellett volna csavargatnom szót, hogy eljussunk ehhez a témához, vagy be kellett volna vallanom, honnan tudok az ilyen kiruccanásaikról. Meglehet, persze, ugyanolyan természetesen viselkedtek volna,

mint az a dorozsmai kislány, aki a bugyiját mutatva akarta lefénnyépeztetni magát. Megfutamodás, megalkuvás, nevezze mindenki úgy, ahogy akarja. Csak az emberi szabad akarat rovására ne találja senki írni. Nem az enyémre, az övékére. A nevelés éppen a rosszat akarja jóra változtatni, és nem nagyon hisz abban, hogy mindig a fölnövekvő nemzedék belátására kellene bízni, mit cselekszik.

Az ebédlőben önkiszolgáló módszerrel jut hozzá mindenki a kosztjához. Hosszú a sor, természetesen végigvárom én is. Látok egy imádságos könyvbe illő kedves és aranyos párt. Egy asztalnál csak maguk vannak, ez pedig azt is jelenti, hogy a többiek előtt nyilvánvaló a kapcsolatuk. Elhatározom, ha addig se változik a fölállás, amíg én is megkapom a magamét, engedélyt kérek rá, hogy melléjük üljek.

Ja, el ne felejtsem, reggelizünk még csak. Szabványreggeli, kenyér, vaj, dzsem, tea. Látom, a leány nagy szeretettel vajazza meg a kenyeret, és átnyújtja párjának, kedves mosoly kíséretében. Talán nem vagyok elhamarkodott, de azt gondolom, ezeket az Isten is egymásnak teremtette. Megszakítottam elszigetelt egymáshoz tartozásukat, mert megengedték, hogy melléjük telepedjek.

Az már szinte fölösleges is, amit kérdeztem tőlük, hiszen én csak közlő akartam látni, hogyan érik igaz kapcsolattá az, ami másoknál gyorsan futó kaland. A leány mindenestre cukrász már, és átmenetileg szakácsságot tanul, a fiú pedig vendéglátást. A két szakmát párosítani se lehetne jobban.

Nyíregyházáról jött a leány, és a fiú kedvéért fejel rá még egy évet a bennlakásra. Föltehetően nem fejezi be a szakácsságot se, megy vissza Nyíregyházára, és kozmetikus lesz. Ez se olyan rossz párosítás: fodrász és vendéglátó. A jég hátán is megél, ha a világ a mostaninál jobban nem fordul föl addig.

Bennem van a kutyatermesztet, fölteszem a mostani szakmájukba vágó nagy kérdést: tudnának-e rántott levest főzni? Akármilyen vizsgán buktató kérdés lett volna: nem is hallottak róla. És pácolt nyúlgerincet? Micsoda bolond kérdéseim vannak? Sajnos, azt se vállalnák. Az ökörszály-levesről se hallottak. Hogy micsoda lenne az ökörszály, az is rejtély maradt, amíg meg nem mondtam. Mivel ökör ma már szinte nincsen is, jámbor egyszerűséggel a tehén lenyúzott farkából főzött kitűnő levesről lehet szó. Azt is meg kellett mondanom a teljesség kedvéért, hogyan lett a kis bikából először tinó, aztán ökör. A rántott levest azonban nem lepleztem le, kérdezzék meg főzéstan órán. A rántott húst természetesen jól ismerik, és a lecsót is szívesen főzik.

Egy pillanatra se tessék ebből akár a legkisebb kritikát is kiérezni a szakácstanulással szemben. Annyi enni való finomsággal találkozni, fölborolnom is nehéz lenne. Biztos vagyok benne, ezt a szakmát tanulják meg legjobban, mert maguk eszik meg azt is, amelyik nagyon sikerül, meg azt is, amelyik kevésbé. Ugyanezt nem lehet elmondani például a szobafestők munkájára. Azt tudniillik, hogy azonnal megeszik.

Hallom a rádió egyik cigányműsorában, hogy valamelyik Józsival a fél falu fösteti a szobáit. Mert a keze munkája olyan, de olyan, azt csak tisztelni szabad.

Teremtő Istenem, de jó lenne, ha minden gyerek minden szakmájára igaz lenne!

Nem tiszadobi az illető.

Amikor legközelebb összefutunk a kedves párral, azt mondják, megkérdezték a rántott levest. Ismerik is, hogyne ismernék. A köménymagleves.

*

Még mindig a szoknyaügyek körül bolyongunk. A sóhajtasnál. Pár perce van csak a védőnőnek, azt is elkérem tőle. Ő fogadja a gyerekeket először, ha baj van, aztán vagy az orvos elé utalja, vagy elküldi az iskolába. Azt mondja, a fogamzásgátló tablettához minden leány hozzájuthat, de általában nem veszik be, ennél fogva mindig vannak abortusz hullámok. Más tablettáért a legtöbb képes térdig lejárni a lábát, például fejfájás ellen valóért, de az antibébi nem kell neki. És az ázsióját egyik lánynak se rontja, hogy akár több abortusza is volt már.

Mit is szoktak mondani az orvosok a gyerekkori abortuszról? Egycsapásra örök időkre szóló boldogtalan magtalanság lehet belőle. Ezért is mondtam az előbb, nagyobb ára van a kislánynak egy kapcsolatból kilépve, mint a fiúnak.

Igaz, azt is mondogatják az orvosok, hogy a fogamzásgátlót se szívesen írják föl gyerekeknek. Akkor se, ha ők már annyira, de annyira fölnőttek tudják magukat.

- Jön a kislány, ha érzi, hogy baj van.

- Vagyunk olyan kapcsolatban, hogy ide jön. Elmondja, nem jött meg. Nézzük a tesztet. Vizeletbe mártunk egy tesztsíkot, 99 százalékban biztos eredményt ad. Igyekszünk lebeszélni arról, hogy megtartsa, de jogában áll eldönteni, mi legyen. Most is van olyan gyermekünk, akinek van már gyermeke.

- Hol van?

- Nevelőszülőknél, úgy tudom. Ők nem nagyon adják örökbe, bíznak abban, hogy jóra fordul majd a sorsuk, és magukhoz veszik. Akiről beszélek, nem itt volt még, amikor megszült. Látogatja is, és be is szokott számolni róla.

- Az abortusz?

- Ismétlem, semmi megrázkódtatást nem okoz. Nyíregyházán végzik el, én viszem őket. Nem kell beutaló se hozzá.

- És az abortusz-tabletta?

- Azt is kórházi körülmények között lehet csak alkalmazni.

A falat, két oldalról

Nem porciózom tovább, kivel mikor beszélgettem, sőt legszívesebben mindig elhallgatnám, kit sikerült egyáltalán szóra bírnom. Ezt megint ne tessék úgy érteni, mintha bárki is meghátrált volna, kedves szókimondásban egyetlen pillanatig se volt hiány. Másként mondom: elkerülném, kire futotta egyáltalán az időmből?

Megesik azonban, hogy néha valahogy utalnom kell rá. Most az utógondozók fejével randevúzik.

Varázsos fordulat minden gyerek életében a 18. esztendő. Mi úgy szoktuk emlegetni, akkor váltunk nagykorúakká. Itt azt mondják, önjogúvá lettek. Persze, nem a gyerekek mondják így, hanem azok, akikre rá vannak bízva.

Szabad nekem még gyerekeknek neveznem őket?

Megszűnik az állami gondozottság, ahogy betölti a tizennyolcat. Két út áll előtte. Vagy kilép az életbe, vagy utógondozott lesz. Az lenne a legjobb, ha sokáig benne maradnának a rendszerben - mondja valaki.

Legelső föladat: segítenek munkát találni neki. Egyre nehezebb valami. Akinek munkája sincsen, biztosan elveszik. Ezzel egyenrangú: lakása legyen. Otthonteremtési támogatásban részesülnek, a maguk gazdái lettek, elvileg szabadon rendelkeznek vele. Ezt a szabadságot pillanatig se szeretnék korlátozni, de arra vigyáznának, ne verjék át őket.

Ők maguk nézik ki, merre mennének, mit vennének meg, a jóságos védőangyal szerepét játssza csak az intézet. Haramiák hemzsegnék a lakáspiacon, tapasztalt embereket is csőbe húznak, hogyne fenyegetné őket a biztos kudarc. Fontos kikötni - a törvény köti ki -, meddig nem lehet eladni a lakást. Ötéves elidegenítési tilalom van rá. Házastársak is kaphatják, de élettársak nem.

Belegabalyodhatnánk, mint majom a házicérnába, miért nem ismerik el itt az élettársi kapcsolatot? Föltehetően azért, mert összeállni valakivel könnyű. Utaznának is rájuk, akik könnyen szeretnek hozzájutni valamihez. Testvérek se kaphatják. Hát ők meg ugyan miért nem? Talán azért, mert a normális családi fészekből is kiröpülnek a fiókák igen hamar, csúfság lenne belőle, ha marakodni kezdenének. Nyilván az követelné a nagyobb falatot, aki előbb házasodik.

Növeli a kapósságukat az is, hogy tizennyolc évig folyószámlán gyűjtik a családi pótlékot. Ez is fölszabadul, az önjogúság erre is vonatkozik. Egymillió-négyszáznyolcvankét forintot egészítik ki. Senki ne kérdezze, hogyan jött ez ki, mert én se kérdeztem. Elfelejtettem.

Faluhelyen ennyiért már általában lehet kapni kicsi lakást. Komfortosat vagy komfort nélkülit. Az is fontos, éppen faluhelyen, milyen a szomszéd. Lehet, hogy általában maga a csöppentett jóság, csak valahogy éppen azt az egyet nem tudja elviselni, aki oda költözik. *Rossz szomszédság, török átok.*

- Ha mégis eladná?

- Megint két lehetőség van, de nem ő választ közülük. Vagy hajléktalan-szállóra megy, vagy börtönbe. A legtöbb gyerek intézetről intézetre jár, a való életről sokszor még hézagos fogalmai sincsenek. Van, akit az anyja már a szülőszobán otthagyt. Keblére öleli az állam, szinte földajkálja önjogúságáig, de egyszer csak kénytelen elereszteni a kezét. Hogy ne iszonyatos zuhanás legyen a vége, erre szeretnék vigyázni mi. A családotthonbeliek egy

kicsit mások, de nem sokban. Egyelőre ott is kapják a gyereket, és tessék tisztességes felnőttet faragni belőle. Vagy sikerül, vagy nem. Majd ha sikerül mindenkit egészen kicsi korában ott elhelyezni, talán könnyebb lesz. Jobban hozzánő a nevelőkhöz. Négyéves kortól már lehet, ilyenek is vannak, és ők a szerencsésebbek, de egyelőre még a nagyobbakat is szeretnénk oda kormányozni.

- Lesz még alkalmam megnézni egyet, de milyen garanciák vannak arra, hogy a nevelő valóban nevelő? A legkisebb melléfogás is óriási pusztítást végez a lelkekben.

- Egyelőre csak a papirosok beszélnek. Otthonvezető az lehet, akinek főiskolai végzettsége van. A nevelőnél is föltétel, és a gyermekfelügyelőnek is rendelkeznie kell legalább érettségivel. Ez önmagában kötelező ugyan, de nem garancia. Aki kiválasztja őket erre a föladatra, annak kell tudnia eldönteni, hogy emberileg is alkalmas az illető, vagy nem.

Elmélázhatnánk ugyan, hogy a normális családok többségében nem rendelkezik se az apa, se az anya főiskolai diplomával, sőt még érettségivel se, mégis megesik, példásan nevelik gyermeküket. Azt is szokták mondani, a suszternak jó cipője, a szabónak jó ruhája, a pedagógusnak jó gyereke ritkán van. Érdemes ennyire kukacoskodni?

Nekem ugyan két diplomám is van, de nem ezért mondom, hogy én se adnám alább. Valamilyen szűrőt muszáj beépíteni a rendszerbe, nehogy vámszedők prédája legyen a fölnövekvő nemzedék. Biztosan látták mások is a televízióban, a homokból kikelő apró teknőcöcskék micsoda veszedelemnek vannak kitéve, amíg a közeli tenger vizéig eljutnak. Vadmadarak tömik meg velük bögyüket. Az emberbőrbe bújó vadmadaraktól is védeni kell a gyerkőcöket.

Itt mondatik ki, az utógondozóknál, akiben van együttműködési szándék, aki partner tud lenni, abból lehet valami. Aki erre képtelen, elveszett. Azt is itt hallottam, az intézetből kikerülőknél tovább él a szocializmus. Eddig is megkaptam mindent, anélkül, hogy pipiskednem kellett volna érte, tessék megadni ezután is. Mosogatórongyot nem is látott, nemhogy fogott volna, a havat se képes elhányni. Éjszaka nem megy ki a dolgát elvégezni, belevizel a lavórba. Ki vigye ki? Nincsen, aki kivigye. Itt benn összkomfort vette körül, kint legtöbbször gyöngébb helyet tudunk szerezni neki. Ha gyöngye lábon áll, előbb-utóbb gettósodik.

- Potenciális börtönlakókat vagy leendő hajléktalanokat nevelnek? - kérdezem.

- Ezt így summázva soha nem mondanám. A lelki tartás dönti el. Sajnos, kevés van közöttük, aki meg ne inogna. Ha már itt benn is átölel bennünket a rendőrség figyelme, gondolhatja, némelyeknél hová vezet, hogy nem gondolnak meg valamit.

(Beszúrás következik most, de remélem, nem térülünk el a gondolatmenettől. Nyaranként el szoktunk jutni néhány napra a Balatonra. *Kürtőskalácsot, főtt kukoricát* kiabálnak a bicikliről árulók. Van, aki veszi, van, aki nem. A tartózkodóknál az lenne a riasztó, hogy nem napon barnult, aki kiabálja? Az is lehetne, de látszik, nem az. Előfordult azonban, hogy fél délután kajtattam főtt kukorica után, mégse tőlük vettem. A nagyon elegáns, és végre elfogadhatóan tiszta parti illemhelyet tekintik raktározó helynek. Ott rakják meg az egyébként pedánsan fehér kelmével bélelt ruhás kosarat.

Gyarló vagyok, mégse volt gusztusom hozzá.

És Szegeden? Lerontották az illemhelyet az Aradi vértanúk terén. Haladni kell a korrallal, újat építettek. Meg is felezték. Az egyik fele az ürítést szolgálta változatlanul, a másik meg a töltekezést. Igaz, hogy kemény fal volt a választó, és abban is biztos vagyok, még csak rokonsági kapcsolat sincsen a kétféle kiszolgálók között, se reggelizni, se ebédelni mégse mennék oda. Akkor sem, ha tudván tudom, az összkomfortos lakásban is a konyha mellett

szokott lenni a toalett. Az úgynevezett vizesblokk része mindkettő, de nem abból indul el a főtt kukorica és a kürtös kalács.

Azért javítottam át múlt időre, mert elmentem még egyszer, megnézni a szegedit, úgy van-e még, ahogyan volt. Az egyik felének rácsos ajtaja fényes nappal is lakatra zárva, és a *cégtábla* is hiányzik. Semmi nem utal eredeti rendeltetésére. Láttam, tulajdon szememmel, a másik felén kitűnő étvággal falatoztak az emberek.

Két lehetőség adódik itt is. Vagy belátták az illetékesek, hogy ami gusztustalan, az nem asztalra való, vagy csupán az történt, hogy elmúltak az idegenforgalom hetei, itt maradt viszont a takarékoság. Alig van már nyilvános vécé a városban, miért éppen az itteni működne?

Bocsánat, nem Szegedről szól most az ének.

Meghagyom a zárójelet, mert kényes dolog az is, amit még el akarok mondani. Ha némi ismétlés is van benne, akkor is. Változatlanul tartok ugyan tőle, elér az a vád, hogy túlon túl sokat foglalkozom a cigányokkal, de ha itt vannak, el se kerülhetem őket. A tisztesség pedig arra kötelez, nem megkerülni kell a kényesnek látszó kérdéseket, hanem kimondani legalább. Hátha lehet segíteni rajta.

Elvégre a barna bőrű leány vagy fiú a szakácsságot, vagy a falusi vendéglátás lesz a szakmája. Bemegy a fehérbőrű ebédelni, vagy falusi panzióban száll meg. Sajnos, számításba kell vennünk még jó sokáig, nem veszi jó néven, hogy a barna hozza ki a levest. Akkor se, ha látszik rajta, szakmája minden követelményét betartja, és teste-lelke olyan tiszta, mint a patyolat. Hány év kell rá, hogy lekopjon rólunk ez az idéttlen ítélet? Lehet, hogy sikerül gyorsítanunk, lehet, hogy cammogva tudunk csak előre lépni benne. Csakhogy a gyerekek akkor kell az állás, amikor innen kikerül! Melyik vállalkozó teszi meg, hogy nem számol semmi veszteséget, és mégis alkalmazza?

A Biblia szól Jézus csodás kenyérszaporításáról, máig ható példázattal. Pedig akkor még nem is volt televízió. Mostanában a képernyő szokott szaporítani, bár leginkább az időtlenségek terjednek általa. Minden, ami ártalmas. Annyira tévéfüggővé lett az ország, abban azért bízhatunk, előbb-utóbb biztosan bekerül a különböző főzőcskeműsorokba is, hogy a hazai színes bőrűek is ott szorgoskodnak a fazék körül. Ahogy a nálunk maradt afrikaiak is lehetnek orvosok is, sőt az egy-két cigányorvost is elfogadja előbb-utóbb a nem cigány is. Talán remélhetjük, ez is fölér egy nagy-nagy szaporítással, akkor is, ha a mindennapi csodák fogyóban vannak. Volt, ugye, a *Főzőcske, de okosan*, most van a *Tv-paprika*, és itt-ott elszórva még egynehány.

Fiú-szakácsok, vagy leányok. Előbb-utóbb, de mikor? Időbe telik még, bizonyosan. Ahogy külföldi filmekben is láthatunk feketéket is. Előkelő famíliák konyhaszemélyzete is belőlük szokott állni. Krimikben a rendőrök között is van mindig néhány. Majd csak begyűrűzik hozzánk ez is a sok hitványság mellett. Valóságos krimik nélkül is. Hatalmas utat kell megtenniük a leginkább érdekelteknek is, de a műsorok szerkesztőinek is. A nézőknek is.

A falat két oldalról kell bontanunk.

Dehogy akarnám visszahozni a régebbi hígvelejűséget, de el se törültem volna olyan hirtelen, mint ahogy kényszerből megtörtént. Azt mondták, a cigány arra való, hogy cigányszeget kalapáljon. Mondájukban is az szerepel, az emberiség tűzből született, csak a cigányok egy kicsivel tovább tartózkodtak benne, és megbarnultak tőle. Vagy a kovácsmesterséget szántuk nekik, vagy muzsikás cigányok legyenek. Egycsapásra omlott össze a vasipar, üzemi támogatás nélkül megszűnt Tiszadobon a hozzá kapcsolódó képzés is. És a muzsikusság? Benne kellene abban élnie kicsi korától kezdve, aki azt akarná követni.

Magam is azt mondom, egyformán hadd nyíljon ki a világ mindenki előtt, de aki az orránál is tovább lát, az eddigieket is figyelembe veszi. Mert ha itt is homok szalad a szervezetbe, és nem sikerül? Potenciális hajléktalanokat vagy börtönlakókat nevelünk? Már képezik a tiszalöki börtönőröket.)

Tanerővel beszélgetek újra. Van tisztességes neve, meg is mondta, és meg se tiltotta, hogy leírom, mégis inkább elhagyom. Felelős iskolai posztot tölt be, és akár egy év múlva is kényessé válhat, amit most a legtermészetesebben mondunk ki. Matematika-kémia szakon végzett Nyíregyházán, és nem arra készült, hogy lelkileg billenőre álló gyerekeket pipettázzon. Azt mondja, az iskola évei meg vannak számlálva. A következő évet talán megéri még, de a többi teljesen bizonytalan.

Igaz, jó tizenöt éve már bizonytalanságban élnek. A gazdaságtalanság egyre nő. A tanárokat előtte szétzavarják, az szinte biztos. Hogy hová lesznek? Szerencsés lesz, aki nyugdíjas lehet.

Nem egyedül a pedagógusok gondja ez. Sajnos, az élet minden posztján ugyanekkora a bizonytalanság. Csak ebben az iskolában húszan lehetnek, akik beleeshetnek a szétszórátásba. Mind jól képzett, kitűnő pedagógus.

- Addig kéne lépnetek, amíg együtt vagytok.

- Alapítványt szeretnénk, szakiskolával.

- Ha valami megbukik, nemcsak azért, mert állami volt, megmentésére szabad alapítványt szervezni?

- A szükséges ésszerűsítéseket természetesen végrehajtanánk. A baj csak az, hogy nincsen Magyarországon olyan ember, aki meg tudná mondani, milyen szakmákban hány emberre van ma szükség? Hát holnap? Holnapután?

- Lehet, hogy mániákus vagyok, de csak a magam fejével tudok gondolkodni. Erősíts meg abban, hogy a származás nem lesz akadály.

- Bizakodom. Ha kétszer annyit teljesít, mint a többi, legyőzi a fajtájával szembeni fenntartásokat. Talán minden gyerek érzi, hogy tanulnia kell. Teljesítenie kell. Azt pedig bátran kimondom, a gyerekek egy része beválik. A kőműves és a szobafestő szakma például túlélte a válságot. Azt szeretnénk, ha több szakmába is belekóstolhatna minden gyerek, mert maga se tudhatja, melyikre lesz igazából szüksége. Ha alapítványi iskolává szerveződnenk át, akkor is számítanánk az otthonbeliekre is, meg a bejárókra is.

- Várj csak! És az otthon megmarad?

- Igazad van. Azt se tudhatja senki.

*

A *bőrösöket* értem el legkönnyebben, be is mentem hozzájuk. Elmélyült munkát láttam, csak azon csodálkoztam, hogy a komoly mesterségre készülők szinte játékszer-számba menő műtűrkéket készítenek. Fityegős kulcstartókat például. Bőröndfityegővel, bakancstoldalékkal, pántosan, és karkötőket. Két oktatójukkal is válthattam néhány szót.

Mindketten a cipőiparban kezdték a szakmát. Azelőtt itt is cipészeket képeztek, de ennek a szakmának is leáldozott a napja, maradt a bőrdíszmű.

- Honnan a nyersanyag? Ha jól látom, igazi bőrrel dolgoztok.

- Onnan szerezzük be, ahonnan kapunk. Hulladékként adják, és mi nagy köszönettel elfogadjuk.

- Ha végeznek?

- Olyan alapot adunk, a cipőiparban és a ruhaiparban is kapósak vele. Most éppen úgy állunk, hogy majdnem ez a legkeresettebb szakmánk. Megtanulnak a gyerekek varrni is, és szabni is. A ruhaipar is szívesen nyúl az itt végzetek után.

- Távol-Kelet ipara lát el bennünket maholnap mindennel. A kispénzüek pedig Made in turkálóból öltözködnek.

- Mégis megtalálja mindenki a helyét. Eddig még. És ha önállóvá akar netán válni, akkor se rokkann bele a befektetésbe. Azt se felejtjük el, hogy szép szakma.

- Ezt igazándiból mondod?

- Ha nem így lenne, én se maradtam volna itt.

Egyiküket a családról is kikérdeztem.

- Feleségem is itt dolgozik, takarítónő. Szolgálati lakást is itt kaptunk, az is ide köt bennünket. Martfűn a cipőgyárban tanultam ki a szakmát, aztán Rakamazra kerültem a cipőipari szövetkezetbe. Szabad időmben cipészkedem most is. Van egy lányunk, Budapesten dolgozik a repülőtéren.

- Közelebb nem talált helyet magának?

- Mi nem akartuk, hogy bele kerüljön ebbe a közegbe. A testvéreim Pesten laknak, egyikük beajánlotta a repülőtérré. Férjhez is ment, azt hiszem, megtalálta a helyét. Örülünk neki, hogy nehéz földatra nem kényszerítettük.

- Nagy kérdés következik, kapaszkodj meg! Ha valakiről menet közben kiderül, hogy többre is vihetné?

- Ha vihetné, viheti is. Az egyik neveltünk most lett bemondó a Duna Televízióban.

- Bőrdíszművesként?

- Ő éppen festőtanuló volt. Porcelánfestést tanult, és Kazinczy-versenyt is nyert. Szép felesége van, ő is állami gondozott volt.

- Akkor neked mi szereped lehet benne? Te bőrös szakmában vagy.

- Csoportnevelője voltam.

- Gratulálok neked is, meg mindenkinek, akinek indításában része lehetett.

- Köszönöm, de jobb, ha tudod, sokan elkallódnak közülük. Pedig egyformán megteszünk mindent mindenkivel, hogy normális körülmények között induljon neki az önálló életnek.

Biztosan igaza van. Azért se akarta, hogy tulajdon lányuk bele kerüljön ebbe a környezetbe.

Nem is hittem volna, hogy az igénytelen portékákon is mennyire meglátszik, melyik került ki gyakorlott gyerek keze közül, és melyik tanuló kezdő még csak. Nyesnek, vágnak, ragasztanak, lukasztgatnak, fűznek, és minden mozzanat külön is mérhető.

*

Úgy hozta a sors, hogy egyszerre ketten is vállalták a beszélgetést. Tanárképzőt végzett az egyikük, gyógypedagógiai asszisztens a másik. Itt az alkalom, hogy előálljak régi bogarammal: mi maradt meg Makarenkóból?

Ismerik még a nevét, de a csoportok tagozódásának általa fölállított rendszeréből már nem nagyon emlékeznek semmire. Ja, persze, a *mocsár*! A legalja. Hogy előtte mi van még a

kommunákban - vagy mi volt -, azt itt nem is sikerült megtudnom. Időbe tellett itthon is, amíg közvetítők jó szándékába is kapaszkodva visszaidéződhetett bennem, hogy az *aktíva* alkotó és vezető változata volt a krémje, utána következett a *passzíva* egészséges vagy már visszahúzó formája, és tovább is lefelé haladva a *rablóbanda* áll a sorban. A teljesen közömbös a *mocsár*.

Annyian említették már, kendőzetlenül, a szomorú ténytet meztelenre vetkőztetve, hogy itt bizony lopnak is, a *rablóbanda* ha nem is áll meg önálló kategóriaként, közel áll hozzá. Mégis lehet még ma is valami igaza Makarenkónak? És a mi egykori csongrádi klubbemutatókon is igazuk lett volna azoknak, aki első helyen írták volna be a forgatókönyvbe, hogy a cigányok lopnak?

Ja, és a *makarenkói pofon* is mintha ismerős lenne. Azonnal erre a vágányra álltunk át. Abban a pofonban van valami igazság. A jókor jött pofonnak óriási szerepe lehetne.

- A mi íróink inkább arról beszélnek, az emberi arc Isten képmása, aki azt megüti, ellene vétkezik. És az erőszak erőszakot szül. Akit a családban sokat vernek, az is veri majd a gyerekeit. Sőt verekedő is lesz. Mi lehet helyette?

- Nincsenek annyian, hogy meg ne tudnánk oldani a problémákat. Ütötte, verte, büntette őket eleget az élet, erőszak nélkül kell szót értenünk velük. Voltak is, vannak is heves jelenetek, megvívjuk, mert meg kell vívnunk a magunk csatáit. Leginkább tanulási és magatartási gondjaik vannak. Közösségben nem tudnak például létezni. Elvileg általános iskolába járnának, de többször is kikoptak már. Sokan mondják, itt van a társadalom feneketlen kútja. Észbeli adottságaik meglennének, személyiségfejlesztési bajok akadnak.

A kreatív tevékenység szerepe óriási. A rajznak is, a technikának is. És a meghitt beszélgetésnek.

A legnagyobb igyekezet mellett is előjön a vállrándítás: ha kirúgnak, kirúgnak. Nemi szervek és végtermékek a legmeghittebbnek tűnő beszélgetésbe is állandó szereplők, fiúknál is, lányoknál is. Tudom, hogyne tudnám, nem csak az intézet falai között. Általános magyar módi. Közhelyeknek számítanak.

- Azt szeretnénk, ha az általános iskolát befejeznék. Engedmények nélkül.

Lesz alkalmunk még erre is figyelni.

*

Messzemenő következtetést nem akarok abból levonni, hogy az intézet utolsó párttitkárával is szóba elegyedhettem. Legszívesebben Mórát idézném: ilyennek is lennie kellett, mint az esernyőcsinálónak.

Szakoktatóként kezdte intézeti pályafutását 1978-ban, Kelemen Lajos idejében. Nagy név lehetett a Kelemen Lajos, többször is előkerül.

- Fölkarolták akkor még az oktatást.

Remélem, kiérzik belőle az is, hogy most nem karolják föl annyira. Sőt! Itt-ott-amott ebek harmincadjára is került. Ami a tanyai iskolákat elérte már negyedszázaddal ezelőtt - elnéptelenedésre és gazdaságtalanságra hivatkozva törölték le őket a térképről -, mostanra általános gyakorlat lett. Falvakban is, városokban is. Az egyik legbizonytalanabb állás ma a pedagógusé.

- A nagyvállalatok is az oktatáshoz tartoztak. Hegesztést tanítottam. Három évig dolgoztam szakoktatóként, aztán kiemelték.

Amióta lejárt róla a párttitkárság, óraadó a szakmunkásképzőben. Hét évig még műszaki igazgatóhelyettes volt. Menedzser is. Az otthonban nevelőtanár is egyúttal.

- Hegesztői szaktudással? A párttitkársághoz a munkásközelség szinte aranytartalék lehetett, de az elmúlt.

- A műszaki oktatói képesítésem *felsőfokúnak* számít.

Most kezd világosodni előttem, hogy a nevelőotthon mellett itt még kollégium is működik. És van, aki egyikből átkerül a másikba, aztán vissza.

- Óriási különbség nincsen a kollégista és a nevelőotthoni gyerek között. A kollégisták között is sok a nevelőszülős, és újabban van már egy-két családotthonosunk is. Inkább a tanulmányaikban lemaradott gyerekek kerülnek ide is, oda is.

Néhány mondattal később:

- Kezdek belefáradni. Egyre azon veszem észre magamat, nehezen viselem el, hogy mindig más hullámhosszra álljak át.

- A megoldás?

- A nyugdíjkorhatárt kellene itt is leszállítani, ahogy a rendőrségnél is van.

- Enne a fene, ha nyugdíjba küldenének. Egyébként esély sincsen rá, hogy egyhamar csökkentsék. Inkább fölfelé srófolják. Megvárnia viszont senkinek se kötelező, akárkit ki lehet rúgni előtte is. Bele a nagy magyar bizonytalanságba.

- Nem enne a fene, a barkácsolás, az autójavítás kitöltené az időmet. Gyerekeim is vannak, unokáim is, lenne elfoglaltságom.

Felesége is az intézetbe került, képesítés nélküli nevelőnek. Jó nevelőnek tartják. Így, kettejük együtt, szolgálati lakást is kaptak.

Elbogarászhatnék azon, a hajdani párttitkárság torkollott-e bele a mostani letörtségbe, vagy más okai is vannak. Sokan sikeresen fordítottak közülük köpönyegükön, és akár a Parlamentben is ott ülhetnek. Más-más frakcióban is. Sokan maradtak azonban, akik nehezen boldogulnak. Szerencsétlen flótások.

Annyira nem az én föladatom ez most, alaposabb elemzéssel meg se próbálkozom. Szánom őket is.

Ha akármerre fordul a történelem kereke, emberek csontja roppan bele. Ahol értékes emberek sokasága rostálódik ki szinte egyszerre, sok idő kell ott a gyógyuláshoz.

*

Gyöngyike révén került be a képbe Jóska. A nevelőotthonhoz csak ez a szál fűzi - és a teljes múltja. Ő is gondozott volt, és, ahogy mondtuk már, felesége is. Tőle hallottuk, ő aztán tudja, mit jelent otthonban nevelkedni. Jóska is tudja.

Az összetegeződés nem ment könnyen, többször figyelmeztetnem kellett, hogy följánlottam a pertut, és el is fogadta. Szokatlan lett volna neki?

- Ki vagy te most? Mi vagy te most?

- A cigány kisebbségi önkormányzat helyi vezetőjévé választottak, és a volt állami gondozottak országos egyesületének a vezetője is vagyok. Sajnos, kevesünknek sikerült megkapaszkodnunk az állami gondozottak közül.

- Hogyan kell értenünk a meg nem kapaszkodást?

- Ahogy kilép a felnőtté vált gyerek az intézet kapuján, olyan valóságba csöppen bele, amiről voltaképpen fogalma se lehetett addig. Az esedezve várt önállóság iszonyatos gubanccá válhat azonnal.

- Zuhgó esőben, esernyő nélkül? Mi lenne a megoldás?

- Átmeneti lakást kellene adni nekik. Mondjuk, egy évre szólót. Amíg munkát nem találnak. Fölszedik a parkettát, tönkreteszik a lakást, mert ki vannak szolgáltatva a legbizonytalanabb hatásoknak is. A családi örökségnek is. Amíg az intézet lakója, intő szóval nehéz befolyásolni. Amikor kint van már, és érzi az iszonyatos szorítást, akkor kellene beszélgetésekkel segíteni a beilleszkedésüket. Mielőtt elkapja őket a gépszíj, vagy beszipantja az örvény. A kormány segítségére is szükség lenne, hogy a keresletnek megfelelően átképezhessék magukat. A legtöbbjük kezében ott van valamilyen képesítésről a papiros, csak éppen munkaalkalom nincsen. Sokszor csak a zsákutca képe lebeghet előttük.

- Mi lehet a megoldás?

- A kormány asztalára tesszük hamarosan elképzeléseinket. Négy minisztert kértünk meg, és több képviselőt is, hogy reális elképzelések, és megvalósítható megoldások születhessenek. Sajnos, nagyon sok egykori állami gondozott lakik szétszórva.

- Az addigi kötöttségek alól menekült a legtöbb. Újabb egybeterelés nem biztos, hogy segítene. Nem ezt hívják gettósodásnak?

- A szétszóródás viszont biztosan árt. Mondom, sokan dolgozunk a tervezeten, talán sikerül az eddigieknél jobb megoldásokat is találnunk. Az mindenesetre valóságos kegyetlenség, hogy életük néhány évében a lehető legjobb körülmények között élnek, aztán hirtelen kiteszük őket a farkasordító rideg valóságba.

- Ismered a gyilkos viccet? Miért kisebbség Magyarországon a cigányság? Azért, mert a többség börtönben ül.

- Ezt szeretnénk megelőzni. Sajnos, családi környezetből is könnyen oda jut, aki oda való, legalább az innen oda vezető utakat kellene eltorlaszolniuk. Ne mi legyünk a statisztikában a sereghajtók. Ne is a statisztika kedvéért dolgozzunk. Embernek születünk mindnyájan, emberként kellene élnünk. Több ezren kerültek ki intézetekből, de nem tudjuk, hányan jutottak börtönbe, hányan az utcára, és hányan szolgálják a kurva-utánpótlást. Mert nincsen ember, aki megfoghatná a kezüket akkor, amikor legjobban arra szorulnának. A mai napig senki nem szól a volt állami gondozottokról. Fölnőttek, kikerültek, kész. Dehogy kész! Egy felelős korszak lezárult, a másik meg elkezdődött. Átmenet nincs, palló sincsen a szakadék fölött.

Rögös az út, Jóska, sok buktató vár még rátok, de ne adjátok föl!

Egy enyhe kontrám arra is van, hogy az tudja legjobban, mit jelent állami gondozottnak lenni, aki maga is az volt. Szoktam mondani, aki gyerekkora óta minden nyáron szinte naponként fürdik a Tiszában, sokszor az se tudja, mi van benne. Vízi vegyészek kellettek ahhoz is, hogy a ciánveszedelmet előre jelezhessék. Amikor már a halak is pusztultak, késő volt. Nagyon nagy szó az a bizonyos megtapasztalás, hogy aki onnan jött, az legalább tudja, mit jelent állami gondozottnak lenni, de ha ennyi elég lenne, akkor szinte mindenből mostani nevelő lenne. És a kicsit is megkapaszkodni tudó cigányok se rühellnék annyira származásukat. Mondjuk, a cigány-értelmiség se avval bújna el, hogy inkább titkolni igyekszik, ami egyébként a bőrébe is bele van sütvé.

Aki azonban így is azt érzi, hogy segíteni tud, mert benne nőtt föl, fogadjuk szeretettel. Aki fuldoklót ment ki az áradatból, életmentő kitüntetést szokott kapni. Aki kikecmeregvén a partra, vissza tud nyúlni a még vergődők után, nem egy életet ment meg, a későbbi le-származottak áradatát is kiségti.

Aranka néni

Egyik legnagyobb születési hibám, hogy a főnököket szeretem nagy ívben elkerülni. Ritkán hiszem, hogy ők a minden igazság letéteményesei, azt viszont lépten-nyomon tapasztalom, őket rángatják elő kollégáim mindig, ha bajt szimatolnak. Odáig is eljutottam már rögeszméimmal, újságíróskodásom hajnalán már, ha szépet akarnék írni, akkor tanácselnökhöz, párttitkárhoz kell mennem, ha viszont az igazat, akkor legjobb, ha kihagyom őket. „Aranka nénire” azonban önmagában is kíváncsi voltam. Tartoztam is neki egy vizitlátogatással, hiszen rajta múlt, hogy itt tölthettem néhány napot. Fejedelmi szállást és kitűnő kosztot is kaptam, és a jelét se éreztem, hogy bármiben korlátoznának. Szabadságra született emberek között csorbítatlan szabadságban érezhettem magamat.

Most is köszönöm.

Aranka néninek szólítják, és ez olyan jussa a jó nevelőnek, amilyenben magam is megfürdhettem, amikor még tanítottam. Huszonhároméves pályakezdőként *bácsinak* szólított a nyolcvanéves is. Az igazgatónőről egy rossz szó nem sok, annyit se hallottam, ez is a találkozást szorgalmazta bennem. Illésné Áncsán Aranka a teljes neve. (Az ő nevét kénytelen vagyok leírni.)

- Mi lenne az Áncsán, ha magyarul akarnánk mondani?
- Őszintén mondom? Nem tudom. Amibe beleszületik az ember, legtöbbször nem is kutatja. Szláv eredetű talán.
- Mit vétett, hogy ide került?
- Talán nem a vétkeim hoztak ide. Ezt a világot nem ismertem, azért se hadakoztam ellene.
- Képesítése?
- Testnevelés és népművelés szakon végeztem Szombathelyen.
- Megállni! Akkor néhány szót Kiss Gyuláról.
- A Gyula bácsiról? Ismerte? Párját ritkító megszállott embere volt a pályára állításnak. Kitörölhetetlen nyomokat hagyott mindenkin, aki csak a keze alá került.

Tanítványai közül néhányan nálunk töltötték gyakorlati hónapjaikat, jó negyven esztendővel ezelőtt, onnan az ismeretségünk. A „nálunk” az előző munkahelyemet jelenti. Meg is említem mindet, de Aranka későbbi eresztés, róluk már nem hallott.

- Vegyipari középiskolában végeztem, de tovább tanulni az ELTÉ-re jelentkeztem. A színház érdekelt, de Szombathelyen kötöttem ki. Sajnos, később eltörött a lábom, Tatabányán, a József Attila Nevelőotthonban jöttem rá, hogy nekem valójában ezt a munkát kell folytatnom.

Egykori évfolyamtársaim is előkerülnek Szombathely említésekor, és Tatabányáról is, de szinte semmit nem mondanak már neki ezek a nevek. Az idő hogy eljár! Ha viszont a színház érdekelte annakidején, jogos a kérdés, miért nem szervez itt is színjátszó csoportot?

- Látja, amit legjobban szeretne az ember, arra nem jut ideje.
- A hétköznapi csip-csup ügyek miatt?
- A mindennapi nagy ügyek miatt sem. Most olyan programban dolgozunk, ami a roma kultúra értékeinek ápolása mellett a magyar kultúrára is gondot fordít.

- Forog a fejemben a kérdés, amióta csak itt vagyok. A régi időkre visszaemlékezők nagy-nagy élményként szokták elmondani, hogy ellátogatott hozzájuk Veres Péter, Németh László, vagy éppen Illyés Gyula.

- Elő szokott fordulni ilyesmi nálunk is, de sajnos, azok mind meghaltak már.

- Bajnak nagy baj, de a mostaniak között is teremnek figyelemre méltó emberek. Szerintem a legjobb befektetés lehetne ez is. Holtig ható példa szokott lenni egy-egy találkozás. Maradjunk azonban ott, ahol éppen vagyunk. A mostani Tiszadobon.

- Nevelőtanárként kerültem ide 1986-ban. Csoportnevelőnek. Aztán egyszer csak az intézet vezetője lettem.

- Azt nem mondhatom, hogy apjuk helyett apjuk, de anyjuk helyett anyjuk lett. Lépten-nyomon ezt hallottam. Aki mindenkinek anyja akarna lenni, kénytelen tapasztalni, anya csak egy van.

- Régi nóta, a gyerekek a családban a helye. Ha nem az igaziban, mert sokszor tud könnyörtelen lenni az élet, akkor az örökbefogadásiban. Ha azonban nem jön össze a dolog, mert a gyerek beteg, vagy roma, vagy egyszerűen nem akar lemondani róla a vér szerinti szülő, akkor jön mentőövként a nevelőszülő. Az igazi azt szokta mondani, esélyem van rá, hogy rendezzem dolgaimat, és újra magamhoz veszem. Aztán vagy veszi, vagy nem. A lehető legrosszabb. Ha nem találunk nevelőszülőt, mert aki éppen jelentkezne, nem olyat akarna, amilyen éppen van, vagy menet közben derül ki, hogy az a család és az a gyerek nem képes boldogulni egymással, a legutolsó lépcső az állami gondozottság. Mondhatnánk, sajnos, csecsemőkorban már ritkán jut erre a sorsra a gyerek, de ezt meg azért nem mondhatjuk, mert neki az a legjobb, ha örökbe fogadják. Hatalmas előre lépés, hogy az örökbefogadás ma már nem jár olyan hosszadalmas procedúrákkal, mint korábban.

- Némely nevelőszülőknél a pénz is beszél?

- Kár lenne tagadni. És ahol csak a pénz beszél, ott bajok is lehetnek. Hitvány emberek is bele kerülhetnek. Pokol lesz ott, ahonnan a mennyországot vártuk.

- Ha ez az utolsó lépcső, és sok a kétség ebben is, hol van akkor a mindenkit éltető siker-élmény?

- De jókat tud kérdezni! Apró sikerek itt is vannak. Vagy elszáll a sikertelenség, és másnap már nem is nagyon emlékezünk rá, vagy kiderül, ami tegnap siker volt, ma már nem az.

- Csúcsvezetőnek számít. A nevelőotthon, az iskola és a kastély minden öröme és minden gondja az öné is. Hogyan választ munkatársakat?

- Akit örököltem, nem küldhetem el akkor sem, ha jobbat is találnék helyette, mert van közalkalmazotti törvény. Ha viszont választhatok, először igyekszem elijeszteni az illetőt. Van, aki még mindig kitart. Annak azt ajánlom, nézzen jól széjjel. Ha még mindig erős benne az ide kerülési szándék, akkor kezdetünk beszélni bizonyos nevelési helyzetekről.

- Megemlíthetem Makarenko nevét?

- Én meg kimondhatom, hogy nagyon szeretem? Az enyémet, sajnos, ellopták. A leírt munkáját természetesen. A pedagógia hőskölteményét ő írta meg. Szeretem, ahogy gondolkodott, sok mindent nagyon jól csinált.

- A makarenkói pofon a legismertebb.

- Elfelejtettük volna, hogy makarenkói pofont is csak Makarenko adhatott?

Itt is elsütöttem azt a valós tény, hogy a *mocsár* előtti fázisokat elfelejtettem. Sajnos, vagy jó, nem tudom, de nem kaptam rá kiegészítést itt se. Katonai hagyományok szerint volt kénytelen szervezni telepeit, nekivadult csibésznépségből igyekezett embert faragni. Hatalmas tévedés lenne békés körülmények között is csak rá támaszkodnunk. Végül abban maradtunk, megtanulni nem lehet a nevelőséget. Aki azt teheti, amire született, és erre született, az a nyerő.

Előhoztam kedvenc példámat. Mikszáth mondta, hatalmas erőfeszítésekkel meg lehet az embert is tanítani arra, hogy megfogja az egeret, de a kölökmacska játszva megteszi. Aztán előálltam a programbeszédék szlogenjeivel.

- Lesz asszimiláció?

- A romákat mostanáig nem tudtam megfejteni. Mint probléma, engem is foglalkoztat, de akkora dzsungel ez, könnyű eltévedni benne. Azt hiszem, nem fognak asszimilálódni. Elsősorban az értékeik miatt nem.

Lehet, hogy Kiss Gyula szava szól belőle?

- Lesz ötven év múlva nevelőotthon?

- Biztosan lesz, mert a fejlettebb országokban is van. Építünk lakásokat nekik, pedig tudjuk, előfordul, hogy fölszedik a padlót, és a disznót is fölviszik az emeletre is. Lemondanunk róluk azonban ember elleni vétek.

- Engem leginkább az *ömlesztve nevelés* aggaszt.

- Egyetértünk. Nem lehet ömlesztve nevelni. Amikor vele vagyok, csak ő van, és én vagyok. A száz gyerek is azt érezze, csak ő van, és én vagyok. Tudnia kell, csak neki beszélek, csak neki akarom a jót. Ha fegyelmezni vagyok kénytelen, akkor is. Vagy van közöm hozzá, vagy elvesztem örökre. Én is elvesztem, és őt is elveszítem. Van olyan *személyzeti rész*, aki meg tudja látni a gyerek lelke csücskét is, és észrevesz benne minden gubancot és minden simaságot, és olyan is akad, aki erre nem képes.

Fölér ez is egy Makarencóval, bár semmi militarizmus nem süt át belőle. Ennyi gyerekhez közel maradni, hatalmas lecke. És amikor hazamegy, saját családjába, igazi édesanyának, a leckét otthon is tudnia kell. Az a legjobb, ha az otthoni gondoskodást, az otthoni szeretetet és ragaszkodást a nagyobb otthonban is meg tudja őrizni.

- Négy gyönyörű, értelmes, tündéri gyerek vár otthon.

- Hogyan tud más lenni, ha hazamegy?

- Nem tudok más lenni. Nem olyan egyszerű ez, hogy itt levetem a köpenyemet, otthon meg fölveszem a pongyolát, és máris más vagyok. Szokták is mondani: szigorú vagy, anya! Azt hiszem, érzik és tudják, mit csinálok értük, bár nem mindig örülnek neki.

- Sokat beszélnek mostanában a családóthnonokról. Itt a konkurencia?

- Lakásóthnonnak mondjuk inkább.

- Bocsánat, tévedtem. Könnyű tévedni, ha nem ismerünk valamit.

- Vetélkedésről, egymás kiszorításáról szó se lehet. A fiatalabb korosztály már leginkább oda kerül. Egyelőre két ilyen otthonunk van, és nagyszerű tapasztalatokkal szolgálnak. Testvérpárok is együtt maradhatnak. Nem ritka a három, négy sőt ötfős testvércsapat sem. Igaz, hogy iszonyatos ellentétek is feszülhetnek a testvérek között, de ez leginkább csak alkalmi képződmény. A vér szerinti összetartozást akármilyen hatalmi szóval szétrobbantani akkor is vétek, ha a legtisztább célszerűség lapul meg mögötte.

- Itt tehát ön a legfőbb főnök. Számos egyszemélyes döntést kénytelen meghozni, és következményiért felelősséget vállalni. A falu életébe is belelát?
- A helyi önkormányzat képviselőtestületének is tagja vagyok. Ha azt mondom, együtt lélegzem a faluval, talán semmit nem tévedek.
- Mondták a gyerekek, külön tantárgy náluk a gazdálkodás. Gazdálkodjunk egy kicsit mi is.
- Háromszázmillió a költségvetésünk, ebből negyven millió a saját bevétel.
- „Bérnevelde” is működne?
- Még gondolatban se létezik. Fontos forrásunk az idegenforgalom. Esküvők, kávézó, étterem. A kastély vonzza az embereket, különböző rendezvények is segítenek bennünket.
- Számolhatunk normatívákban?
- Az iskoláskorúak ellátására fordítható összegnek mi a dupláját kapjuk, de ebből se lehet az állami gondozottak nevelőotthonát és képzési rendszerét fenntartani. Nem fölhánytorgatni akarom, csak megjegyzem, hogy a budapestiek a háromszorosát kapják. Ugyanannyiba kerül az étellemezésünk, a ruházkodásunk, a mindenünk, mégis hatalmas a különbség.
- Csökkentsék a fővárosiak fejadagját?
- Könyörgöm, le ne írja! De ha a pestieknél belátja a kormányzat, hogy kevés, ami kevés, idáig is el kellene látnia.
- Más. Szinte csak kulcslukon tudok belelesni az itteniek életébe, de azt látom, vannak a napnak olyan szakaszai, amikor nem nagyon tudnak mit kezdeni magukkal a gyerekek. A szellemi élet kiválóságainak alkalmankénti meghívását már említettem. Szakkörök és önképzőkörök sokat segítenének.
- Ember is kellene hozzá, és a pénz is kevés. A gyerekek pedig mindent ellopnak.
- Köszönöm az őszinteséget, máshol is hallottam már. Babi néni már mindent kint mer hagyni. A mobiltelefonját is.
- Évekbe tellett, amíg ez kialakult. Jó, hogy szóba jön a mobilozás. Egy időben szinte mindenkinek volt. A földszintről telefonon hívták az emeletet is. Aztán ellopták egymását, és eladták. Ingerszegény környezetben élünk, nem szabad elfelejtenünk.
- Messzire kerültünk a szakköröktől. Ebből a faluból való a honvédelmi miniszter is.
- Igaz, és Sárka, az édesanyja, igazi tyúkanyó volt az intézetünkben.
- Hallottam azt is, tartja a kapcsolatot falujával, ünnepségekre is haza szokott szabadulni.
- Ez is igaz.

Hajdanában volt az MHS, később meg az MHSZ. Semmi pénzért nem akarnám föltámasztani egyik változatát se, de lehetetlen, hogy némely eszközei meg ne maradtak volna. Ha azokból valamit is ide adna, a minisztérium is jól járna vele, mert megszabadulna a csak elszámolási gondokat jelentő tehertől, az intézet meg különösképpen. Működött hajdanában repülő-modellező szakkör is a szervezet keretében. Létezhetetlen, hogy a fiúk egy részét ne kötné le. Nagy szó volt annakidején a rádió-amatőrködés. Erről ugyan lejárt az idő, a mobiltelefon korában föltámasztani se lehetne, de sok minden összejöhetne ezen a csatornán is.

- Sportversenyeket szoktunk tartani, más-más nevelőotthonokból jöttek a gyerekek. Feri révén katonai sátrakat kaptunk, hogy el tudjuk helyezni őket.

- Minden ellenszolgáltatás nélkül?

- Volt egy kis árukapcsolás, tagadhatatlan. Mini-toborzó jellege is lett. Sajnos, nem sajnós, nem tudom. Nem jött be ez sem.

Amikor beszélgetni kezdtünk, már akkor indulóban volt haza. Otthoni szűkre szabott idejéből jó két órát elraboltam. Meghálálni soha nem tudom.

*

Megint egy nevelő. Azért őket keresem szinte állandóan, mert a jövő kulcsa az ő kezükben van.

- Lengyeles neved van.

- Egyik nagyapám lengyel volt. Az apai. Galíciából került ide az első világháború után. Jósántából jött, senki nem kényszerítette, de a részleteket már nem nagyon tudnám elmondani. Ide nősült, apai nagyanyám magyar. Így lettünk mi *csiszta magyar*.

- Ezzel vége is minden lengyel kapcsolatnak?

- Dehogyan van vége. Kétszer jártam ott fél-fél évig, lengyel származású élettársam is volt négy évig.

- Jól sejtem? Kalandos életed lehetett.

- Tiszaöki vagyok. Öt éves voltam, amikor a duzzasztót építették. Ötven-hatvan kordé hordta a földet, csak az elsőn volt ember, meg az utolsón.

- Itt szerettél bele az állatokba?

- Az igát húztam, de a hámot nem türtem.

- A kettő össze szokott tartozni.

- Az Agrártudományi Egyetemen végeztem Debrecenben. Állami gazdaságba kerültem agrónomusnak. Szarvasmarha-tenyésztési szaktanácsadója lettem két megyének, Hajdúnak és Szabolcs-Szatmárnak. Négy év következett a környezetvédelmi minisztériumban, területfejlesztési emberként. Az állami gazdaságokat privatizálták, egyik részvénytársaság elnöki-gazdátja lettem. Onnan jöttem ide 2000-ben.

- Remélem, nem a busás kereset miatt.

- Itt keresem a legkevesebbet.

- Tanár lettél.

- Alapfokú mezőgazdasági ismereteket tanítok. Gazdálkodástant, vállalkozástant. Ismétlem, alapfokon. És földrajzot, meg munkavédelmet.

- Nem zavar, hogy föltehetően egyik gyerekből se lesz mezőgazdasági szakember?

- Műkedvelő még lehet. A kertjében a bukfencen kívül talán mást is tud vetni.

- Nagy múlt, szerény jelen. A sikerélmény?

- Más területen megtalálom. Ha a családom sikeres, engem is fölemel. És itt van a horgászat, a természet megfigyelés, adatok gyűjtése. És olvasni is szeretek.

- Itt a Holt-Tisza, gondolom, könnyű belelógatnod a zsinórt.

- Csak az élő Tiszában szoktam. Harcsát is fogtam már, műcsalival.

- Főzzünk halászlét.
- Elméletben? Úgy könnyű.
- Sajnos, nincsen időnk, hogy kiüljünk a partra, megvárjuk, amíg harap a hal. Tehát?
- Halat fogok, megpucolom.
- Tisza-vízben?
- Ha a Tiszában fogom, akkor Tisza-vízben. Többféle halból lehet a legjobbat főzni. Tehát megpucolom, földarabolom, besózom. Forró vízbe sok vöröshagymát, apróra vágva. Zöld paprikát is, piros paprikát is. Bele a halat, megfő, és kész.
- Passzírozás?
- El lehet úgy is készíteni a halat, de eddig egyetlen halászt se láttam, aki a parton passzírozott volna. Az már túllihegése a dolognak.
- A szegedi halászlé így készül.
- Megkóstoltam azt is, és valóban jónak találtam. Külföldön is utána járok, ha tehetem. Az már nem halászlé, inkább halleves.
- Jó lenne bemennem egyik órádra.
- Szívesen látlak. Ha teheted, gyere.

*

Előre megbeszélt programom van. A faluból jött be a kedvemért, nem szerettem volna megvárakoztatni. Ő tud legtöbbet a falu múltjáról, így a kastélyról is, meg az otthonról is. Írhatnám az ő nevét is, de aki ismeri, így is kitalálja, aki pedig nem, annak úgy se mondana semmit. Hadd maradjak következetes.

- Állítólag a boksizó is beméri az első menet elején a távolságot. Eddig ér az ellenfél keze, az enyém pedig addig. Aztán durr bele.
- Te tudtad volna, hogy Testnevelési Főiskolára is jártam?
- Még csak nem is hallottam róla.
- Akkor tudjad. És bokszt is oktattam. A hajdúhadházi gyermekvárosban dolgoztak a szüleim, ott születtem 1950-ben. Tiszalökön jártam gimnáziumba, onnan mentem a főiskolára, aztán hajógyári segédmunkás lettem.
- Közben nagy gubancnak kellett lennie.
- Harmadéves koromban kirúgtak, mert oroszból megbuktam. Nem is egyszer, de ötször.
- Ha netán óriáskerékből buktál volna meg a nyújtón, azt könnyebben megérteném.
- Ekkor mentem el hajógyári segédmunkásnak. Úgy döntöttem, nem térek vissza nappali tagozatra, inkább itt maradok a gyermekvárosban. Nyolcan vagyunk testvérek. Becsvágym is ide kötöttek. Valami olyasmit adhatok a gyerekeknek, ami hasznukra lehet. Berkeszre mentem, onnan vissza, testnevelő tanár lettem a faluban, és közben könyvtáros is voltam. Le-százalékoltak.
- Ebből lett a helytörténet?
- Az emberiség természetes érdeklődése múltunk iránt. Helyi újság indult 1988-ban, *Tubus* néven.

- Mi lenne a Tubus?

- Régi magtár volt a faluban, az adott otthont a helytörténeti gyűjteményünknek. A mostani polgármester kezdte, és egy érettségizett cigánygyerek. Hogy a még élő emlékezet is megjelenhessen valahol.

- Gondolom, falumonográfia is összeállna már munkálkodásodból.

- Nem szeretem ezt a szót, mert egy kicsit más. Elmesélni szeretném, mik azok, amelyek a falu múltjából figyelemre méltók.

- Kezdhetjük a falu névével?

- Szerintem *Tiszadomb* is lehetett. Vagy *Tiszadub*. Ez tölgyerdőt jelentett, a domb pedig adva volt. Annyira kiemelkedik a környezetéből, ezt a területet soha nem öntötte el az árvíz. Jóval a honfoglalás előtről is vannak ásatási leleteink.

- Ne legyen harag közöttünk, de a Tiszadombot nem hiszem. Ma is eleven szavunk a domb, semmi nem indokolja más jelentésűre váltását. Ha jól tudom, családnévi eredetűnek írja a *Földrajzi nevek szótára* is. És ha netán *Dub* alak lett volna is előtte, ami, ugye, tölgyerdőt jelenthetett volna, előbb abból is személynév lett.

- És a te neved?

- Ritka név, a szlávban se találtam nyomát, és a magyarban sem. Ballagi Mór szótára szerint a bugyafa kocsányos tölgyet jelentett.

- Így aztán megint eljutottunk a tölgyerdőhöz. Elhiszem, hogy kedves neked ez az eredeztetés.

- Látod, erre még nem is gondoltam. Mivel ez a terület mindig kiemelkedett a környezetéből, bárhol bolygatják is meg a földet, ősi nyomokat találnak. Temetőket. Amikor a Tisza-gátat építették, hatezer éves település nyomára bukkantak. Kőkorszakira. Amikor a kollégiumot építették, akkor is temetőre találtak. Háromezer éves az is lehet.

- El lettetek ti egyáltalán *honfoglalva*?

- Hogyne! A kabar törzs volt a szálláscsináló, aztán a Guth-Keled nemzetség birtokába került a falu. Figyelemre méltó hely a *Szentek erdeje*. Átszabályozták a túlsó partra. A Tisza itt fordul délnek, biztos átkelőhely lehetett akkor is, ha tengerré változott árvizek idején. Tehát kereskedelmi útvonalba esett. És kitűnő búvóhely lehetett a tatárjárás idején is. Mindenesetre bolhát ültetél a fülembe a falu nevét illetően, föltétlenül utána nézek. Németh Péter nagyteknétyű régész, talán ő többet tud róla mondani.

- A török alatt?

- Akkor is jó búvóhely lehetett. És szinte biztos, hogy nem néptelenedett el teljesen. Ha százötven évig egyfolytában pusztult volna minden, a magyar nyelv se maradhatott volna fenn. Nagyot ugrottunk azonban, a falu első írásbeli említése 1334-ből való, *Dob* néven.

Kiforogja a szó, hogy *bigecs* is van itt is. Makó környékén hallottam ezt a szót, a mostani hobbikertek közös neveként. Eredetileg talán gázos földet jelentett, de gyökereire nem sikerült rábukkannom. Azt már tapasztaltam a vizek mellett jobban terjednek a szavak.

Babi néni itt is közbeszól:

- Az egykori Csörsz-árka egy darabja is itt van. Csesz-árka változatban. És ilyen szörnyűség is, hogy *megyek nálatok*.

- Ácsi! Ez megint természetes fejlődése a nyelvnek, és nem szörnyűség. Ugorjunk át a kastélyból lett gyermekváros történetére.
- Ha a kastély nem lett volna, gyermekváros se lett volna itten, az biztos. A hajdúhadházi gyermekváros katonai területből változott át, vissza is vette a honvédség. Először az alcsúti kastélyt utalták ki erre a célra, de annyira le volt rombolva, lakhatatlan volt. Itt volt, ép volt a kastély, görög menekültek lakták éppen. A görögöket máshová vitték, jöttek a gyerekek.
- Kőtekedhettek? Idegenvezetőnk azt mondta, a két háború között üresen maradt. Nem akarom elhinni.
- Hanem?
- Legföljebb Andrássy Gyuláék nem jöttek ide többet.
- Talán az van benne, ha az uraság nem jön, akkor már üresnek számít.

*

Annyira belegabalyodtunk a régi időkbe, kedvem támadt megnézni a szabályozás első kapavágásának helyét is. Akkor is, ha zuhogott az eső. Ha nem a Tisza partján lenne Szeged is, akkor is érdekelné a dolog, így pedig különösen. Máig él a közhitben, azzal az első kapavágással ásták meg Szeged sírját. Városunkat azért mosta el az árvíz 1879-ben, mert fölülről kezdték a szabályozást. Úgy meggyorsult a víz, amikor beleütközött a szabályozatlanságba, fölgüyülemlett, és fölborította a petresi töltést.

Három természetes emlékmű őrzi a nevezetes eseményt. Nem a faluban, a nagy tett színhelyén. Andrássy Gyuláé az egyik, Széchenyi Istváné a másik, és Vásárhelyi Pálé a harmadik. Nem egymás mellett állnak, nem is egy vonalban, háromszöget rajzolna ki az összekötő vonaluk.

Tudom, hogyne tudnám, más a kapa, és más az ásó, és a kapával nem lehet ásni, az ásóval meg nem lehet kapálni. Kocsiba ültünk, és mentünk az *Urkom-dombra*. Fölkanyarodtunk a töltésre, szabad volt az út rajta. A Tiszai Árvízmentesítő Társulat megalakulása után nagy vármegyei ünnepség keretében történt meg az a bizonyos kapavágás.

Ha nem a lelkes érdeklődés hozott volna ide bennünket, akkor is észre kellett volna vennem, zuhogó esőben is töretlen a biológia. Az elképesztő szűnyögözön ellen nem volt védelem. Ekkorát utoljára Tihanyban éltünk át legalább húsz évvel ezelőtt, amikor egy parti fagyaltos sátor előtt álltunk sorba gombócainkért. Ha az autó ablaktörlő borotváit szereltük volna magunkra, elöl is, hátul is, akkor is agyoncsíptek volna bennünket.

Elsőnek az Andrássy-emlék esett utunkba. Okának kellett lennie, hogy az első kapavágást az ő birtokán tették meg. Nem néztem utána, de biztosra veszem, abban a bizonyos árvízmentesítő társulatban is vezető szerep jutott neki. Világos fejű uraságnak tűnik most, aki azt is elviselte, sőt támogatta is, hogy birtokának egyik része az egyik partról átcsatolódjon a másik partra.

Három vaskos oszlop a földgömböt - a földgolyót - tartja. *1905-ben* állították.

Széchenyié csonka-gúla alakú, szintén tömzsi, és be van kerítve. Szász Károly sorai vannak rávésve az egyik oldalon:

*Két hatalom versenge soká
E róna bírásán,
Emberi szorgalom és a vizek ős eleme.
Széchenyi lett bíró, a Tiszát mederbe szorítá,
Szózata s a nagy tér már szabad és mienk örökké.*

A másik oldalán pedig ez:

*Gróf Széchenyi Istvánnak, a Tisza szabályozás nagy műve megindítójának, ahol maga a munkát megkezdte, hálás emlékül emelte az Alsó-Zabolchi Tiszaszabályozó társulat.
MDCCCLXV. (1865)*

Egészen újkeletű, és a másik kettőnél monumentálisabb a Vásárhelyié. Ez olvasható a tábláján:

*Vásárhelyi Pál
1795-1846
a Tiszaszabályozás elindítója emlékére
Állította az Országos Vízügyi Hivatal
1969.*

Ha jól sejtem, ezt az utolsót ugyanaz a garnitúra állíttatta, amelyik az 1970-es nagy árvíz alatt szervezte a védekezést. Mintha megint azt mondta volna az öreg Tisza, most mutasd meg, mit tudsz. Az emlékmű hátulján tribün, nyilván a nagyszabású ünnep résztvevőinek. Tábla itt is, Vörösmarty soraival:

*„Hallom-e még zúgásodat, Tisza féktelen árja!
Látom-e, zöld koszorús róna, virányaidat?
Eljön-e a délibáb tündér palotáival álmodom
Képeihez, szebbnek festeni a honi tért?
Oh siket és vak a föld. De ha nemzetem egykor idézné
Hű nevemet, lelkem hallja s megérti e szót.”*

De ismerős! Honnan is? Megvan! *Vásárhelyi Pál sírkövére*. Gratulálok annak a vízügyesnek, akinek eszébe jutott. Halld meg, Vásárhelyi Pál lelke, mostanában sokat idézik hű nevedet. Áldott és áldatlan parlamenti vita is dúl terveid fölött. És a Tisza ma is árad, amikor akar.

Nyírfaligetben áll ez az emlékmű. Szép a liget is, tagadhatatlanul szép, az ősz minden ragyogása benne van, de megfordul azért a fejünkben ez a retrográd gondolat is: csak nem az orosz nyírfákat álmodta ide a tervező? Bolond a gondolat, a Nyírségben vagyunk.

Azért mondom az ősz ragyogását, mert mire ezt is körüljártuk illő áhítattal, elállt az eső. Szép almáskertet is találtunk a közelben. Szép lehetett hajdanán, lelki szemeimmel látom is almával megrakva, de ma a tönkremenés szélén áll. A megye szimbóluma volt nem is olyan régen a szabolcsi jonatán, most meg pusztul? *Mint Árpád vére?* - hogy Kölcseyt is megidézzük még egy pillanatra.

- Miért nem permetezték?

- Nincsen ára az almának. A vegyszerre se elég.

Na, ennek az áradatnak mikor tudunk gátat építeni? Ha eljön egyáltalán az az idő, egy emlékművet az is megérdemel.

Szép ez a konok kegyelet, meg is hajtom a fejemet az esernyő alatt, és Vásárhelyi emléke előtt már esernyő nélkül is, de engem még mindig a szegedi tragédia érdekel. Tartható még egyáltalán a vád? Itthon föl hívtam telefonon Vágás István szegedi vizes-mérnököt, és a nagyon régi ismeretségre hivatkozva föl tettem neki a hergelő kérdést. Föl is paprikásodott azonnal.

- Nem kezdték el fordítva a szabályozást! Valahogy nem tud a köztudatba behatolni az a tény, hogy Szeged akkori vesztét nem a Tisza, hanem a Maros áradása okozta.

Asztrológusok sokat adnak a bolygók együttállására, a vízügyesek meg az egymásba ömlő folyók egyidejű áradására. *Visszaduzzasztott* a Maros. Petres nincsen olyan nagyon messze Szegedhez, nagyon erőlködni se kellett. A tiszai tetőzés egyébként is csak március 15-én ért Szegedre.

Csak azért írom le a Tisza tetőzését, mert mondta. Gyatra eszem szóba se jöhet a minden vízállások legjobb tudója előtt, de hallottam én töltések fölborulásáról tetőzések előtt is. Az azonban meglepett, amit utána mondott:

- Minden önkényuralom sokat áldoz a vízre. A monarchia is ezt tette. A sóadót is a vízügyesek rendelkezésére bocsátotta, ami akkoriban igen nagy szó volt. Jött a szabadságharc, elvitte ezt is. Aztán jött a kiegyezés, és fölborult minden. Most is ismétlődik a történelem. Irtják, szabják, csökkentik a vízügyi létszámot. Lehet, hogy legközelebb nem Szeged úszik el, valamelyik másik város a Tisza, a Duna, vagy akármelyik folyónk mellett. Itt van például a *Temes* áradása a szomszédban. Három helyen is talajtörés történt.

- Miért éppen Dobon esett az első kapavágás? Tisza följebb is van, és lejjebb is.

- Valószínűleg azért, mert ott volt a pénz is, és a munkaerő is hozzá. „Vízszervezetnek” hívták azokat a társult közösségeket, amelyek a szabályozást kézbe vették. A mostani vízügyi igazgatóságok elődei voltak talán? Nyolc vagy tíz ilyen létezett, mind bele is vágott a Tiszába, külön-külön. Már ezért se igaz, hogy fölülről kezdték.

- Széchenyi István, azon túl, hogy a legnagyobb magyar titulását máig viseli, hogyan került bele a játékba?

- Andrássy, mint mondtam, föltehetően saját pénzt is áldozott rá, Széchenyi pedig kölcsönöket is kapott bizonyos bankoktól. És személyesen is itt volt. Vásárhelyi Pált pedig azért tették ide, ha megkésve is, mert az egész szabályozás mégiscsak az ő tervei szerint indult. És ő is ott volt.

Aki netán az előbbiekből azt a következtetést akarná levonni, hogy Vágás István mindenféle önkényuralmak legfőbb visszasírója, iszonyatosan nagyot téved. Csak megesik néha, megfeledkeznek jó Petőfink szaváról: *Azért a víz az úr!*

*

Kedvem támadt bekukkantani a kollégiumba is. A portán mindjárt hagytuk magunkat eltérülni. Nem kényszer hatott ránk, kedvesen fogadtak, inkább a kíváncsiság. Bemutatkozáskor mindjárt ott ragadtunk.

- Furcsa neve van. Szláv eredet?

- Beregszászból jöttünk.

- Ismeri Horváth Annát?

- Rokon talán? Hallottam róla.

- Csak névrokon. Téglagyári munkásból lett szobrász. Antoniknét?

- Őt nem.

- A keresztszemes hímzés föltámasztója volt. Nem tudom, élhet-e még. Az Ilku Pál öccsét?

- Mikor járt ott? Róla se hallottam.

El kellett mondanom, mit láttam, és mit hallottam, amikor a hetvenes évek legelején ott jártam.

- Tíz éve már, hogy átjöttünk. Családostól, két gyerekkel. Négy család jött akkor. A házat ott hagytuk, két éve sikerült eladnunk.
- Tárt karokkal fogadta a magyar állam?
- Elfogadott bennünket. Munkavállalási engedélyt is kaptunk.
- Megbánta?
- Ezt látná rajtam? Egy cseppet se. Az ottani barátokat is megtarthattuk. Nagy szegénység volt odaát, legalább a gyermekeinknek jobb körülményeket adhattunk.
- A ház helyett ház itt is?
- Szolgálati lakást kaptunk, házat most vettünk Budapest mellett, Délegyházán.
- Közelebb nem találtak?
- A párom építészmérnök Budapesten, ott van a fiunk is. A kisebbik most fejezi be a testnevelés-orosz szakot.
- Kitalálhatom, miért ezt választotta?
- Ne találgassa, megmondom. Az anyja is ezt végezte.
- Az orosz szakkal kevesebbre jut most, mint gondolta.
- Kell a jó tolmács a vállaltoknak.
- Fogták a vándorbotot, nekiindultak a vak világnak, és itt megálltak?
- Nem így megy ez ma már. Újságban láttuk, hogy állást hirdetnek.
- Beregszászi újságban?
- Dehogy. Jár hozzánk az itteni is.
- Jelentkezett, és máris jöhettek?
- Elbeszélgetésre hívtak először.
- És bemutatta a *hátrabukfencet*?
- Semmi nem kellett, csak azt mondtam el, melyik iskolában dolgoztam addig. Egy év próba-időre vettek föl. Kellemes volt, észre se vettem, hogy letelt. Nyolc évig sport- és testnevelő-tanár voltam, utána lettem kollégiumi nevelő. Tíz órában még taníthatok is.
- Néhány szót a kollégiumról!
- Nevelőszülős gyerekek vannak itt. Festőtanulók, bőrdíszművesek és szakácsok. Körülbelül a fele cigány. Hét végén hazamehetnek.
- Fiúk-lányok egy földél alatt?
- A lányok külön vannak.
- Itt is *körlet* van?
- Nem lenne értelme. Csak felső szint van, meg alsó szint.
- Cigaretta?
- Bent nem szabad, és este se engedjük őket.
- Drog?
- Hangok hallatszottak, de nincsen.

*

Pszichológusa is van az intézetnek, ha nem is főállásban. Fiatal, helyes, és Ágnes.

- Miskolcon végeztem a Nagy Lajos magánegyetemen. Öt éves az is, mint a többi. Három éve végeztem, a családsegítő szolgálatnál dolgozom. Tiszadobon lakom, szüleim, ismerőseim itt. A barátom is.

- Előtte járt már bent?

- Tiszavasváriban jártam a gimnáziumot, utána meg Miskolc, nem jártam be. Hallottam, hogy pszichológust keresnek, Aranka nénivel beszéltem meg. A gyerekek tudják, mikor vagyok itt, vagy maguktól keresnek meg, és ez a legjobb. Sokan szeretnek beszélgetni velem. Előfordul, a nevelőjük küld hozzám egyet-egyet.

- Gyóntatójuk? Lelki szemetesládájuk?

- Agyturkásznak hívnak, ahogy hallottam, de ezt nem szeretem.

- Lelki problémák? Csalódnak a szerelemben?

- Legtöbbször ilyesmi. Tudomásul kell vennünk, hamarabb érnek, mint a többiek. Érzelmi támaszt keresnek. Összeveszik barát a baráttal, barát a barátnővel. Az összekötő szálak ritkán tartósak, sokszor föl is nagyítják problémáikat. Hamar ki is békülnek, vagy hamar találhatnak másikat. Körülbelül húsz lány van, fiúból kétszer-háromszor is több. Sok minden következik ebből is. Magatartásbéli gondokkal nem szívesen jönnek, legfőleg akkor, ha a csoport-nevelőjük küldi őket.

- Ha valamelyik kislány teherbe esik?

- Van ápolónő, aki segít. Orvoshoz irányítja.

- Van igazság abban a mondásban, hogy elvált szülőknek a gyerekei is elválnak?

- Akad rá példa, hogy sikerül elkerülniük a kelepécét. Igaz, arra is, hogy nem.

- Gyakran van „fogadóórája”?

- Hetenként kétszer, és egyszer a lakásotthonban.

- Össze lehet hasonlítani a kettőt?

- A gyerekek sorsát illetően? A szeretetvágy talán mindegyikükönél közös. Fiúknál is, lányoknál is, bár a megnyilvánulási formáik különböznek. A lakásotthonbelieknél talán kiküszöbölődnek azok a gondok, amelyek a rendszerben eleve benne vannak.

- Valószínű, hogy lesz alkalmam ellátogatni a kettő közül az egyikbe, de előtte néhány dologban kíváncsi lennék a véleményére. Jó az, hogy főiskolai, illetve felsőfokú végzettség szükséges például a lakásotthon vezetéséhez?

- Ha az illetőben nem él az empátiakészség, ha nem tud belehelyezkedni élethelyzetekbe, ha nem tud megérteni bizonyos dolgokat, akkor a végzettség önmagában szinte semmit nem ér. Az a jó, ha a kettő együtt van. Még jobb lenne, ha mondjuk a férj lenne a csoportvezető, a feleség meg a beosztottja.

- Vagy fordítva?

- Elvileg az is jó, de a mai családokhoz talán az előbbi áll közelebb. Röntgenszemek vannak a gyerekek, azonnal észreveszi, ha gond támad kettejük között.

- Amióta itt vagyok, foglalkoztat a gondolat, miért nincsenek például szakkörök. Miért nem tanulnak táncolni?

- A mai gyerekeknek nem kell tudnia táncolni. A diszkó nem az a műfaj. Egyébként idén talán lesz az is.
- Modellező szakkör?
- Biztosan jó lenne. De erre is érvényes lenne: aki nem mestere, gyilkosa annak.
- Gitáriskola? Vagy más muzsika?
- Az is. De akármilyen zenekar is jó lenne. Akár a szokásos kannahuppogtatós, kanálcsattogtatós zene is.

*

Van itt egy furcsa ember, Bulgáriából való. Költő és műfordító. Magyarról fordít bulgárra. Kaptam tőle egy kötetkét, Sinka István versei vannak benne, az egyik oldalon magyarul, a másikon bulgárral. Meglátják nálam a gyerekek, szinte ragadnak a könyvre.

- Ő írta volna?
- Sinka István magyar költő volt, ő „csak” fordította.

Nem is tudták, hogy ilyen ember is van közöttük.

Híre ment, hogy Szegedről jöttünk, Szegeden készült képeket szed elő. Az egyikén Nacsády József látható, aki engem is tanított az egyetemen, mellette Mocsár Gábor, aki többek között első könyvem megjelenését is segítette, rajta van Ruszoly József is, és Kovács Sándor Iván is. Akkor még Szegeden volt tanár Sándor is.

- Hogyan kerültél oda?
- Négyhónapos ösztöndíjat kaptam 1968-ban a magyar írószövetségtől, két hetet Szegeden tölthettem. „Mocsarat” is fordítottam, meg is jelentek nálunk. A *Pirostövű nádat*, meg a *Fecskék és miatyánkot*. Kedves és nagyon komoly embernek ismertem meg Ilia Mihályt, Veres Miklóst, és a többi szegedit. Hamarosan nyugdíjas leszek, azt tervezem, újra végigjáróm barátaimat. Szegedről Debrecenbe vezetett az utam.
- A *Tiszatáj* előtted is megnyílt?
- Jelentek meg verseim ott is, és az *Alföldben* is. Király Zoltán fordította.
- De nem az a Király Zoltán, aki képviselő lett?
- Egészen másik. Akiről én beszélek, az nagyszerű műfordító volt. Szeged és Debrecen lett az én műfordításágom városa. A nyári egyetemek adtak alkalmat arra, hogy sok irodalmárral, íróval és költővel találkozhasam. Czine Mihállyal is, Kányádi Sándorral is, szoros kapcsolatom alakult ki Ratkó Jóskával is. Illyés Gyulával.
- Szinte az egész akkori magyar irodalommal.
- Buda Ferencsel, Utassy Józseffel, Kiss Benedekkel. Ismerős a Dunántúl, Veszprém, Tapolca. Néhány magyar kitüntetést is kaptam. A Bethlen Gábor-díjat is.
- Hol ragadt rád a magyar?
- A szófiai egyetemen fakultatíve tanulhattam. És legtöbbet természetesen itt, nálatok.
- És Tiszadob?
- Új korszak kezdődött 1994-ben. Nem volt munkám. Nagykállón volt egy irodalmi találkozó, tiszadobiak is voltak ott heten. Másnap újra eljöttek, és elhoztak ide. Vaktában elvállaltam. Fél műszakban alkalmaztak, így meg tudtam őrizni alkotói és műfordítói tevékenységemet is, és a családomat is el tudtam tartani. Tizenegyedik évemet töltöttem itt. Először a kastélyban kaptam szállást, abban a szobában, amelyikben Sánta Ferenc is lakott.

- Állampolgárság?
  - Nem vagyok magyar állampolgár. Nem is volt szükségem rá, hogy azzá legyek. A családommal a kapcsolatom is megvan.
  - Jó lenne, ha valamit is tudnék bulgárul, hogy legalább érzékeltethessem, milyen fontos a te munkád. Nagy László a fordítottját csinálta, magyarra fordította az ottaniakat. Jártál Iszkázon?
  - Hogyne jártam volna.
  - A bulgár szobát is láttad?
  - Nagyszerű gesztus az a két nép barátságára.
  - Most éppen miben sántikálsz?
  - Vörösmartyt akarom kiadni *Remény és emlékezet* címen. Már nyomdakész állapotban van. Talán megjelenik még 2005-ben.
  - Szemrehányást szeretnék tenni. Itt vagy tizenegy éve, naponta találkozol a gyerekekkel, mégse tudnak rólad szinte semmit.
  - Nem fontos az, hogy tudjanak.
  - Szinte sistergett az érdeklődés, amikor a könyvedet meglátták.
- Nem sérteném semmi pénzért, de az ilyenre mondják nálunk, élheterlen ember. Hogy megmaradhasson a költészetnek és a műfordításnak. Közben észreveszem, ugyanolyan szeretet-éhség dolgozik benne is, mint az itteni gyerekekben. Mondom is neki.

*

Vagy a könyvtárban beszélgetünk, vagy az előtte lévő társalgóban. El nem tudom mondani, mennyire jó dolog az, ha a gyerekek jól érzik magukat a könyvtárban. A könyvek között. Még ha teáért járnak is ide elsősorban. Szűk a hely, mozdulni se tudnak úgy, hogy könyvhöz ne érnének. Valamelyikük mindig előhalászgat egyet-egyet, kiveszi, és tovább is adja.

Az egyik kislányt is itt kérdezem:

- Mikor sírtál utoljára?
- Nem tudom.
- Mégis!
- Tegnapelőtt.
- Bántottak?
- Nem.
- Hát?
- Bánatom volt.
- Mi bántotta a szíved csücskét?
- Szerelmi bánatom volt.
- Nagy?
- Nagy.
- Megverjük a fiút?
- Ne!!!!!!!

*

Iskolában vagyunk, becsöngettek. Iszonyatos csörömpöléssel szólt a csöngő. Életem jelentős részét iskolában töltöttem, de ilyen hangon még nem hallottam. Fölnéztem rá, amikor alatta mentem el, majdnem megsajnáltam az egész iskolát. Nem a kupakjára vert az ütője, hanem az alatta levő fára, és csak néha súrolta a fémét. Magára valamit is adó, akármilyen szakmát tanuló gyerek akár egy lapos fogóval, vagy egy csavarhúzóval fél perc alatt megigazíthatta volna.

Gondolom, elkönyvelték, minden elromlik, ami romlandó, és hagyták.

DÖK-titkárt választanak éppen, vagy már választottak is, csak kint maradt a fölhívás? *Szavazz Lakatos Krisztiánra!*

Magyarórára mentem be. Marika néni - a gyerekek korosztályához mérve néni, nekem legföljebb húgomasszony lenne - bemutatott az osztálynak. Az első kérdés mindjárt ez: *Merre van Szeged?* Rávezető kiegészítések: *Nyugaton? Keleten? Délen?* Annyira északon van a falu, az már föl se merül, hogy netán északra lenne. Nehéz a kérdés, még kell egy kis kiegészítés: *Ott jelenik meg a Délmagyarország.* Nem földrajzóra ez, de azért a végén csak kiderül.

Ideálisan kevés az osztálylétszám. Ha háromszor ennyien lenének, máshol már akkor is összevonnák, vagy megszüntetnék. Pedig mekkorát lapíthatnának nagy létszámban a kisebb kapacitásúak! Úgy elmenne fejük fölött a tanév, nyomot se nagyon hagyna bennük.

Magyaróra, ráadásul nyelvtan. Jobban karbantartott fejeknél is fenyeget a veszély, hogy sokaknak unalmas. Pedig izgalmas a téma: *a mondat*. Annakidején három tárgy módszertanából is azt tanították velünk az egyetemen, hogy van *számonkérő óra*, *új anyagot közlő óra*, és *vegyes típusú óra*. Ennyi idő után töredelmesen bevallhatom, az egész módszertanból összesen ez maradt meg bennem, pedig tanítottam is. Ez a mostani az *új anyagot közlő* lenne, igen erősen *kérdve kifejtő* módszerrel.

Megállapítódik az elején mindjárt, hogy a mondat *szavakból* áll. És a szavak miből állnak? Hej, de fogós kérdés! A világháborút se döntötte el nála nagyobb. Ha írjuk, akkor *betűkből*, ha mondjuk, akkor *hangokból*. Minden tanuló tökéletesen beszéli anyanyelvként a magyart, mégis nehéz föladat megfejtani, miből is van összerakva. Hajszálla olyan ez, mint amit fontosabbnak tartottam: aki gyerekkora óta naponta fürdik a Tiszában, meglehet, az se tudja, mi van benne. Miután sikerült így tisztázniuk a hadállásokat, jöhetett a nagyobb falat: *mi a mondat?* Filozófusoknak való gumicsont, hadd rágódjanak rajta. Kamaszkorunk hasonlóan nagy kérdése volt: *mi a melltartó?* A csüggedőket fölemeli, a hatalmaskodókat visszaszorítja. Ehhez hasonlítható a nagyszerű érzékkel tanító Marika néni minden szava és minden mozdulata. Mert van a kurta csapatban is olyan, aki minden kérdésre azonnal felelne, majdnem kiesik a székről, és olyanok is vannak, akik azt se bánnák, ha megaludna a tej a szájukban.

Akárhogy csavargatjuk is a szót, a bennük lévő betűkkel és hangokkal, a végén csak eljutottak oda is, hogy a mondat *gondolataink*, *érzelmeink* kifejezésre való csodabogár, és több fajtája is van. Lehet *kijelentő*, *kérdő*, *fölszólító*, *fölkiáltó*, és *óhajtó*. (Bocsánatot kérek az itt lakóktól, hogy nem *fel-* szerepel az én mondataimban, hanem a *föl-*, de nekem örök példa a Himnusz. Kölcssey az itteni idióma szerint azt írta benne, hogy *nyújts feléje védő kart*, pedig ha csak *feléje* nyújtja, nem sokat segít vele. A Szegeden dolgozó nagyhírű professzor, Mészöly Gedeon szavaiból tudom, úgy kell azt értenünk, hogy *nyújts föléje védő kart*.)

Miután ilyen szépen összeáll a lista, kezdenek előlről: *mondjatok kijelentő mondatot!* Zsoltira esik a választás, meg is születik: *Holnapután délután megyek haza*. Azt hiszem, szívből buggyant elő, valóságalapja meg se kérdőjeleződik bennem. Nem elég azonban kimondania, föl is kell írnia a táblára. Csipkefinom lélekre vall a tanári intés: *a holnapután délután* azért nem egészen jó, mert két egymást követő szóban is benne van az *-után*. A délután előre

hozatik néhány órával, és marad a mondat: *Holnapután délben megyek haza*. Boldog idők, ha már ki lehet jelenteni.

A *kérdő mondat* is ebbe a körbe kapaszkodik bele: *Ma hazamehetnénk?* Természetesen másik tanuló izzad meg benne, de csak megszületik. Előjön megint a csipkefinomság, ne legyen mindig a *haza*. Legyen inkább ez: *Szerinted ma jó idő lesz?* Vagy így: *Ma jó idő van?* Nagy örömmel kimondják a megingathatatlan feleletet rá: jó az idő. Nem lesz eső. Ezt is fölírják a táblára.

A *fölkiáltó mondat*tal fájdalmat, örömet fejezünk ki. Példamondata: *Jaj, itt van a Krisztián!* Kis kiegészítés: *Úgyis ott jár mindig az eszed!* A pillanatnyi kapcsolat teljes természetrajza benne van ebben az egy mondatban. A *fölszólító mondat* Tibi nehéz szülése. *Nyisd ki az ablakot!* A fölírásnál is gond: milyen írásjel legyen a végén? Az *óhajtó* már egészen könnyen megy: *Ó, de jó lenne enni egy szendvicset!* Lehet, hogy ez a mondat nem is szívből, de gyomorból jött? Meg is szavaznák érte az ötöst, ha fölírásnál nem csúszna be hiba: egybe szakad a *dejó*. Jól vált az esze a gyerekeknek, rávágja: *Csak azért csináltam, hogy legyen az is benne.*

Mire megszólal a csöngő, teljes óra ér véget, szinte másodpercre pontosan. Mi még tisztázzuk Marikával, a szótagolással vannak a legnagyobb gondok. Pedig a helyesírás alapja ez.

A Himnusz is, meg Kölcsey is azért jutott eszembe, mert a szövege is, meg a költő képe is kinn van a falon. Tudom, kukacos riporterek ilyenkor külön próbát szoktak tartani, hány versszakot tudnak a *nemzet imájából*, de én elhagytam az ilyen nyalánkságokat.

Ja, és el ne felejtsem: a tanárnő hanghordozásából is előjönnek a nyírségi ízek.

*

A szünetben kivétel nélkül mindenki bagózik. Aprók és meláknagyok is. Egy fiú és egy kislány intim közelségben tapizza egymást, de akkora füstfelhőben, katonai támadásnál ködösítésnek is elmenne. Csókkal fojtják egymásba a füstöt.

Itt is megkérdezem az egyik fiút:

- Van bicskád?
- Van, de nincs nálam.
- Verekedtél már bicskával?

Lenéző mosoly az arcon:

- Csak a gyáva ember verekszik avval.

*

A 10. osztályba megyek ezután, mezőgazdasági pálya-orientációra. Lehet, hogy engem akar kitüntetni vele a tanár úr, de először itt is azt tisztázzák, mi a különbség a napilap, a havilap és a folyóirat között. Nem kimondottan mezőgazdasági a bevezető. És itt is érezni a nyírségi dialektust.

Az utolsó asztal üres, oda ültem. „Egerrágtá” a széle, ki tudja, hány esztendő tanulói körmölgették rojtosra. Dekorit a teteje, az alatta lévő furnér-rétegek szaggyátódtak ki. Sordíszként ez van legalul: ANNA. Szép kis Anna, hol vagy te már? Vagy itt lehetsz, csak nem tudni, kinek a szívében van a sordíszed.

Ősz van, stílusosan az óra témája is az őszi munkákra szorítkozik. Itt sincsen számonkérés, és igen erős a kérdve kifejtő módszer.

(A szünetben egy szőke kislányt megint megkérdezek:

- Mikor sírtál utoljára?

- Tegnap.

- Örömdben, bánatodban?

- Örömdben.

Egy fiút is:

- Temetésen sírtam. A nagybátyámat temettük. Négyszázan is voltak, mindenki sírt. Szívhalál volt, hirtelen jött.)

Biztosan föltűnik másnak is, hogy többet akarok tudni a tanárokról, mint a gyerekekről. Igaz, visszafelé is következtethetnék, a gyerekből a tanárára, de az könnyen eltérülhetne. Rajtam is múlik, miből mi jut eszembe, házárdjáték lenne ebbe belemennem. Azt ellenben tudom, mert magam is próbáltam, a jó tanárnak is lehetnek szomorú tapasztalatai, és a gyöngébb is föl tudja tupírozni apró sikereit általános érvényűre. A tudás és a nevelés kulcsa mégis az ő kezében van. Becsöngetéstől kicsöngetésig mindenképpen. Tehát „terítéken” a tanár.

- Egyik kezünkön meg tudnánk számolni, hány gyerek jött „normális” családból. Lumpen, italos, putri - nagyon tragikus itt a helyzet. Ha azt el tudom érni, hogy órán viselkedjen rendesen mindenki, és legalább minimálisan érdeklődjön, az már megnyugtató.

- Sikerélmény kell a tisztességes munkához.

- De ez most nem az esti mese, hanem a valóság. Hazugságot Szegeden is találtál volna annyit, az eget is befösthetted volna vele. Ha már druszákat vagyunk, legalább őszintén beszéljünk egymással.

- Eredeti szakmád?

- Okleveles kertészmérnök vagyok, pedagógiai szakvizsgával. Feleségemmel együtt szereztük a kiegészítő szakot. Számomra szinte kényszerpálya volt, a családom minden tagja pedagógus. Egy kicsit elkajszultam, de a szomorú magyar valóság visszarángatott ide.

- Kicsit világosabban, ha lehet.

- Szétrongyolódott a mezőgazdaság. Pályamódosításra kényszerültem.

- Ismered a mondást? Nem szokta a cigány a szántást.

- Az alapvető ismeretekkel is meg kell elégednünk. Abban az én kezem is benne van, hogy falusi vendéglátásra is oktassunk, és szakácsképzés is legyen. Ha már a mezőgazdaság nem megy.

- Látod már, hol rontottuk el?

- Azt hiszem, jól érzékelem, de még ne beszéljünk róla. A könyv hosszabb életűre van szánva, ne kockáztassunk a pillanatnyi - mondjuk tíz éves - tapasztalatokkal.

És megismétlődik a fő szempont. Falusi felnőtt lesz talán mindegyikből, ha lesz valami kis kertcskéje, tudjon mit kezdeni vele.

- Azelőtt volt kimondottan mezőgazdasági képzés.

- Gépparkunk volt, és területünk is hozzá. Erőgépünk most is van, de nincsen műszakija. Területünk is maradt, körülbelül egy hektárnyi. Szakmaszerűen megszűnt a gazdaképzés, orientációs formája maradt csak. Tájékoztató jellegű, amit tanítunk. Az igaz, hogy a falusi

vendéglátásra készülők tananyagának fele kimondottan mezőgazdaság, de a kormány rúdja mégse erre áll.

- Ha netán mégiscsak erre fordulna egy kicsit is a világ?

- A potenciális adottságok megvannak az újramezítésre.

Előhoztam mindazt, amit Dániában láttam. Kicsike elmélet, inkább a gyakorlat a döntő. Jól menő gazdaságokba „helyezik ki” a tanulókat, olyanoktól tanulják a szakmát, akiknek naponta bizonyítaniuk kell, hogy a nagy szorításban mégis megtalálják a boldogulásukat.

- Erre törekednénk mi is, de egyelőre nehéz betájolódunk. Nem is nekünk, inkább az országos vezéreknek. A gazdák még nem tudnak róla, hogy ilyen lehetőségük is lehetne. Egyetlen rendelet megoldhatná. Ki kellene mondani, hogy a gyakorlati idő bizonyos hányadát termelő üzemnél kell eltölteniük a gyerekeknek. El szoktam mondani országos szinten is, megyein is, de hogy mikor talál megértő fülekre, azt nem tudhatom. Az agrárkamara, a szakmai érdekképviselet már látja, hogy ez az út lenne a járható, de ez még kevés. Egyelőre még csak vágyálom, hogy megtalálják azokat a föladatokat, amelyekre embereket kellene képeznünk.

- Bízunk Istenben?

- Meg a szakszervezetben? Mert ez volt a folytatás. Én bizakodom, lehet ebből még valami.

- Vigyázz, vigyázz! És ha elúszik az egész nevelőotthon?

- Én nem a megőrzésről, nem a nevelésről beszélek, hanem a szakmáról. A mezőgazdaságról. Hogy a tanulók honnan jönnek, az most legyen egy kicsit másodlagos. Tudom, persze, nem lehet másodlagos, de a mostaninál elképzelhető jobb is. Minimális fluktuációval kialakulhat az a tanár csapat, amelyik képes lehet jó színvonalon elvégezni ezt a munkát, és piacképes szakmát tud adni a gyerekek kezébe. A 11. és a 12. osztályban már ma sincsen közismereti tárgy, csak szakmai képzés van.

- Ácsi! Ha olvasni se tud valaki rendesen, hogyan képes számlát adni? Vagy kalkulációt csinálni?

- Lehet, hogy a gyerekek egy része lemorzsolódik, de a többség boldogul.

- Hajtom a magam lovát. Szakkörök kellenének.

- A kaszárnyaszerű nevelési környezetben az önálló szabadidő-eltöltésre nem is nagyon van alkalom.

- A másik lovamat is hajthatom? Móra 1932-ben leírta már, hogy a rendszerben van a hiba.

- Akkor most te kapaszkodj meg, légy szíves. Mi lenne, ha ez se lenne? Stabil a csapatunk, amíg lehet, kitartunk. Lehet, hogy ez az utolsó tanévünk, de nem tághatunk. Hajléktalan lenne, bűnöző lenne a sok gyerekből, ha ez az otthon megszűnne. A faluban tanítók megkapják a területi pótlékot, a gyermekvárosiak nem kapják meg.

- Mert a nevetekben is benne van a város?

- Lehet, nem tudom. Mindenesre tény, gyermekvárost iskola nélkül elképzelni legalább olyan nehéz, mint az abba járókat gyerekváros nélkül. Induljunk ki végre a tényekből, és ne álmokat kergessünk. Az ide járók nyolcvan százaléka cigány. Más iskolába be se tehetné a lábát. Ha netán mégis, esélyes se lenne szakmát tanulni. Nevetséges, és súlyos bűn az a törekvés, hogy ezeket a belső iskolákat szüntessük meg.

- Van egyáltalán olyan ember a döntésre jogosultak közül, aki ezt így látja?

- Az előkészítés fázisában biztosan van, de hogy döntési helyzetben is lenne, azt nem tudom. Tömegével tudok lezüllött, öngyilkos agronómusról, miközben nincsen a vidéket irányítani tudó értelmiségi. Marad a pohár meg a kötél.

Kint fűzetlen bakancsban klattyog a szobafestő tanuló. Száz ágra süt a nap.

Cujkakakasok

Az éppen szolgálatban lévő portással is értekezhettem. Ha valaki mindent tudhat a benti és a kinti világról, az ő. Olcsó dolog lenne kifaggatnom egyikről is, másikról is. Bocsánat, kifaggattam, ami időnkbe belefért, az ő szemszögéből nézve mindent megtudtam, de nem szolgáltatathatom ki esetleges félreértéseknek. Ne úgy tessék ezt se érteni, hogy a portásfülkéből lehet legjobban belelátni, mi fő a fazékban, mert semmi olyanról nem szóltunk, ami bárkinek is a rovására lenne írható. Miért nem írom meg akkor a jót is? Mert a sok jóval is lehet tévedni.

Ha egyszer elkezdené papirosra vetni mindennapi tapasztalatait, micsoda könyv kerekedne ki abból!

Neki is furcsán hangzik a neve.

- Nagypám még *Kucmog* volt. Fogalmam sincsen róla, az mit jelentett. Azt se mondhatom, hogy a mostani, a miénk már, *magyarosítás* eredménye lenne, mert az se hangzik magyarul, ha maga is észrevette.

Felesége is az intézet dolgozója, sőt ő volt itt előbb. Amikor hazajött, akkor ismerkedtek meg. Szolgálati lakást is itt kaptak.

- Benősült az otthonba?

- Így is lehetne mondani.

Korábban kereskedő volt Pesten, háztartási felszereléseket, záratokat, lakatokat, vasalásokat, szerelvényeket árult. Elkezdünk számolgatni, ha jól emlékszik, tizenhárom éve már, hogy a levegőben van a gyermekotthon megszüntetése, de most mintha rákapcsoltak volna. Megint számol, és azt hozza ki, a faluban lakók közül százötnek ad munkát ez az intézet.

Három gyermekük van, a legnagyobb nyolcadikos, a középső hatodikos, a legkisebb negyedikos. Kijárnak a falu iskolájába. A *nagylány* kitűnő tanuló, nem tudna úgy elmenni az iskolába, hogy meg ne tanulta volna a leckét. Még nem tudni, mi akarna lenni, vagy gyerekorvos, vagy állatorvos. Gimnáziumba vagy Vasváriba megy, vagy Nyíregyházára. A kollégiumot nem tudja elviselni, ezért föltehetően a tiszavasvárra esik a választás. A két idegen nyelvből az angolt tanulta már eddig is, azzal gond ezután se lesz. Van számítógép a családban, internettel is, az iskolában is tanulják a gyerekek, apjuk pedig otthon tanulta el tőlük. A hatodikos fiúnak a foci a mindene, az iskolai csapatban játszik.

Aki kimegy, papirossal megy ki. A portás tudja, meddig maradhat, és azt is ő veszi észre először, hogy ez meg ez nem jött vissza. A többség természetesen betartja az engedélyben megszabott időt, de sokszor akad olyan, aki megfélemedezik magáról. Megfélemedezik? Olyan is van, aki előre megfontolt szándékkal marad kint. Amit ő megtud, köteles megtudni az ügyeletes nevelő is.

A *kimenő könyvet* csak bemutatniuk kell a portán, utána visszakapják. Kinn avval igazolják magukat. Az *otthonosok* személyi igazolványát páncélszekrényben őrzik. A *kollégistáknak* hétköznapi fél 4-ig van kimenőjük, az *otthonosoknak* nyolcig. Ők négy óra körül szoktak kimeenni. Esetleg vásárolni mennek. Hétfvégén 2-3 helyen is van diszkó, fiúk is, lányok is oda járnak.

Most jutott eszembe egy öszvérszó, tudtommal senki nem használta még:

- Ha jönnek a cujkakakasok?

- Messziről lehet már látni, hogy beivott valamelyik. Van, amelyik méla búval cipeli be magát, de olyan is van, aki az egész világgal szembe szállna. Akár a pulykakakas. Az már a jobbik eset, ha a kapun belül van, vele már nincsen dolga a rendőrségnek.

Ő úgy tudja, a kocsmákban is kiszolgálják a gyerekeket. Ha mégse, valahogy megoldják. Egyiken-másikon meglátszik, hogy ivott, másokon észre se lehet venni.

Kezdünk belecsúszni egészen szakmai kérdésekbe is. Mondhatná akárki, miért nem a vasúti fékezőt kérdezem ilyen fontos dolgokról, de kár annyira sietni vele. Ő is megszerezte a *gyermekfelügyelői* képesítést, amikor a nyíregyházi és budapesti tanárok kijártak az intézetbe. Pedagógiát, gyógypedagógiát, pszichológiát is tanult.

- Azóta könyvből tanítja a kimenőket-bejövőket?

- Sok újat nem tudtak mondani, arra azonban jó volt, hogy tudom, amit másoknak is tudniuk kell. És azt is tudom, könyvből nevelni nem lehet. Minden gyerek más, lelkületéhez kell szabni minden beleszólásunkat. A rendőrség, sajnos, szinte mindennapos. Verekedés, üzletelés, lopás szerepel a listán. Név szerint ismerik a rendőrök azokat, akikkel baj szokott lenni.

- Drog?

- Egyről tudok csak.

Háromgyermekes, felelős családapáról van szó, aki, ismétlem, belelát az itteni körülményekbe is, és immár képzettnak is tekinthető. Ő is azt vallja, az örökbefogadás a legjobb megoldás, és szerencsére sokan keresik a befogadhatókat. Ő is mondja, egyszerűsödött is az eljárás, hamarabb révbe érhet a csecsemő. Akit azonban senki nem akart magához venni, annál lehetséges megoldás marad a nevelőszülőhöz jutás. Ha normális viszonyokat képzelünk el, még ez is jobb az otthonnál. Ha azonban rossz a nevelőszülő, vagy nem sikerült egymásra találniuk, igen hamar visszahozza a gyereket. És a gyerek is azt mondja, rosszabb volt kint, mint bent.

Megszenvedte a kései tanulást, de egy csöppet se bánja, hogy rákényszerítették. A vizsga is nehéz volt, és a drukks is nehezítette. Két-három tárgyból is vizsgáztak egy-egy napon. Még a cetlit is lepecsételték, amire a tételüket kidolgozhatták, nehogy puskázni próbáljon valaki. Nagy segítség volt, hogy az a tanár kérdezett, aki az anyagot leadta. Tankönyv is volt hozzá, a könyvtárból is kölcsönözhettek, az internetről is összeszedhették a tudnivalókat. A végső következtetése mégis ez: idegileg megterhelő a gyerekekkel foglalkozni.

(Talán emlékszünk még rá, az egyik tanár is azt mondta, a nyugdíjkorhatár csökkentése legalább annyira jogos vágyakozás, amennyire jogos a rendőröknél vagy a katonaságnál.)

- Mit tesz a portás, ha nem a portán szolgál?

- Ha a családi elfoglaltság is megengedi, akkor legszívesebben horgászom. Itt a Tisza, kínálja az alkalmat. Rajzolgatok is, festegetek is, farigcsálok is. Pályázatokra is szoktam beküldeni képeket, van, amikor elfogadnak valamit, de az is előfordul, hogy visszautasítják.

- Ezer szempont lehet a döntésnél.

- Akkor is az esik jobban, ha elfogadják. A faragáshoz teljes szerszámkészletet vettem az Erdélyből érkezőktől. Legalább negyven vésőm van, kicsitől a nagyig. Fafaragó vésők ezek, a faszobrászat egészen más. Faragtam azért egy facipőt is, leválva az orra, a teteje pedig tolltartó.

- Példaképe, mestere?

- Szilágyi Mihály a „főnököm”, Erdélyből való, és Makoveczcel is dolgozott már. Ő faragta ki fából az Andrássy-címet is.

*

Reggel, elmenvén az iskola előtt, láttam, fölsöpörték a járdát. Az összes csikket eltakarították. Délben megint arra vitt az utam, újra tele. Annyi volt megint, mint nálunk a buszmegállóban. Csakhogy ott hetek-hónapok alatt gyűlik össze, itt meg fél nap is elég.

*

Elhelyezési tárgyalásról jött meg az igazgató, de a gyereket nem helyezik ide.

- Se a gyerek, se az apa nem jelent meg, mindenki más ott volt. Kilenc gyerek van a családban, valamennyi szakellátásban. Heten vannak otthonban, ketten rokonoknál. Az anya ismét terhes, tizedeik gyermekét várja.

- Az érdekelt gyermek?

- Elmúlt tizenhat éves, elvégezte az általános iskola nyolc osztályát, és fiú. Hivatásos gyámja vagyok minden kiskorúnak. A tizennyolc év alattinak. Ezeregy eset, mind meglepő. Előállt egyszer Edina, tessék engem beíratni az egyetemre. Rendben van, gyermekem, de előbb le kell érettségizned. Van, aki igényli, napjában három pusztit kell adnom neki. Olyan is van, aki élet-társi kapcsolatban élt egy férfival, noha csak 13 éves. Kérte, engedjem el. Nem engedhettem.

- Azelőtt?

- Rajparancsnok voltam Zalaegerszegen. Kiképző rajparancsnok.

- Tehát katona.

- Katona. Utána tíz évig csoportnevelőként dolgoztam, állandó és élő kapcsolatom volt minden gyerekkel.

- Hallottam, sokszor ütköznek a törvénnyel.

- A pillanatnyi helyzetet mondom. Egy gyerekünk Tökölön van, három Aszódon, egy előzetesben, és egy várja a másodfokú tárgyalást.

- Legalább dicsérd a gyerekeidet!

Ő is azt a fordulatot hozza, amit hallottunk már. Ez most nem az esti mese. Vagy a valóságot mondjuk, vagy semmit se.

- Katona voltál. Más a katonaság.

- Műszaki szakoktatói vizsgát tettem először, szociális szakvizsgát fejeltem rá, és most állok közoktatás-vezetői vizsga előtt.

*

Régi dicsőségünk! Amikor még volt kimondottan mezőgazdasági irányultsága is a szakemberképzésnek, hozzá illő állatfarmja is volt. És kisállattenyésztés is folyt, hogy példát szolgáltatson a majdani fölnőtteknek. „Vércsere” történik napjainkban is, csökevénye van ma már csupán. Van összesen hat birkájuk, két kecskéjük, két pávájuk, és négy pónilovuk. Gyakorlati foglalkozásra ugyan továbbra is ide járnak az érdekelt gyerekek - a szakácstanulók, vagy a bőrművesek nyilván nem -, és trágyáznak, szénát forgatnak, gyűjtenek, és parkot rendeznek. Látszattervekenység ez csupán, a hivatásos állatgondozók szerint egyikük se akar se négy-

lábúakkal, se kétlábú szárnyasokkal foglalkozni. Otthon sincsen a kutyán kívül jószága senkinek. Nyűgnek érzik azt, ami azelőtt eltartójuk lehetett volna.

Így múlik el a világ dicsősége? Vagy más dicsőség kell a régi helyébe?

*

Két *lakásotthon* működik a faluban, szűkre szabott időmből az egyikre futotta. Félig-meddig ismerős a vezetője, őt kérte meg Babi néni, jönné ki elibénk a vasútállomásra. Útközben meg-egyeztünk már a látogatásban, csak az időt kellett összeegyeztetnünk.

- Azelőtt?

- A gyermekvárosban dolgoztam. Aranka kért meg, vállaljam el. A régi idegpályákon járt az én eszem is, kértem egy hét gondolkodási időt. Azt föl tudtam mérni, hogy nagyon kellene másik változat is, mert láttam, hogy a felszínes emberi kapcsolatok milyen zsákutcákat teremtenek, a gondom csak az volt, helyre tudja-e billenteni az ottani visszasságokat az új megoldás, és én alkalmas leszek-e rá.

- A tett halála az okoskodás.

- Megfontolás nélkül házardjáték. És az eleven ember rovására nem lehet házardírozni.

- De sok gyerek és felnőtt beleírhatná pedig az önéletrajzába, oly korban éltem én, amikor eleven embereken kísérletezték ki a jövőt.

- Kísérletnek lennie kell, de ha eleve csak a falat látom, nem szabad fejfel nekimennem. Ismétlem, nem csupán rólam van szó, a mi szakánkban a legfontosabb a gyerek. Négy éve indultunk, 2001. augusztus 15-én kezdtük. Tizenkét-tizenkét gyereket tudtunk fogadni a két lakásotthonban. A nagyobbak az intézetből váltak ki, a kisebbek családokból jöttek, vagy másik otthonból.

- Gondolom, válogattatok.

- Gondolni így is lehet, mi inkább azt szerettük volna, ha ők választanak minket. Az elhelyezési tárgyalásokon megkérdeztük a gyerekeket, akarnak-e hozzánk jönni. Ők se nagyon tudták, eszik-e vagy isszák ezt a megoldást, elmondtuk tehát, mit tudunk nyújtani. Tessék választani. Gyermekvárosba akarsz menni, vagy hozzánk jönni?

- És?

- A legtöbb gyerek *haza* akart volna menni. Mindnyájan tudjuk, jobb az igazi otthon, ha valóban jobb, de éppen az nem volt hajlandó befogadni őket. Vagy muszáj volt kimenekíteni a fertőből, akit még lehetett.

- Nagy kelepce ez előttetek. Az egyiktől emberi kötelességetek kiemelni, és néhány nevelőszülői rossz tapasztalatot követően betettétek őket a másik bizonytalanba, a gyermekotthonba.

- Kettőből vontunk le egy következtetést: mindegyiknél jobbnak kell lennünk.

- Apjuk helyett apjuk?

- Túl lírai ez így. Pótolni szeretnénk az igazi családot, amennyire egyáltalán lehet. Én csak gyám lehetek.

- Van tehát tizenkét gyerek. És hány felnőttöz tartoznak?

- Két *otthonvezetőnk* van. Csoportnevelői feladatot látnak el, ha a régi fogalmak szerint mondjuk. A pedagógiai, tehát a nevelési munkát is ők látják el. Van egy szakmai vezető, jelen esetben ez vagyok én. A kollégák munkabeosztását is én végzem, a házirend kialakítása és

fönntartása is az én föladatom, a gyerekkísérések is, meg minden, ami ennyi gyerekkel előfordulhat még. Van egy váltós nevelőnk, a leckékre, a tanulmányi munkára felügyel, és segít. Három gondozónk van, mind a három nő. Amott - a gyermekotthonban - férfi is betölti ezt a posztot, hogy férfimintát is kapjanak a gyerekek. Ruházatukról gondoskodik, a tisztálkodást segíti, a mosás is rájuk tartozik, a gyermekek kísérése, és az éjszakai ügyelet is a feladatuk.

- Négy év tapasztalat mit mond?

- Családközelibb, mint a gyermekotthon. Együtt vásárolunk, együtt főzünk. Itt mindenki szakács, rajtam kívül. És ami az egyik legfontosabb szempont, mindig szem előtt vannak.

- A másik oldalról nézve lehet ez a legnagyobb hátrány is.

- A nagyobbakat feszélyezte ez legjobban az első időkben. Most már, azt hiszem, közelítünk a harmóniához. Mert a felnőtt is szem előtt van mindig. Ő se bújhat el a gyerek elől. Minden lépése, minden cselekedete, minden mondata példa is lehet. Követhető és követendő példa is. Nehéz volt az indulás ebből a szempontból is. A gyerekek többsége erőszakos családból jött, testközeli példaként ez a mentalitás állt előttük. Hogy nekik is erőszakosaknak kell lenniük. Egymással is verekedtek. Itt azonban a megértő, de következetes példát látják. Nehéz volt útját állnunk az erőszaknak. Ma már talán eltehetjük múlt időbe ezt is. Naprakész információkkal rendelkezünk.

- Fölér ez egy rendszerváltással. Rendőrség?

- Jár ide is rendőr, de egyre ritkábban. Ne felejtsük el, cigányszármazású valamennyi gyerekünk. Abból a csoportból való, amelyikben örökség az erőszak.

- A „személyzet” hogyan verbuválódott?

- Meghírdettük bent az intézetben. Annyian jelentkeztek éppen, amennyire szükségünk volt. Bocsnat, kettővel többen. Sejtették akkor már, és azóta tudják is, itt jóval több a munkájuk, mint odabent volt, de az eredmény is lelkesítőbb.

- Sikerélmény nélkül nehéz a nevelés.

- Itt is szempont, akár bent, hogy tanuljanak meg mosni, lássák el magukat. Az egészen kicsik nyilván nem moshatnak még. Tanuljanak meg főzni. A bentiek leülnek az asztalhoz reggel is, délben is, este is, és megeszik, amit nekik a konyhaiak megfőztek. Itt azt eszik, amit maguk főznek.

- Mondtad az előbb, a gyerekek *haza* szerettek volna menni.

- A legtermészetesebb, hogy igénylik a kapcsolatot a szülőkkel, de a viszonyosság, sajnos, igen ritka. Rendszeresen hazaviszem őket, de kénytelen vagyok egyre jobban tapasztalni, már a honvágy se az igazi. Fölfoghatnánk jó munkánk bizonyítékának is, de nem tehetjük meg. Aranyat érne a jó kapcsolat a családdal, de éppen az arany hiányzik belőle. Katarzissal ér föl, ha látják, milyen körülmények közül szabadultak emberibb környezetbe.

- Egy-két pénzbeli adatot, ha lehetne!

- Lehetni lehet, de gondolom, nem sokra mész vele. Sajnos, nehezen változik, a viszonyítási alap mindennap más lehet. A napi „eltartásra” 391 forint jut személyenként. Egy hamburger ára. Az éves ruhapénz harmincezer.

- Hogyan tudják meg, mi lehet, mi lehetne belőlük?

- Rendszeresen vannak állásbörzéink. Pavilonokban mutatják be a különböző szakmákat. Sajnos, az embert nem látják mögötte.

- Mikor lesz végre cigányértelmiségünk?

- Igen nehezet kérdeztél most. A legnehezebbet. Fokozhatom még? Halmozottan nehezedik ránk a cigánylét. Úgy kellene megváltozniuk, hogy saját fajtájukkal ne kelljen szakítaniuk.

Bejött a szobába az egyik „csoportnevelő”, és be is kapcsolódott a beszélgetésünkbe. Szociálismunkás-szakon végzett a főiskolán. (Ismétlem, előírás a főiskolai végzettség!) Nem hallotta az előző mondatokat, de ő is azt mondja, a cigánysorssal kell megküzdeniük. Nekik is, meg a gyerekeknek is. Úgy, hogy saját fajtájuk janicsárjává ne váljanak.

- Beszélnek még cigányul?

- Van, aki igen. Vegyes házasságban születettek is vannak itt.

Kinn vagyunk már, közöttük járunk. A kicsik, mint a bogács, úgy ragadnak a fölnőttekre. Nevelőjüket valósággal nyalják-falják. Nehéz lenne elkergetni őket. Biztosan nem a diplomája tette vonzóvá. Büszkén mondja neki az egyik, nyelvtanból ötöst kapott az iskolában.

- Biztos?

- *Anyám haljon meg!*

A cigány esküdözés megszokott fordulata ez, magyarra szinkronizálva annyit tesz csak, mint az Isten bizony.

El kell ismernem, egészen normális logika van abban, hogy diplomát követelnek a nevelőktől, és érettségit a más beosztottaktól. Ha a gépkocsivezetéshez kell a jogosítvány, a gyermekneveléshez is legyen. Az már csak a minden kákán csomót kereső emberek kukacoskodása, hogy a jogosítvány se garancia az autó emberséges vezetésére, és a diploma is lehet csupán kalapdízis. A szebbre hivatott kapcsolatok akkor kezdenek erősen fogyatkozni, amikor arra alkalmatlan lények kezdenek el dirigálni *vezető* címszó alatt.

Hollandok patronálják az otthonkát. (Azért becézem így, hogy a nagytól, a gyermekotthontól, a gyermekvárostól megkülönböztessem.) Honnan tudták, hogy itt van egyáltalán patronálni való? Megtudták. Jött egy csoport, leszedte a tetőt, minden cserepet lekefélt, és újra rakta. Közben jött egy nagy eső - az ördög nem alszik! -, be is áztak tisztességesen. Ruhaadományokat is szoktak hozni magukkal, és a játszóteret is ők csinálták.

Avval a tisztességes érzéssel búcsúzhattam el, amit itt kinn láttam, talán jobb, mint a benti. (Nem tehetek róla, rám is rám ragadt, az intézet a *bent*, a nagyközség meg a *kint*.) A falu szélén laknak, egykor téesziroda volt a házuk. A téesz megszűnt, lett helyette állattartó telep a közvetlen szomszédban. Szűnyog szűnyog hátán, a víz közelsége miatt, és legyek legyek hátán, a telep jóvoltából.

Csitri kislány kísér el bennünket egy darabon, cserfes, beszél, csicsereg állandóan. Mennyi ragaszkodás van egy ilyen kis pöttömkében! Nyújtánám neki a kezem, messzire ugrik azonnal. Idegen vagyok, és idegentől az Isten őrizze. Nem erőltetem, nem most kell megváltanom a világot, csak figyelem. Egyre jobban közeledik hozzám, azután, ahogy az utcakereszteződéshez érünk, alattomban megcsapja a kezemet, és pajkosan elszalad. Mint a kismacska, amikor odakap az egérre, aztán arrébb is ugrik, amikor észreveszi, hogy az él.

Félig-meddig mintha mégis kapcsolatot talált volna velem is. Babi nénit is most látta először, de őt ölelgette, csókolgatta. Avval vigasztalom magamat, dörmögő hangomra az apró cse-csemő is el szokta sírni magát.

*

A cigányönkormányzat vezetője ugyan nem jött vissza folytatni a beszélgetésünket, de ha Mohamed nem megy a hegyhez, a hegy megy Mohamedhez. Vadonatúj házat találtunk a családotthon szomszédságában, ha nem akartunk volna benézni, akkor se kerülhattuk volna el. Akivel ígéret szerint az otthonban kellett volna újra találkozunk, éppen az utcán szorgoskodott.

Üres volt még a ház, az építőknek ha nem is a kezük melegét, de munkájuk - meszük - friss illatát érezni lehetett még. Azt én nem tudnám megmondani, mennyi reménység lehet egy új házban, azt azonban érzékelem, ha ez az ember nem nevelkedett volna nevelőotthonban, akkor ebben a házban talán egyetlen téglá se került volna a másikra. Mert akkor ez az ember elkallódott volna. Pedig - hogy saját szóhasználatomnál végig megmaradjak -, ő is az ömlesztve nevelés segítségével lett az, ami lett. És felesége, ugyancsak az ömlesztve nevelés révén igyekszik jó útra terelni az utánuk jövőket.

Jól kistafíroztam őket, mondhatja akárki, és igaza is van. Mert azt is észre kellennem, hányan nem lettek azzá, amivé lehettek volna, ha emberhez méltóbb gyerekkort érhetek volna meg. Érzem azt is, hogyne érezném, ha az az egyetlen mondat - *és a pofánkba akarjátok vágni, mi?* - el nem hangzott volna negyvenvalahány évvel ezelőtt, morzsányit talán mi is segíthettünk volna.

Nagyon nagy föladat vár erre a cigány-önkormányzati szép házra. Jóóska, magadra is vigyázz, meg erre is!

Ahogy rendre elvitatkozzat az ország azon, kell-e külön cigányiskola, vagy nem kell, föl lehetne vetni azt is, külön cigány-művelődési házra - vagy egyáltalán külön cigányházra - szükség van-e egyáltalán. Nem lenne jobb őket is oda szoktatni a faluába? Jó nagy darab művi vita lenne, gondolom, mert ha lehetne, már oda csalogatták volna őket. Egyelőre úgy állunk - máshol szerzett példákra támaszkodva mondom -, egy földél alatt elképzelhetetlen a kettő. Arra a kis időre, amíg megvalósítható lesz kettejük együtt levése - ne folytassuk, nem annyira *kis időről* van szó. Azt azonban ki kell mondanom, az emberek becsalogatása és megtartása - az igények fölkelte és kielégítése - külön szakma, külön tudomány. Úgy is mondhatnám, elsőrangú föltétel.

Maradjunk a magunk során, a nevelőotthonoknál tartunk még csak.

*

Bajban vagyok, többszörösen is. Volt alkalmam belekukkantani a nevelőtanárok följegyzéseibe, de arra nem volt időm, hogy meg is beszéljem velük, melyik mondat mögött mi is volt végeredményben. Ha hivatalos akarnék lenne, azt is ki kellene mondanom, az érintettek személyiségi jogait se sérthetem azzal, hogy nevüket most is említeném, de ezt a legfőlősebb újra ismételtem. Eddig se sorolgattam a neveket. A monogram ugyanilyen nyomra vezető lehetne annak, aki kicsit is járatos ebben a környezetbe, de ha állandóan X-et meg Y-t írnék, végtelenül unalmas lenne a színtelenség miatt.

Mindennek ára van, megpróbálom mégis. *Fiút* írok inkább, és *leányt*, de ne tessék mindig egy fiúra vagy egy lányra következtetni. Ha ugyanavval a fiúval vagy lánnyal ismétlődnek a bajok, valamiképpen utalnék arra is.

Összefogtam a följegyzésfüzet néhány lapját, hogy a véletlenszerűségnek legalább a látszatát kelthessem, és megkértem Babi nénit, gyorsmásolóval bocsássa rendelkezésemre. Igyekszem most is *dőlt betűkkel* írni a bejegyzéseket, és ha tudok hozzáfűzni valamit, azt a hagyományossal teszem. Azokat a mondatokat, hogy kit mikor kell fölébreszteni, illetve hogy föl is ébresztették, kihagynám.

Az egyik fiú 02²⁰-kor érkezett meg.

Neve többször szerepel még a figyelemre méltó kihágások elkövetői között, várjunk még a kommentárral.

Az egyik kislány délután megérkezett a kórházból.

Az előbb említett egyik fiú 21⁰⁰-ig nem érkezett meg.

A másik fiú is engedély nélkül van távol, 22⁰⁰-ig nem érkezett meg.

Ugyanaz az egyik fiú, társával 0⁵⁰-kor megérkezett.

A harmadik fiút megkérdeztem, hogyan került ki a körletből, elmondta, hogy kimászott az ablakon.

Valamelyik fiú 2000 Ft-ját és 5 db. cigarettáját ellopták a zárt szekrényből, valamikor a nap folyamán.

Nincs már divatban az a mondás, hogy ne bántsd a másét? És az se, hogy Isten szeme mindent lát? Az ismert népballada szerint megöltek egy legényt hatvan forintjáért. Szerencsére itt még nem tartunk.

20⁰⁰-kor az egyik kislány visszajött az igazolt távollétét meghosszabbítani.

Lám, csak lám, ilyen is van.

Az éjszaka folyamán egy másik kislánytól elloptak 8 db. cigit, egy felsőt, 300 Ft-ot, és 3 db. bugyit. A reggeli ébresztés után ...-nál találtam meg a cigiket és a bugyikat.

A felsőről egyelőre nincsen hírünk.

06-06³⁰ időben ...-ért jön ... a rendőrségtől, mintavételre viszi T.vasváriba. (Felöltözve várja)

Főntebb ez a fiú mondta el nekünk, hogy a rendőrség megkülönböztetett figyelembe részesíti.

Vissza-visszatérő nevek az engedély nélkül kinn maradókról.

A legtöbbször szereplő fiú 21⁰⁰ óra után ismeretlen helyre távozott, és körletzárásig nem érkezett meg.

Vacsora után a folyosón leesett a lépcsőfeljáróban az armatúra. Délután folyamán a nevelői mellett lévő helyiségben az egész armatúra leszakadt.

Véletlen egybeesés lenne? Két lelógó világító szerkezetre korlátozódó földrengésről mindenestre nincsen hírünk.

A takarítással megbízott egyik fiú a dohányzót nem volt hajlandó tökéletesen feltakarítani, és visszabeszélt.

Nincs kommentár.

Az ügyeletes orvos, miután megvizsgálta az egyik kislányt, kórházba utalta. A mentők 13⁰⁰-kor elszállították Nyíregyházára.

Sürgős eset lehetett, reméljük, időben intézkedtek.

Az egyik fiú ismét az intézeten kívül töltötte az éjszakát.

Most se lett belőle világgraszoló riadalom. Hogy hol töltötte, és miért, ebből a füzetből nem derült ki. Azt se tudhatom, lett-e következménye egyáltalán. Az ismét szó azonban félreérthetetlen.

Az egyik kislány telefonált, hogy holnap jön vissza az intézménybe.

Ő legalább bejelentette.

A másik kislány nevelőszülőjével beszélt valaki, a gyerek holnap jön vissza.

Úgy tűnik, ez is legálissá tett távolmaradás.

A már többször említett egyik fiú 22-ig nem érkezett meg.

A dátum ugyanaz, két nevelő is fontosnak tartotta jelezni?

Vacsora után a másik fiú a portásfülke melletti telefonfülke ablakát „beverte”, mert ideges volt. Az üveg nem tört be, csak kiesett a tokjából.

Oka lehet, hogy a portásfülke mellett történt. Vagy azért, mert nem mehetett ki, pedig nagyon akart, vagy azért, mert telefonált volna, csak éppen nem sikerült neki. Többször hallottam már beszélgetés közben is, hogy idegességre hivatkozott valaki. Úgy vettem észre, az itt lakóknak különleges jussuk van idegesnek lenniük, és az sokszor fölmenti őket - legalább maguk előtt - a megfontolatlan cselekedetek következményei alól. A dühöngő ember mindig talál valamit, amin levezetheti mérgét.

Talán a portás éberségének is volt szerepe abban, hogy nem törte pozdorjává a fülkét.

A harmadik fiú 6⁰⁰ megérkezett.

Az első fiú nem érkezett meg az éjszaka.

Tehát ketten maradtak kint azon az éjszakán. Az egyikben reggelre kelvén tette éret a visszatérés kötelezettsége, a másik még kitart.

Két újabb fiú 22⁰⁰-ig nem érkezett meg.

Úgy tűnik, minden napra esik egy-kettő. Nem biztos, hogy jó nyomon járok, és ha én lennék ott nevelő, biztosan megleckéztetném őket mindenféle kalandorságért, de itthoni fejjel, a lelki rugókat keresve azt is hozzá kell tennem, legalább kétféle tendencia ütközik itten. Az egyik a minden csoportra - régen ezt kiáltottuk ki közösségnek -, illetve a csoport minden tagjára kötelező fegyelem, a másik ismét a vér szava. A családi, fajtabéli örökség. A cigányság egy-két nemzedékkel ezelőtt még a mindig vándorlók seregét gazdagította. Gondolt egyet, fölpackolt, és arrébb állt. Biztosan volt szigorú rendje ennek a vándorlásnak, de az alkalmi tekergések is bele fértek.

Makarenko úgy-ahogy kidolgozta a hadi körülmények között csavargók kommunájának a pedagógiáját. Szerintem az embernevelés egyik nagy tévedése, hogy azokat a vonásait is alkalmazni akarta a civil életben is, amelyek csak ott lehettek érvényesek. Mondanám, rátermett embernek, akár a közülük kinövőnek is, ki kellene dolgoznia a cigányokból összeszedett alkalmi társulások pedagógiáját is. Igen nagy teret kellene engedni benne is az egyéni képességek kibontakoztatásának, nemcsak az egyéni túllövések visszaszorításának. Hogy ne az *ömlesztve nevelés* kaptafája legyen abból is.

A már többször is említett Tóth Béla írta le egyik könyvében a mezőhegyesi ménes-birtok lóidomítási metódusát. Rúgott a ló? Odakötöttek a farához valami pelyvás zsákot, hosszú madzagon, és rácsapatták. Azonnal rúgott. Meglökte azonban vele a zsákot, az nagy lendülettel megint hozzá vágódott. Minél jobban, minél többször rúgott, annál jobban járt a pelyvinga. Előbb-utóbb hátranézett, észrevette, hogy lóvá van téve. Lecsihadtak indulatai, nem birizgálta tovább a pelyva se. Harapós ló is került, hiszen a félvad ménes mindent kiadott. Azt is be kellett törnie a csikósnak. Bőrujjast húzott a karjára, vastagon bekente avas zsírral. Amikor harapásra nyitotta a száját, belenyomta az avas zsíros karját. Rettenetesen tud undorodni a ló az avas zsírtól.

Elmondtam nemrég az egyik lovas tanya gazdájának. Azt mondta, nagyon nomád ez a módszer, ő a finomabb megoldásokat kedveli. Édesgeti, babusgatja a csikót, amikor kipottyan az anyjából mindjárt. Kényezteti, simogatja később is. Főlnő a kiscsikó úgy, hogy eszébe se jut, hogy a lábával rúgni is lehet, a szájával meg harapni.

Láttam a *lakásotthonban*, az éppen megfialt földszintes kutya kölkeit majdnem agyonszerették a gyerekek. Amikor vicsorogva ugatott az anyjuk, és nekiment volna az oroszlánnak is, fölkapták azt is, és majdnem agyondögönyözték. Mi lehetne más az ilyen mindig-szeretet következménye, mint az, hogy középük valóban érzi magát a kutya is, és nyalja-falja a gyerekeket. Így szocializálódik az oktan állat is.

A lópedagógia természetesen nem emberre való, a kutyapedagógia se, de a következtetése megfontolandó. Úgy kellene ajnározni, babusgatni, simogatni, becézgetni minden gyereket, eszébe se jusson, hogy véteni is lehet a társadalmi illem ellen.

Minden jóra való szándéknak legfőbb sírásója a kaptafa. Az irányultság azonban létkérdés. Iránytűnek is mondhatnánk.

A gyerekek elmondása szerint valamelyik fiú egész nyáron szípuzik. Tegnap este is érzett a leheletén, és látszott a szemén. Ma délelőtt folyamán is eltűnt valakivel együtt, végigjártam a területet, és a fiúk is keresték, ahol gondolták, hogy vannak. Nem leltük őket. Majd úgy kb. 1,5 óra múlva előjöttek. A szóban forgó fiú járása megint eléggé ingatag volt, bár tagadta a szípuzást.

Tabus tubus címmel írtam nagyon hajdanán egy riportot arról, hogy mindenféle ragasztókat szípuznak a gyerekek. Akkor még rendszeres szerzője voltam az ÉS-nek, el is küldtem, de vissza is kaptam. Katona Éva sajnálkozva írta, nem szabad erről még csak szót se ejteniük. Benne volt a riportban az is, hogy Farkasinszky Teréz - akinek nevét megszállott pszichológusi igyekezetéért a Szent boldalékot szeretem holtá után közbeszúrni, és Farkasinszky Szent Terézként emlegetni, annyira odaadta szívét-lelkét többek között a drogbetegség elkerüléséért (de akkor természetesen névtelenül szerepelt ő is), eleve megmondta, biztos benne, nincsen az az orgánus, ahol megjelenhetne. Makacs voltam, utána elküldtem az Új Tükörnek. Ott is nyitva állt előttem a kapu. Onnan meg azt felelte Ökrös Laci, ha tudom, hogy *tabus* (=tilos), akkor mit akarok? Még jobban belém állt az ördög, harmadik helyre is elküldtem, onnan is

visszakaptam. Honnan veszem én, hogy *tabus*, mondta *Lázár Pista*, amikor ő az *Alcoholológiában* is olvasott róla tanulmányt.

Jó tíz év múlva már fájdalommal írhattam le, hogy ilyen idők is voltak. Azt is visszaidéztem, hogy a tantestületekben se lehetett róla beszélni, és a jó szándékú orvosegyetemisták fölvilágosító szándékát is leállították a mindenre ütődötten figyelő főemberek. Nem hiszem, hogy az *Alcoholológiát* bármelyikük is olvasta volna, az *Élet és Irodalom* pedig az akkori idők legnagyobb példányszámú értelmiségi hetilapja volt. Akár hitték szerkesztőink, akár nem, velünk el akarták hitetni, hogy amiről nem beszélünk, az nincsen. Vagy egyszerűen tudomásul vették, amit más sötét fejek kitaláltak. És lám, napjainkban már égető veszedelem lett az eleven ártalom.

Arról nem szól a *beltéri* kis bejegyzés, kiderült-e egyáltalán, hová bújtak el. Itt az erdő, itt a Tisza-part, bőven lehet bújócskázni, de én biztosan tudakoltam volna. Sajnos, nem jutott rá időm, hogy megkérdezzem, az a külön szignó, amelyik a legtöbb bejegyzés tudomásulvételét volt talán hivatva, kié is valójában, és milyen lépések megtételére jelentett garanciát.

Az egyik kislány az engedélyezett eltávról nem érkezett vissza.

Nem merem föltételezni se, hol tölthette idejét, inkább megelégedetlenül nyugtázom, nem csupán a *körlet* szó gyűrűzött be a katonaság szókinséből, de íme, itt van az *eltáv* is. Kislányoknál is, akik katonai sor alá se kerültek.

Három deli legény az engedélyezett eltávról nem jöttek vissza.

Egy bejegyzéssel később:

Az egyik fiú engedély nélkül van kint.

A következő bejegyzés is rá vonatkozik:

...nem aludt az intézetben, engedély nélkül van távol. 6⁰⁰.

Egyetlen betű nem szól arról, mikor került elő, de a rá vonatkozó közeli jegyzés már így szól:

... 05: ébreszteni.

Sok a gond az engedély nélküli kívülmaradásokkal.

... engedély nélkül tartózkodik az intézményen kívül, körletzárásra nem érkezett meg.

És a számomra legmeglepőbb:

A notórius távolmaradó, akinek rejtélyes visszatérte után hajnali 5-kor ébresztőt jegyeztek be, 24⁰⁰-tól 22⁰⁰-ig nem tartózkodott az intézmény területén, engedély nélkül van távol.

Ha szabad a magam észére hagyatkoznom, csak azt gondolom, valahol kellemesebb helyre, esetleg jobb társaságra akadt. Ha csak nem valami kórságos mélabú vett erőt rajta. Fogda, netán földbe ásott karcel természetesen nincsen a katonáság nyomait is őrző intézmény büntető leltárában.

23¹⁵-kor az egyik erős legény összetört egy asztalt, és három helyen megkarcolta a bal karját. A kislánynak akart ezzel ügymond jelezni, hogy milyen elkeseredett. Fertőtlenítettük, és ellátuk a karcolást.

Hogyan is írta Petőfi? *Nagy elkeseredésében Mi telhetett tőle / Nagyot ütött botjával / A számár fejére.* Ez a fiú az asztalba verte bele mérhetetlen bánatát.

Folyt. köv., mondanánk, ha regényt írnánk.

Ugyanez az erős legény *koradélutánól rendkívül agresszív módon viselkedett a kislánnyal szemben. Veréssel fenyegeti. Többször is az ágyra dobta, rendkívül tiszteletlenül és megalázó módon beszélt vele. Miután a kislány segítségére siettem, velem is durván, tiszteletlenül viselkedett.*

Nesze neked koedukáció! Női kéz bejegyzéseit olvasom, gondolhatom tehát, hogy az erős legény koradélután a *lányok szobájában* követte el agresszióját. Gondolom, nem is kellett neki az ereszcsontról fölmásznia. Ugye, olvashattuk, azért örültek a vegyes intézetnek, hogy a benne lakók megtanulhassák annak rendje-módja szerint, hogyan kell a fiúnak a lánnyal, a lánynak a fiúval szót váltania. Biztosan nem így gondolták.

Akár a nap hőse, de talán a hét hőse is lehetne *az első fiú*, mert megint róla szól a beírás.

... napok óta engedély nélkül van kint a faluban, és éjjel jár be. Körletzárásig nem jött be.

Ugyanaz a kéz írta a következő mondatot is:

Ugyanaz a fiú egyik társával *0⁴⁰-kor megjöttek.*

Istennek legyen hála. Hogy italosan jöttek-e meg, vagy kábítószeres kótyagosan, nem lehet tudni.

Másik kéz írása is figyel rá:

...-sal szolgálati időm alatt nem találkoztam, körletzárásig nem érkezett meg.

Nagyon is ismerős már előttünk a neve.

Nem szeretnék e rövidke betekintés alapján véleményt mondani. Azt se merem leírni, hogy ez vagy az jellemző, mert nagyjából ugyanazokkal a fiúkkal meg lányokkal történnek a dolgok szinte mindig. Sajnálom, hogy egyik-másik esemény következményeiről nem érdeklődtem. Bocsánat, nem is érdeklődhettem, hiszen csak úgy belemarkoltam a füzetbe, avval a szándékkal, hogy itthon olvasom el.

Kárpótlásul ide írom az egyik kislány önvallomását. Szeretni való bájos írás. Babi néni biztatta rá, valahová szánja.

Nagyon vártam már az iskolát, mert találkozhattam a régi osztálytársaimmal, és a legjobb barátnőimmal. Mások unják a sulit, de én másképpen vagyok vele, mert szeretek tanulni.

A nyári szünetben, a nyaraláson kívül besegítettem a zongorafesztivál ideje alatti egy heti munkába is, ami egy hétig folyamodott le.

Én sikeresen elvégeztem a 10. osztályt, és most szakmás lehettem. 11/B osztályba járok, mint börtárgykészítő szakma. 2005. szeptember 1-én a Tiszadobi Gyermekotthon és Kollégium szakiskolájában Illésné Áncsán Aranka néni, az igazgatónk és egyben tanárunk is, megtartotta az évnyitót, mint minden egyes iskolában. Szeptember 2-án már a diákoknak a padok közé kellett ülnie.

Nekem az első nap egy kicsit unalmas volt, mert nem volt mit tanulni, de a második hétben már nagyon jó volt, mert adtak fel házit a tanárok és tanárnők, és a gyakorlat is egyre jobban ment nekem.

Én a barátommal, Lakatos Lászlóval ülök egy padba, és egy osztályba, a többi gyerek nem gondolta volna ezt rólam, mivel azt hitték, hogy ott mutatjuk ki az iskolába egymás iránti érzelmeinket, de én tisztelem a sulit, a tanárokat, és a diák társaimat, mert az iskola okosodásra való, és nem szórakozásra. Vannak személyek, akik nem veszik komolyan a tanulást, de egyszer majd ők is rá fognak jönni, hogy a tanulással csak maguknak fognak jót tenni, nem másnak.

(Van egy kicsi másolási hiba, néhány szó kimaradt. Ott folytatom, ahol újra értelmes lesz.) és mi bőrdíszművesek egy osztály vagyunk, de leírom, hogy 37 a mi osztálylétszámunk. Sok új barátot szereztem az év eleje óta, és fantasztikus emberekkel, új tanárokkal ismerkedhettem meg.

Sokszor nehezen nyitódik ki a szemem korán reggel, és kávéhoz kell folyamodnom, ami nem egészséges, hanem káros, de ez csak végső esetenként van. A 10. osztályban nem gondoltam még ennyire komolyan a tanulást, de ez már szakma, ami teljesen olyan, mintha már munkahelyre járnánk. Nagyon igyekezem az eddigi tudásomat egyre jobban fejleszteni.

A diák és osztálytársaim az óra végi kicsengetésnél annyira sietnek a szünetre, hogy némelyik majd elesnek, de én, meg a barátom még akkor is csak írunk, és néha a tanár szól ránk, hogy szünet van, tessék kifáradni!

Valamelyik órát nem kedvelem, de muszáj eltűrnöm, akkor is, ha nem akarja az ösztönöm. Remélem, hogy ez évben sok gondolattal, és tanulással fogok okosodni továbbra is, és a bőrdíszműi szakma megszerzésének, hogy a társaim példát vehessenek rólam.

Csak rontanék rajta, ha bármit is hozzáfűznék.

Új Helikon

Mint a kullancs a bőrbe, bogáncsnak is nevezett kódistetű a ruhába, úgy fészkelte bele magát a fejembe egy gondolat, amíg idáig eljutottam, és nem tudom kipiszkálni. Igaz, nem is akarom, inkább nevelgetem benne. Ha Festetics György kastélyára, birtokára és fejbéli adottságaira alapozva képes volt elindítani azt a hatalmas áradást, amelynek révén Keszthelyből *Helikon* lett, az irodalomszervező Kazinczy Ferenc pedig *Széphalommá* tette kúriáját, akkor ez a hely is tehetne - ennyi késéssel is - valamit. Bocsánat, a hely soha nem tehet semmit, csak a benne lakók. Ha éppen a némi hóbortosságot is tükröző kastélyra alapozva is. Emlékszünk rá? *Érdekessége, hogy a 4 évszaznak megfelelően 4 bejárata, a 12 hónapnak megfelelően 12 tornya, az 52 hétnek megfelelően 52 szobája, valamint a 365 napnak megfelelően 365 ablak-szeme van.* Illik visszaidéznünk azt az állítólagos gondolatot is, hogy az akkori királyné úgy szeretett volna Andrássyéknál megpihenni, hogy ne nagyon tudjon róla a világ. Azért épült volna ez az egész. És ha lúd, legyen kövér! Ha netán otthon felejtette volna utazó kalendáriumát a királyi nej, tudja meg az itteni kastélyra tekintve mindjárt, hogy hazánkban négy évszak van, az esztendő tizenkét hónapból áll, ötvenkét hétből, és a szökőéveket kivéve háromszázhatvanöt napból.

Kicsike kis flúg ehhez is kellett.

Több embert megkérdeztem a tanári karból, miért nem hívnak mai kiválóságaink közül ha csak néhány nagyot is? Elsősorban a gyerekeknek adnának holtig vezérlő élményt vele, de biztosra veszem, egy-két sikeres próbálkozás után fölfrissülne tőle a falu is, meg az egész környék. Karnyújtásra van Tokaj, a maga képzőművészeti tábori hagyományaival, irodalmi napjaival. Ha onnan hívnának el egyeseket vagy csoportokat, kezdetnek az is jó lenne! Debrecen sincsen messze.

A hely tehát adott, de vezéregyéniség is kellene hozzá. Bízom benne, megteremné azt is ez a tájék. Vagy ez a kicsi ország. És talán pénz is csurranna hozzá.

Kezdetnek - netán folytatásnak - azt is el tudom képzelni, hogy elkezdenék emléktáblával idézni azokat a nagyságokat, akik ebben a kastélyban megfordultak. Ratkó Jóska például itt nevelkedett, állami gondozottként már. Mozdulhatna rá az egész megye, az egész környék, netán az egész ország. Állandóan bővülő *szoborpark*nak is lenne helye is, jogosultsága is, politikai beütések nélkül is.

A napi politikát innen is kihagynám, különben állandó szobordöntögetések is lennének. Elég annak a Parlament is.

Fantasztákkal jól el van látva az ország, kell még szaporítanunk őket? És a keszthelyi Helikon nem tűnhetett először megvalósíthatatlan fantazmagóriának? Annyi évek után még most is fényesíti a város nevét. Bölcs, józan, két lábukkal a realitások talaján álló mai fejek járnak eszemben elsősorban, akik mernek nagyot is gondolni.

Mostoha idők jöttek az ilyen gondolatokra, hogyne tudnám! Nem az akarásra, a színvonalra inkább. Hódít a közepszer, vagy az annál is lejjebb lévő népbútító tucat-produktum. Katonáéknál élt a vezényszó: *Cél a céltábla alsó széle közepe.* Átcivilesedett ilyenképpen, még keményebb vezényszóvá: **CÉL A KÖZÉPSZER ALSÓ SZÉLE KÖZEPE!** A plafon tehát a közepszer legalja! Eljutottam oda, bár a televízió korunk egyik legzseniálisabb találmánya, ezért a teljesítményért teljesen fölösleges volt fölhalálni. Veres Péter még műsormolochról beszélt, amikor élete utolsó hónapjaiban Öttömösön találkozhattam én is vele. Látni előtte is

láttam, nem is egyszer, de akkor beszédes közelségbe is kerülhettem vele. Lehet ezt még túlnőni? Megint előjön bennem a másik hármás: *bugyi, krimi, botrány*, ez kell a dolgozóknak. Nemcsak tévében, de újságban és könyvben is. Kicsi felhő is tud árnyékot adni, a nagy viszont kontinensek fölött is képes eltakarni a napot. Most itt tartunk. És én most álmodom új Helikonról?

(Az *újjal* is bajban vagyok. Volt valamikor, nem is olyan régen, egy folyóiratunk, itt, a szomszédban, *Holnap* volt a címe. Eljött ott is a rendszerváltás, meg kellett újulnia. Kiegészült a címlap egy szócskával, lett belőle *Új Holnap*. Nagyszerű a cím, követi sok más folyóirat kottáját, de belém áll a kisördög. Ha van *Új Holnap*, akkor lennie kell *réginek* is. Csak éppen *tegnapi holnap* nem létezik. Örök jövőidőre van kárhozthatva.

A folyóirat azonban más. Az újság is más. A helyesírás szabályai szerint a mi lapunk fejlécét, a Délmagyarországot is kötőjellel kellene írunk. Akik a szabályokból táplálkoznak, így is írják, de aki azt is tudja, hogy léte átlépte már 95. évét is, és először mindjárt egybeírták, az beleírja azt is, hogy a történelem képes fölülírni a szabályokat. Lehet fából vaskarika az új holnap is, de az *Új Holnap* már kedves valóság is lehet.)

Változatlanul vallom ugyan, hogy flúgosok viszik előre a világot, de az új Helikkonnal ennyire flúgos lennék magam is?

Ha ez is flúg, vállalom.

Ratkó Jósikát azért is említem, mert szegedi egyetemi éveinkből ismertem. Micsoda akarat kellett ahhoz, hogy az intézetből nemcsak elkerüljön ide - *az akkori gondolkodás szépen segítette az alulról jövőket* -, de hogy meg is állja a helyét! Hogy a költészetben is nevet szerezzen magának! Hogy könyvtárszervezőként is emlegessék! Patetikus hangzik, de nem hagyhatom ki: hogy a kultúra fáklyájaként lobogjon, elolthatatlanul.

Vannak olyanok is, akikből Szeged se verte ki az elhivatottságot.

(Nem a napi politikai csatározások szintjén, de azt is hozzá kell tennem, azért segítette olyan szépen az öregátkos az alulról jövőket, mert belátta, új értelmiségre van szüksége, hogy talpon maradjon. Azt hiszem, nem volt azonban olyan vezéregyéniség, aki *az alap és a felépítmény* dialektikájának bűvöletében belátta volna, éppen az az értelmiség nő majd a nyakára, amelyet földajkált. Nekünk még tanította marxista alapon az egyik tanár Szegeden, hogy minden rendszer méhében hordja a maga sírásóját. Hogyan lett sírásóvá a jövő reménysége? Nemcsak nálunk, de az egész Béketáborban?

Mintha-mintha Lenin mondta volna a forradalom idején, annak kell a kezébe adni a fegyvert, aki meg tudja fogni a puskát. Biztosan nem így mondta, ha mondta egyáltalán, de ez az értelme maradt meg bennem. A baj leginkább abban volt, ha egyszer megfogta, nem is volt hajlandó elengedni. A mi mostani gondolatsorunkra fordítva ez azt jelentette, hogy a köznyelven csak *bunkóságnak* mondott *uralkodó réteg* akart dirigálni az általa szükségszerűen kiképzett, és tudásukat érvényesíteni akaró értelmiségieknek. Akkora erő gyülemlett össze a nagy társadalmi mérlegnek ebben a serpenyőjében, a történelem iszonyatosan nehezen mozduló, már-már beroszdásodó kerekén is fordítani tudott. Ahogy a Tisza is - vagy a Maros? - fölborította a petresi töltést.

Leírtam annakidején azt is, akkor még, amikor parázson forgattak érte, hogy némelyik pillanatnyi nagyságunk könnyen szerzett doktorátusával eddig az idétlen gondolatsorig is eljutott: *Ha az a félhülye gróf megtehetette ezt meg ezt az ocsmányságot, akkor én, a dolgozó nép fia hogyan tehetném meg?* És megtette. Néha rá is fejtelt, mert arra se volt tudománya, hogy érezze, hol kellene megállnia.

Minden *házépítőnek* tudnia kell, az alapokon kell kezdeni, és arra rakni sorról sorra a téglákat, a *házbontónak* pedig azt kellene tudnia, fölül kell kezdeni, és sorról sorra lefelé haladni. Különben megeshet, nem tud elugrani, amikor recsegve-ropogva omlik a fal. Jaj neki, ha alatta marad. A fölgülemlett erőnek azonban nincsen ideje a pepecselésre, ha kicsike fojtást is érez, képes robbanni. Vagy az árvíznél maradva: mindent visz magával. Mocskot is, értéket is.

A folyamatosan áhított új világ most is véres áldozatok árán születik.

Népmesei két figuránk állandó viaskodása nő előttem történeti méretűvé. Elkapja *Sárkány Fanyűvő komát* a derekánál, fölemeli, és belevágja a földbe bokáig. Kiugrik Fanyűvő, belevágja a Sárkányt térdig. Ez is kiugrik, és belevágja, az is kiugrik, és belevágja - de a fejét egyik se veheti a másiknak. Mintha ez állna legközelebb a Pokol és a Mennysország örök küzdelméhez.)

Lehet, hogy többre mennék, ha neveket is említenék, akik ha nem is fáklyáját gyűjthatnák az új Helikonnak, de pisla mécsesét legalább. Azért nem teszem, mert fejben gyöngé emberek mindenhol teremhetnek, még gyufa-korában elfűjnék a születő lángot.

*

Ratkó Jóska akkor is eszembe jutott, amikor az utolsó estén odajött hozzám egy kislány. Első pillanatra úgy tűnt, talán több vagyok előtte, mint csodabogár. Érdeklődése percek alatt azt is bizonyította, akárki lehetne belőle. Most 18 éves, egy éve van itt, és *falusi vendéglátást* tanul. Nyíregyházán volt előtte, nevelőszülőknél, de valami miatt kitelt a böcsület. Kinek a hibájából? Nem firtattam. Útbaigazítást várt tőlem.

Sajnos, az újságíróságról kérdezett először. Teljes erőmből lebeszélni akartam. Annyian ragadnak rá erre a légyfogóra, csoda, hogy le nem szakad bele. És Tiszát lehetne rekeszteni azokkal, akik vagy bele se kóstolhatnak a szerkesztőségi bolondokházába, vagy igen hamar kisodródhatnak belőle. Aztán, a körmösebbje mindenképpen, elkezd új lapot indítani, vagy új lapnál házalni, noha tudnia kéne, napjainkban inkább lemondják az emberek a régit is, és nem fizetnek elő az újra. Az újságárusoknál se él meg a hírlap, ha nem áll be versenyezni a *bugyi*, *krimi*, *botrány* jegyében futókkal. Pedig a kényszerből sodródók többsége jobb sorsra termett, olyan is van közöttük, aki azt hitte, az *irodalmi betűhöz* kerül közelebb. Hogyan mondhatnék bármit is neki, amikor most látom először? Arra biztattam, komolyodjon meg inkább. Gimnáziumba kellene talán elvezetni, és ha azt is bírja - mostani elhatározása jó kiindulópont lehetne -, akkor irány az egyetem! Ha a betű rabja tudna maradni, akkor a bölcsészkar. Rögösebb lenne ez az út, mint a mai gyors érvényesülést hozó, és villámgyors felejtést is garantáló föltűnések, de akár születési hibámnak is fölfogható, én csak ilyenekben tudok gondolkodni.

Talán érdemes leírnom beszélgetésünk néhány mondatát.

- Tanulj, járd ki a gimnáziumot.

- Nem biztos, hogy bírnám.

- Erős elhatározás, és kemény kitartás kell hozzá. Az igaz, az érettségi ma már szinte semmire se jó, de hiánya egyre súlyosabb. Kapu a följebb lépésre.

- Az egyetemre?

- Arra. Előfordulhat ugyan, hogy friss diplomával egy időre azonnal munkanélkülivé válhatsz, de legalább istenigazából rányílik a szemed a világra. Megpróbálsz megérteni olyasmit is, amit nélküle talán soha nem értenél meg.

Nem tudom, megy-e valamire is okoskodó tanácsommal, mindenesetre ajánlom figyelmébe mindazoknak, akik közelebb állnak hozzá.

Viccesre fogva a figurát, avval is megfenyegettem, száz „pálczát” ütök meztelen fenekére, ha nem teszi meg, amit meg kellene tennie. Talán nem átkozza el majd nyolcvanéves cigány-asszonyként se azt a pillanatot, amikor találkozott egy pasassal, verje meg az Isten.

*

Az orvosoknak van egy fogadalmuk ősidőktől fogva, hippokratészi esküként ismerjük. Az is benne foglaltatik, hogy semmiképpen ne ártsanak. *„Bármely házba lépek, a beteg hasznára leszek, tartózkodom mindenfajta kárt okozó cselekedettől. ... Bármit látok vagy hallok kezelés közben, amit kifecsegni nem szabad: arról hallgatok. ...”* Aki arra esküdött föl induló tanárként, hogy másokat vezet a tudomány és a tisztesség útján, ha nem is volt benne tételesen esküje szövegében, ugyanezt kell vallania. És vállalnia. Kárt ne okozzon, ne ártsen, inkább segítsen, rátermettsége szerint.

Vannak ilyen emberek ebben az intézetben is. Lényeges szó a mondatban: *vezetni*, és nem *irányítani*. Aki *vezet*, maga is ott van, mint a mozdonyvezető a vonaton. Aki csak *irányít*, akár az állomáson is maradhat.

*

Az utolsó nap vacsorája után, a szokásos teázgatás közben tűnik föl, hogy egyre többen köhögnek, krákognak, bengáskodnak. Indulna a náthajárvány? Rövid az időm ahhoz, hogy biztos okát tudjam adni, de az föltűnt, hogy az egyébként nagyon jó konyhán otlétem néhány napja alatt nem adtak se friss gyümölcsöt, se semmilyen zöldséget. Még savanyúság formájában se. Mondhatná bárki, kapnak annyi pénzt, hogy vehetnének maguknak, de gyöngé ösvényen jár, aki ezt komolyan gondolja. Elviszi a bagó, meg az ital, meg a többi fölösleges encsömbencsöm. Annyira leromlott az immunrendszerük - ezt nem én mondom, hallottam -, minden kólika rajtuk próbálja ki először a körmeit.

Intő jel mindenképpen, valamit lépni kell ellene. Kimondatik azonnal, teát mindenki csak saját bögréjében kaphat.

Szép kirándulásom emlékére mindenesetre én is hoztam magammal egy nagy adag fertőzetet. Nem hasonlítható a katonai *szolgálati időm emlékére* évtizedekig őrzött körömgombához - a szorgalmas orvosi kezelések nem hoztak sikert, végül saját szalicilos kenetetésem mulasztotta el -, de Tiszadob után legalább fél hónapig tüsszögtem és krákoztam magam is, és zsebkendő-fölhasználásom is a csúcsokra hágott. Az is igaz, nekem nem volt külön poharam a teázásokon.

*

Mutatott egy névjegykártyát Babi néni. Látogatóként volt ott az illető, aki nála hagyta, feleségével együtt. Micsoda meglepetés! Huszonvalahány éve egy lépcsőházban lakunk. Akár naponta találkozunk. Állami gyermekotthon igazgatójaként ment nyugdíjba.

- Hallom, jártál Tiszadobon.

- Te is?

- Hírbe akarom hozni az otthonát.

- Akkor tudd meg, én öt évet töltöttem el ott. Feleségemmel is ott ismerkedtünk meg, ő Nyírpilisről érkezett.

- Kezdhetjük az elején?

- A szegedi főiskola ének-zene szakán végeztem, 1952. december 1-jén érkeztem. Gyakorló-évémet tölteni mentem, kitüntetésnek kellett fölfognom. Ebből lett az öt esztendő. Jampecdivat szerint érkeztem, a postás-szekér vitt be az állomásról a faluba. Az intézet akkor már ott volt, biztosan tudod, a hajdúhadházit telepítették át oda. Minden szépítgető szándék nélkül mondom, sokat törődtek akkor a gyermekvédelemmel. Remek dolgok történtek akkoriban.

- És ti fiatalok voltatok.

- Lehet, hogy azért érezzük ma is így? Biztos, hogy ennek is szerepe volt, de azt is tudjuk, a pályakezdő fiatal a legkritikusabb személyiség.

- Lakásod?

- Az egyik istálló manzárd-szobájában laktam. Élt akkor még Dudás bácsi, aki a gróf inasa volt korábban. Fél szemére vak volt. Sok jót mondott egykori gazdájáról.

(Rá kellett volna kérdeznem legalább akkor, amikor másodszor mentem el, mert azt mondta idegenvezetőnk, a tanácsköztársasági fölfordulás óta a gróf nem fordult meg a kastélyban. Ha a gróf nem tette be többet a lábát, hogyan maradt ott az inasa?)

- Lehetett belőled a legjobb ének-zenetanár, de a nevelőotthonhoz ez a végzettség önmagában kevés volt.

- Kevés hát! Beiratkoztam az egyetemre, a pedagógia-szakot is elvégeztem.

- Lefogadom, ugyanazoktól tanultad a „mesterséget”, akik engem is okítottak. Rajtam, sajnos, nem sokat fogott ez a tudomány.

- És mindent tanítottam. Igazgatója lettem az iskolának. Ötvenhatban házasodtunk, Kelemen Lajos volt a násznagyunk. Októberben volt az esküvőnk, a szüleim csak Szolnokig jutottak el.

- Annyira nagy falat lenne ötvenhat, ezt most hagyjuk ki.

- Főleg árva gyerekek voltak intézetünk neveltjei. Sok nagyon értékes ember került ki közülük. Ötvenhat után egy teljes osztályt kaptunk Pestről. Nehéz fiúk voltak, megmártóztak a molotov-koktélos dobálás valódi vagy vélt dicsőségében is.

- A teljes létszám?

- Kétszázhusz gyerekünk volt, mind fiú. Csak a kastély állt rendelkezésünkre szállás gyanánt. Hatalmas a kastély, láthattad, ha benne is laktál, de ennyi gyereknek igencsak kicsi. Először csak általános iskolánk volt, mi kezdtük a szakmunkásképzést. Cipész, asztalos, pék, kertészet volt az indulás. Később már deviáns gyerekeket is kaptunk, viselkedési zavarokkal megrakva.

- Engem most is meglepett, hogy sok a cigányszármazású közöttük.

- Hatalmas a különbség az ottani cigányság, meg a szegedi között. Nem ragaszkodtak annyira a gyerekeikhez, és tudtommal meglátogatni se jött be egy se őket. A bentiek telve voltak viszont áldott jó szándékkal. Amikor feleségem várandós lett, és nagy hassal járt, akkor se csúfolták, sőt mindent elkövettek, hogy kedvében járjanak. Megszületett első gyermekünk, akkor is segítettek bennünket ezer apró figyelmességgel. Kertelés nélkül ki kell mondanom, hálások voltak, hogy jó körülmények közé kerültek.

- Szakkörök?

- Voltak, hogyne lettek volna! Zene, sport, röplabda, sí, színjátszás, bődíszműves a cipészség mellett, kertészet a mezőgazdasági irányultság kiegészítésére. A siléct az asztalosok készítették, ifjúsági versenyeket is rendeztünk. A kertészeknek önmagában is az volt a csoda,

hogy kikelt a mag, ha elvetették. És nagy-nagy igyekezettel gondozták a kertet. A munkára nevelés igen magas szinten folyt, hogy ilyen szépen fejezzem ki magamat.

- Az az érzésem, most ez a legnagyobb hiány. A színjátszók például mit tanultak?

- A Pál utcai fiúkat, meg a Csipkerózsikát, többek között. Elő is adták, és Tiszadadára is „tájoltak” vele.

- A koszt?

- Jól főztek, mi is ott étkeztünk.

- Zöldség, gyümölcs?

- Hogyne lett volna. Megtermett a kertünkben. És sokat kirándultunk. Feleségem vitte a gyerekeket mindenfelé.

- Ott a Holt-Tisza.

- Kitalálni se lehetne jobbat. Csónakok voltak, és fürödni lehetett. Kajakoztak a gyerekek. Mi is csónakáztunk, persze.

- Horgászat?

- Tálalva volt a lehetőség, de én nem szeretek horgászni. Egyszer azonban elmentünk csukázni. Én eveztem, a társam villantózott. Mit ád Isten, akkorát lendített egyszer a levegőben, a szám szélében akadt meg a horga. Mentünk az orvoshoz, iszonyatosan jól röhögött rajtunk. Elöl a horog, és „rajta” én. Ekkora halat még soha nem fogott.

- Egy-két apróságot még! Bagó?

- Szóba se jöhetett!

- Ital?

- Az se.

- Drog?

- Ugyan!

*

A bűnös vissza szokott térni gyalázatos tette színhelyére. Visszamentem én is Tiszadobra, de bízom benne, gyalázat nélkül. Úgy adódott, elfogadták ajánlatomat: hívják meg kedves kollégám, Gyenes Kálmán fotókiállítását. Megemlítettem azt is, hogy a ceglédi illetőségű Tóth Istvánt és szívesen ajánlanám.

Ne vegye nagyzolásnak senki, megint a Helikon járt az eszemben. A múzsák hegyéről vették a nevet Festeticsék, egykét múzsa itt is elférne. Az ország keleti felén is.

Bumeráng is van a dologban. Én ajánlottam, nekem is kellett megnyitnom. Előbb azonban el is kellett oda jutnunk. Most nem vonattal, hiszen a képeket is vinnünk kellett, hanem autóval. Ennyit már le is írhattam az utazásról:

Sivatagi utakon is vannak iszonyatos buktatók, mégse lehet látni oda kitelepült autójavítókat. Azt hiszem, a biztos éhenhalásra fizetne be a tulaj. Még olyan se lenne, mint az alföldi homokbuckákon hajdan vegetáló Kutyakaparó csárda.

Vessen magára keresztet, aki mostanában autóval vág neki, hogy Szegedről elmenjen a Nyírség egyik csücskébe. Tokaj szőlővesszejével majdnem szembe. Számlálhatja, hány helyen állítják meg tárcsás bakterok, vagy gépesített villogók. Van, aki mérgében a csillagokat is

képes lenne leszedni az égről, de olyan is van, akin erőt vesz a bölcs belátás. Ha azt akarjuk, hogy végre ne legyenek kocsit és utast táncoltató kátyúk, javítani kell. Aki azt is akarja, hogy a gyorsforgalmi utakon egyszer majd hamarabb érjünk oda, az meg azt mondja rá, legfőbb ideje. Az az istenvertesség mégis benne van a dologban, hogy minden éppen a mi utunkba esik.

Megy tehát a dolgozó vadonatúj kocsival, és araszol. Nem a sajátjával megy persze, mert neki ilyen nincsen, de az is dolgozó, aki a kormánynál ül. Indulásnál abban maradnak, nem holmi tekergő útra mennek, ami, ugye, kilométerekben mérve jóval rövidebb lenne. Nem mennek Szolnoknak, onnan föl Tiszafüredig, aztán még egy kicsit tovább, mert az csak kóválygás lenne, irány inkább Debrecen, és onnan majd meglátjuk.

Mintha az ország összes jelzőtábláját, és a mögötte megbúvó kátyúját ide terelték volna. Aki itt el nem téved, erdőben is boldogul. Debrecen és Polgár között például háromszor állítottak meg bennünket, fejenként fél-fél óráig. Négy órát terveztünk az útra, már a hatodikat is elfogyasztottuk, amikor ránk telefonáltak a várakozók, várjanak-e még.

Ha még bírják türelemmel, várjanak meg bennünket.

Mondom, hepe hátán hupa, vigyázzon a nyelvére, aki leharapni nem akarja. Azt se számláltuk, hány épülő aluljáróban és fölüljárón mentünk át, tiszteletünk jeléül újabb idővesztéssel adóztunk valamennyinél. És akkor, nem tudom már hol, egyszer csak elénk bukkan egy kőce-rájféle hatalmas cégtáblája: Féltengelyszervíz. Így, egybeírva.

Ekkora humorérzéke lenne a szerelőnek? Vagy ekkora huzalma van a realitásokhoz? Ahol az út mellett már gomolyát és juhsajtokat árulnak, nem sivatag az. Aranyat ér ott egy féltengely.

Odaértünk, gyorsvágóban, segítséggel ki is raktuk a képeket, és meg is nyitottuk. Gyermek-városi napok zajlottak éppen, reggeltől estig tartó műsorral, abba ékelődött be a mi kiállítá-sunk is. Ott voltak a benti gyerekek, néhány nevelőjünkkel és tanárukkal, a lakásotthon lakói is, kicsikék is, nagyok is, és egy-két ember a nagyközségből is. Egészen olyan lett, mint bár-melyik más kiállítás.

Az esti teázás szűkebbre sikerült, de azért abba is belekóstolhatott Kálmán is. Talán érzékelte, hogy intézménnyé lett ez a szertartás nélküli esti összejövétel. Olyan kötődések alakulnak ki a gyerekek és a könyvtáros között, pillanatnyi hatása is fölmérhetetlen, távolabbra tekintve még inkább az. És mindig a jó irányba mutat. Nevelő értéke van, anélkül, hogy a ráhatás látszatát keltené. Nem intelmekkel és példabeszédekkel nevel, és bár biztosan nem rak semmit a teába, ami bájtallá tenné, de kedvessé lesz estére kelve az is, aki nappal a kivagyiságát is szereti megjátszani. Egy falat báránylelkűség, minden este, lefekvés előtt.

A kastélyban ugyanazt az egybe is nyíló két szobát kaptuk meg szállásul, amelyiknek egyi-kében már aludtam. Ugyanaz az ágy jutott nekem. Másnap aztán, egészen ebédig a hatalmas kertet jártuk, és ugyanaz a kedves fiú, aki nekem mutatta be a kastélyt, Kálmánt is végig-vezette rajta.

*

Hoztam magammal néhány kérdést, és föl hívták figyelmemet még két olyan nagyszerű emberre, akik egykori lakóként máig hazajárnak az intézetbe. Talán lehetek annyira önző, hogy a magamét tolom előre.

A tisztesség is azt kívánja, írjam le, most pillanatnyilag hány lakója van az intézetnek. Az otthonnak összesen 75, a két lakásotthonnak 23, és a szakiskolába 139-en járnak.

Egyetlen pillanatig nem fogom föl hanyatlásnak a kevesebb létszámot - emlékszünk rá, voltak itt 220-an is egyszerre, csak otthonlakóként -, inkább örülök neki. Amennyi ebből hiányzik,

talán annyian kerültek ennél is jobb körülmények közé. Nem az anyagiakra gondolok, hiszen mindenki látja, a rendes családban nevelkedő gyerekekre talán gazdagéknál se fordítanak ekkora pénzeket, a lelki gyarapodásra inkább. Örökbe fogadták őket, vagy nevelőszülők vették pártfogásba. És a lakásotthonok is csapoltak rajtuk.

Sokat rágódtam a szakkörökön is, illetve azok hiányán. Újra kérdeztem, az otthonban egy működik csupán, a horgászszakkör. (Az ős beálltától tavasz nyíltáig talán senki se áztatja a zsinórt.) Az iskolában és a kollégiumban is horgászcodnak, számítógépeznek, színjátszásszerűt is művelnek, kézműveskednek, és a *Kuckó* fedőnév alatt egynéhány más dolgot is gyakorolnak.

Változatlanul erősítette mindenki, akivel erről szót váltottam, hogy több kellene, de a pénzhiány, és a szinte állandósult ideiglenesség - ismétlem, sokan tartanak tőle, hogy hamarosan fölszámolják az intézetet - kemény gátat jelent. Sajnálom, hogy sokan vannak, akik nem próbálhatják ki, mihez érdemes akár későbbi foglalkozás vágyával, akár csak bogarukkal kötödni, és legfőképpen értelmes dolgokra fordítani idejük szabadon maradó részét. Talán kevesebben lennének, akik az áldásos nevelés mellékhatásaként emberi hitványságot gyakorolnak.

Említenem kell még valamit, ami talán a káros mellékhatások ritkítását is jelenthetné. Nem az én mesterségem, nehezen fogok hozzá, és egy kicsit messzebből futok neki.

A hatvanas években a megyei népművelési tanácsadó munkatársaként seregnyi kiscsoportos népművelési alkalom ajnázásában vehettem részt. Senki ne kutasson rejtett szálak után, innen ered az a bolond igyekezetem, hogy itt is azokat keresem, vagy azokat ajánlom. És mindig szeretek egy-két lépéssel előrebb járni.

Volt egy speciális szakbizottságunk is, a társadalmi ünnepek segítése, színvonalas programmal való ellátása volt a főadata. Minden évben jelentésfelét készített arról, hány gyereket nem kereszteltek meg. Névadó ünnepségekkel helyettesítették az egyházba való belépés aktusát. Elterjedtek a csoportos névadók. (Most mintha ezt követné eléggé meg nem fontoltan az egyház is a csoportos keresztelőkkel. A meghittség, az egyedüliség, netán kiválasztottság érzése vész el a látványos tömeghatás oltárán.) Az is benne volt az összefoglalókban, hányan nem esküdtek templomban, és hány embert temettek el egyházi szolgáltatások nélkül. (Először leginkább azokkal eshetett meg, akik itteni szóhasználatul *erőszakkal mentek az Isten nyakára*. Akiket az egyház akkor még nem temetett el. Az egyre emelkedő létszám mindig nagy hangsúlyt kapott. Botor lélekként egyszer közbeszóltam, még az iromány gépelése idején. Talán 1962-ben még:

- Majd nézd meg tizennyolc év múlva.

- Mit nézzek rajta?

- Hányan hajtják ezek közül keresztvíz alá a fejüket.

Sanda és savanyú tekintetet láttam. Mindenesetre kifejtettem még:

- Azt is figyeld majd meg, hányan sodródnak mindenféle kisegyházakhoz, kóbor sektákhoz, mert nem találnak kapaszkodót. Vagy hányan kerülnek lélekkufárok karmai közé?

Mondjam, ne mondjam? Alaposan le lettem torkolva.

A tizennyolc év ilyenfajta következményéről, sajnos, semmit nem tudok mondani, de azt tudom, seregestül keresztelkedtek meg fölnőttként a rendszerváltozásnak becézett társadalmi fordulat után, és keresztelkednek napjainkban is. Alaposan igazam lett. Aki nálam is jobban hisz a keresztség lélektisztító szerepében, azt mondja erre is, Istennek legyen hála. Magam

inkább azokat sajnálom, akik erős térítések hatására - akár reklámhadjáratnak is mondhatnám - kerülnek ilyen vagy olyan szélhámosságok karmaiba. A szinte fék nélkül szaporodó szekták egynémelyikére gondolok most. És nagyon sajnálom azokat, akiknek éppen gyerekkorukban, vagy serdülésük idején semmiféle lelki támasztékuk nem volt. Alázattal, jó szándékkal eltelve váltak áldozatokká.

Mielőtt fölbőszülten nekem esnének, akik találva érzik magukat, inkább gondolják végig még egyszer, vagy akár tízszer is. Ha úgy érzik, nem érintettek a dologban, nyugodtan dolgozzanak tovább. Akkor egy követ fújunk.

Hajszálra úgy vagyunk evvel is, mint a koedukáltsággal. Ugye, az volt mellette a legfőbb érv, ha gyerekkorában nem tanulja meg valaki a másik nemhez való tisztességes közeledés formáit és szókinszt, lélekben sántít az fölnőttként is. (Az is lehet, már kamaszként belesántul, és következményeit élete végéig viseli.) Ha valaki gyermekként nem tud kötődni egyik felekezethez se, nagy a veszély, hogy élete valamilyen tragikus fordulóján odacsapódik ahhoz, amelyikkel éppen összehozza a sors. Sorsot mondok, bár tudom, szinte mindegyik Isten akaratát látja a megtérésben.

A börtönpasztoráció egyik-másik nagy bűnözőt is képes átformálni, ezt hoznám föl most is gondolatom alátámasztására. Talán jobb lenne, ha hamarabb formálódna át, akik még formálhatók. Arra természetesen nem gondolok, hogy a papneveldek szemináriumi módszereit kéne átplantálni ide is.

Akik mindenhatónak kiáltották ki a nevelés egyéb eszköztárát, azok nyilván kapásból kontráznak, de én inkább elhívnám őket a tiszadobi - meg talán a többi még működő - gyermekotthonba. Majd meglátnák. Egészen speciális a helyzet. Lehet, hogy a rendőrség ide irányuló gondolja is csökkenne.

Száz szónak is egy a vége, megkérdeztem tehát azt is, van-e bármilyen befolyása az itt növegető nemzedékre akármelyik egyháznak is. Ugyanarra a kérdésre több feleletet kaptam, de mindben benne volt ez is: *nincsen!*

Voltak, akik kiegészítést is fűztek hozzá.

- Többünkben fölmerült már, hogy az ő segítségüket is igénybe vegyük. Két nagy akadálya is van. Egy külső, és egy belső.

- Kezdjük a külsőnél.

- Paphiány van az egyházakban is. „Vendégpapok” jönnek a templomainkba is.

- Vallástanár, hittanár nem csak papi ember lehet. Külön képezik őket.

- Eddig már el se jutottunk. A belső akadály miatt.

- Éspedig?

- Az örökség. Mondhatnám átkos örökségnek is, de nem mondom, mert kollégáról van szó. Akárki merészkedett eddig csak a gondolat közelébe is, azonnal keresztbe tette előtte a lábát. Eddig ezt az akadályt nem sikerült se átlépünk, se átugranunk. Megkerülünk se.

Tudom, hogyne tudnám, egyik egyház se épés minden lelket magához kötni időlegesen se, végelegesen meg még inkább nem. A bigott - tehát a szemforgató - vallásosságtól is óvjon bennünket a Teremtő. Ha azonban összesen csak egy-két embert tudna is visszatartani az önrontó életmódtól a hitoktató, vagy azoknak is csak egy-két alkalommal fogná meg a kezét - amikor a legnagyobb viharok dúlnak a lelkében -, én ezt a kevéske eredményt se hagynám ki a lehetőségek sorából. Nemzedékeken át kamatozna ez is.

Megeshet, nehéz lenne a bedolgozó egyháziaknak is megállniuk, hogy ne törekedjenek totális sikerekre. Hagyják a mai kor igényei szerint kibontakozni a gyermeki lelkeket, és csak arra koncentráljanak, ami az ő föladatuk. Itt is a *vezetés* lenne a fontos, és nem az *irányítás*. Sok szép példát tudnék mondani a békés együttműködésre.

*

És most jöjjön a két ígélet. Akik visszajöttek a *napok* hírére, mert kötődnek még most is egykori intézetükhöz. Nehéz is kiradírozni életünkben gyerekkorunk emlékeit.

Nem olyan egyszerű nekifutnom ennek se. A kettőből hirtelen három lett. Civil családtagként segített egy szép szál fiú a keretezett képek egymagasságba szerkesztésénél. Ha közbeszűrásnak hat is, szólnom kell róla. Neki nem ez az otthona, rendezett családi körülmények között él, négyen vannak testvérek, félig-meddig mégis haza jár akkor is, ha ide jön. Ez *is* az otthona. Apró korától kezdve ezer szállal kötődik így is az intézethez, elsősorban édesanyja révén.

Hiszek a szellemi hajszálcsövességben. Meggyőződésemm, voltak is, vannak is, és lesznek is olyanok, akik ezt vagy azt a gondolatot, vagy csak egy-egy mozdulatot tőle tanulnak el.

Azért jött szívesen segíteni, mert fotóriporter akar lenni, vagy csak egyszerűen fotós. Szegény, a kiakasztgató kulimunkát segítette, pedig nagyratörőbb vágyai vannak. Debrecenbe jár, a Medgyessy Ferenc gimnázium és művészeti szakközépiskola tanulója. Kicsike vándoralbumban elhozta képei javát. Negyedikes, most érettségizik majd.

- Utána?

- Állást keresek.

- Ember! Félúton megállni? Tudod te, mennyire becsülik ma azt, aki csak elsütni tudja a masináját? Semmire. És nem is nagyon veszik igénybe munkáját, amióta divatba jött a mindig csettegtethető digitális gép. Én is meg tudom nyomni a gombot, minek keresnék rá mást? Hogy az olyan is lesz? A legtöbb ember hajlamos magát zseninek kikiáltani.

- Megpróbálnám.

- Tovább kéne menned. Akár Kaposvárra is. Úgy hallottam, ott kapott otthont a fotózás és operatőrség főiskolai oktatása.

- Én meg azt is hallottam, nehéz oda bejutni.

- Látod, ez a legnagyobb gond. Már bejutni is nehéz, mert sokan rohamoznak. Akik ott végeznek, azok is számíthatnak rá, hogy nem tudnak méltóképpen elhelyezkedni. Te meg félútról akarod meghódítani a világot? Tessék fölkészülni a fölvételire, aki mindent tud, könnyebben bejut.

- Esetleg később kiegészíteném a gimnáziumot.

- Lárifári! Biztosan lehet azt is, de erre is tudok mondani valamit. Ha már gyerekkorban nem pörgetik föl valakinek az esze kerekét rendes fordulatszámra, később már nehezebben mozdul. Te most vagy benne a lendületben, nem lenne szabad megállnod. Ha lefékezed magadat, agyad leghasználhatóbb része kezd el begyöpösödni.

- Majd vigyázok rá.

- Mindenképpen kellene egy erős támaszték. Ha csak vészkijáratnak is. Olyan egyetemi végzettségre gondolok, amelyik szükség esetén biztos kenyér is lehetne.

Szánom, bánom, hogy ennyit is mondtam. Egy kellemes benyomás alapján nem lenne szabad hergelőleg beleszólnom későbbi életébe.

Nem is szólnék, ha nem erre tettem volna föl az életemet. Ötvenvalahány évvel ezelőtt arra készültem, hogy állandóan beleszólak másokéba. Szerénységet mímelve, de a tőlem telhető legnagyobb felelősséggel.

*

Az első fiatal, akit figyelmembe ajánlottak, most 25 éves. Férfi. Kétéves volt, amikor ide került, neki tehát ez az *otthona*. Ha *hazamegy*, ide jön. Akkor is, ha a törvény kilakoltatta innen, amikor betöltötte nagykorúságát.

Mit is énekeltünk mi is ballagáskor? És éneklük az utánunk jövők is, rendületlenül? *Sok kedves emlék fűz ide, amely most megszakad, ...* Emlékek ellen nem lehet törvényt hozni. Gyermekkorunk emléke a legmaradandóbb. Ágazó-bogazó gyökereivel átjárja minden porcikánkat. Megríkatni is képes bennünket.

Még a nacionálé fölvételekor fönnakadtam a vezetéknévén. Ő se tudja, mit jelenthetett eredetileg. Beleszületett, viseli anélkül, hogy egyszer is belegondolt volna. Meg is lepte, hogy ilyen bolondságok firtatásával kezdem. Engem viszont az lepett meg, hogy *talán* öten lehetnek testvérek, de ebben se biztos.

- Kettőről tudok, mind a kettő intézetben nevelkedett. Ibrányban az egyik, Nyíregyházán a másik. Már egyikük sincsen ott. És nem is tudom, hol lehetnek.

- Hiányoznak?

- Nem mondhatom. Semmi kapcsolatunk nem volt.

- Ha az utcán találkoznátok?

- Lehet, hogy meg se ismernénk egymást. Biztosan nem! Nélkülük nőttem fel, sajnos, nem is hiányoznak.

Mi is öten vagyunk testvérek. Öt sebnek kellene sajognia, gondolom az öt testvér hallatán, de meglehet, egyik se sajog. Ezt is az állami *gondoskodás* tette velük. Sivatagot teremtett oda, ahol virágnak kellene nyílnia.

- Miből élsz?

- Szobafestő vagyok. Próbálkoztam a honvédséggel is. Letöltöttem a sorkatonaság kilenc hónapját, és jelentkeztem hivatásosnak. Rá kellett jönnöm, nem nekem való.

- Kilenc kemény hónapod volt, hogy belekóstolj. Nem láttad mindjárt, hogy nem neked való?

- Jó fizetést, biztos jövőt ígért a toborzó beszéd. Rá kellett jönnöm, nem is olyan jó a fizetés.

- Az én katonakoraimban - összeszámlálnom se könnyű, hányszor vonultam be, de szerencsére mindig le is szerelhettem -, szóval, amikor én voltam katona, a tisztek zöme a Nyírségből származott.

- Kezdjük ott, hogy én nem tiszt voltam, csak honvéd. Rajparancsnokként is honvéd.

- Még egy *krumplivirágot* se adtak?

- Szegénység mindenhol, ennyire se tellett nekik. De akik szereztek egyet-kettőt, azokat is visszaminősítették honvéddá. Újra a létra legalján kell kezdenie mindenkinek. Beálltam az önálló életre, engem ne irányítgasson senki. Itt végeztem a szakmát, meg Nyíregyházán, ha éppen nem lenne munkám, biztonsági őrként is dolgozhatom.

- Ha egyesítenék a kettőt, *biztonsági szobafestőnek* hívnának?
- Csak festő vagyok. Kiegészítések nélkül. És kőműves is, mert azt a szakmát is kitanultam. Budapesten mindig van munka.
- Úgy nekilódultál, Pestig meg se álltál?
- Ki akartam mozdulni a vidéki életből.
- Önálló lettél?
- Alkalmazott csak.
- Az is kötöttség.
- Mint minden a világon. Amíg a munkaidő tart. Vagy amíg a munka tart. De a kereset jobb.
- Nem akarok kölcsönkérni tőled, mennyi?
- A százezer megvan. Az a legkevesebb.
- Bruttóban?
- Nettóban! Általában több szokott lenni.
- Mire költöd?
- Pest eszi a pénzt. Szórakozóhelyekre, haverokra elmegy.
- Látom, gyűrű van az ujjadon.
- Á, ez csak egy gyűrű. Senki nem tartozik hozzá. Még nem akarom lekötni magamat.
- Vigyázz, mert ha a haverok diktálják a lelkületedet, az is meglehet, észre se veszed, hogy a leginkább hozzád illő lány mellett mész el.
- Ne firtassuk. Majd meglátjuk.
- Lakásod?
- Albérlet, harmincezerért.
- Ha kőműves is vagy, miért nem építész magadnak hajlékot?
- Hol tetszik élni? Majd később. Mindent a maga idejében.
- Tehát szobákat festesz. Negyven évvel ezelőtt tanítványaim közül is sokan választották ezt a pályát. Azt mondták, ott négyzetméterrel mérik a forintot.
- Lakásokba, családi házakba járunk. Új lakásokba is, és olyanokba is, amelyikeket lakják.
- És vigyáz rátok a tulaj?
- Általában otthagy mindent. Megbízik bennem.
- Csábítás? Kísértés?
- Soha nem is gondoltam rá, hogy akár egy fiókba is belenyúljak. Többet ér a becsületem.
- Csak akkor ciki, ha rájönnek.
- Általában mindig rájönnek. De a becsület önmagában is létezik.
- Ha neked lenne önálló lakásod, te is odaadnád a kulcsot?

- Most jól beetalált. Nem mindenkinek. Lenne olyan is, de a többségük nem olyan. Lopnak. Sokan már az intézetbe is azért kerülnek be, mert loptak. Ezt látták a szüleiktől is, ezt csinálják később is.

- Itt most jól érzed magadat?

- Nagyon jól.

- További jó szórakozást!

Azt hiszem, semmit nem kell hozzáfűznöm.

*

Férfiú a másik is, és 22 éves. Végzett szakács.

- Jó a fakanál mellett?

- Minőségellenőr vagyok a hűtőgépgyárban.

- Hűtőszekrényeket kóstolgatsz? Vagy a benne hűtött ételeket?

- Egyiket se. Műszaki munka ez, nem az ízek dolga. Közben főiskolára járok Hajdúböszörménybe, szociálpedagógus szeretnék lenni. Most kezdtem.

Nem firtattam, mert éppen nem jutott eszembe, de biztosra veszem, valamelyik itteni nevelője ragadt meg benne példaként, amikor erre adta a fejét.

- Hány évet töltöttél el itt?

- Ötöt.

- Előtte?

- Újfehértón, nevelőszülőknél. Nyírteleken, nevelőszülőknél. Nyírszőlősen, családotthonban.

- Testvéreid?

- Öten vagyunk, de csak egyet ismerek.

- Lány vagy fiú?

- Lány. Asszony már, háztartásbeli. Két éve talált meg, de régtől fogva keresett. Ide telefonált, megkérdezte, van-e ilyen nevezetű. Én is beszéltem vele telefonon, aztán el is jött.

- Légy szíves, a találkozást részletesebben mondd el. Elképzelted, hogy ilyen lesz?

- Nem tudom már, csak azt tudom, messziről megismert engem, és én is megismertem őt. Rögtön láttam, hogy hozzám tartozik. Hogy hozzám is tartozik.

- Gyerekkori fényképek se maradtak fenn?

- Semmi! De ő emlékezett rám.

- Minek szólított?

- Semminek. Csak átölelt, és sírt. Mivel ő sírt, sírtam én is. Látszott rajta, nagyon örült nekem. Gondolom, rajtam is meglátszott, mert én is örültem. És sírtam. Mondom, másfél-két éve lehet az első találkozásunknak. Családja van, voltam is náluk. Van négy gyereke, semmi kivetni valót nem találtam az életében. Idilli család az övé.

- De költői szavakat használsz! Ha egyszer te is erre a sorsra találsz jutni?

- Meg szeretném várni, hogy teljesen érett legyek rá. Csak akkor legyen gyerekünk, ha már apa lehetek. Van egy barátnőm, közösen vettünk házat, együtt élünk. Még nem szántuk el magunkat a nagy lépésre. Táncpedagógus, most mutatják be azt a közös táncot, amit ő tanított be.

Mondtam már, éppen zajlott az otthon-buli, benéztünk mi is, hogy a közös táncot lássuk. Utcai ruhában ropták, „szép” zenére. Nem a dum-dumra, de tapsolással kiegészítette a „közönség”. Hatalmas taps a végén!

Odajött hozzánk a feleségjelölt is. Csinos is, bájos is, kedves is. Nem otthonban nevelkedett. Kállósemyjénben laknak. Ide járt oktatni, itt ismerkedtek meg. Csak térült-fordult, mennie kellett vissza, táncosaihoz. A fiút vallattam tovább.

- Amikor a szülei megtudták, hogy „államit” akar választani a lányuk?

- Ahogy én tudom, semmi fönntartásuk nem volt.

- Elmentél bemutatkozni.

- Akkor se éreztem, hogy csalódtak volna lányukban. Önállóak vagyunk, anyagi támogatásukra nincsen szükségünk, de mellettünk állnak erkölcsi és lelki szempontból is.

- Azt hallottam, verselsz is. Mire jó neked a vers?

- Hogy kiírd magamból a hirtelen jött feszültséget.

- Más inkább pohárba szereti fojtani.

- Mindnyájan mások vagyunk. Megőrizni magamnak, milyen lelkiállapotban voltam akkor, és megmenteni másoknak. Csak úgy tudok átlépni bizonyos dolgokon, ha kiírom magamból.

- Ezt hívják, azt hiszem, belső közlési kényszernek.

- Valentin-napra meglepett a barátnőm egy keményfedelű füzetecskével, tizenvalahány versemet bele is írta. Mondhatnám, ez az első kötetem.

- Arany János öregkorában szedegette kapsos könyvbe az *Őszikét*, te pedig indulásként kezdesz azzal! Csak a *Tavaszkák* nem akar a nyelvemre jönni. A *Tavaszikék* még inkább nem.

- Nem is baj. Egyelőre.

- Folyóiratban megjelentél már?

- Akkora bátorságom még nem volt, senki másnak nem mutattam meg.

- Meg kellene mutatnod. Magányos költő akarsz lenni? Magányos lehetnél, ha nem lenne ilyen szép és kedves párod, de a költészet nyilvánosságot követel. Lehet, hogy úgy ömlik belőled a rím, mint a Niagara, de meg kell forgatnod a közlés-adta keretek között is. És azonnal természetessé válik az is, hogy mások versei is elkezdenek érdekelni. Értő és megértő közeg kell a versíráshoz, hogy el ne apadjanak a belső források. Nyilvánosság akkor is, ha először inkább elbújni szeretnél a világ elől.

Jól belegyalogoltam megint legbensőbb ügyeibe. Lehet, hogy megfogadja, és a nyilvánosság raplija holtáig szurtyongatja.

*

A végére kell még járnom, hogyan kerültem én bele egyáltalán ebbe a mókuserékbe. Leírtam az elején, az egykori könyvtárosok - állítják, lélekben azok is maradtak - elmentek oda, megtetszett nekik, és *add tovább, mert számár maradsz* játékot játszva belerángattak engem is. Elkommendáltak. De ők hogyan jutottak el oda?

Havonta szoktak összegyűlni a Somogyi-könyvtárban *klubélet* címén, egy kicsit olvasóköri ízeket is belekeverve. A mostanira elmentem én is. Közgyónásnak lehetne mondani, nyílt színen faggattam ki őket.

Úgy kezdődött, hogy két könyvtáros összetalálkozott az orvosi rendelőben. Hát te? És te? Mondja az *egyik*, hogy Tiszadobon van. És Tiszadob hol van? Gyertek el, nézzétek meg. Szép hely, nagyon szép, és egy nagy kastélya is van.

Kiforogta azt is a szó, ha netán mégis eladják a kastélyt, csak súlyos árakon láthatnák meg.

Ki lehetett a *másik* könyvtáros? Az, aki örökké be van sózva. Miért ne mennének? Az úti-költség a legkevesebb, *Gyula-jegy*es valamennyi, tehát ingyenes, ha a szállást meg a kosztot kedvezménytel megkaphatják, akkor megéri. Kilencen vállalták.

- Vonattal mentünk, ötször kellett átszállnunk, de szinte észre se vettük. Babika kísért bennünket, mindenről gondoskodott, ami útközben előadódhatott. Amikor az ottani állomásra is befutottunk, a gyermekváros kisbusza várt bennünket. Ott meg a kastély.

Előszekzonban voltak, szobát is választhattak. Ketten, házaspár lévén, külön mehettek, a többi pedig, heten, mint a gonoszok, kedvükre való másikba.

- Természetesen a toronyszobát néztük ki magunknak. Tudja, mi tűnt föl legjobban? A busz-sofőrtől, a portáson át mindenkiig olyan nagy szeretettel fogadtak bennünket, hogy olyanban nem nagyon volt még részünk. Mintha régen nem látott nagyanyjuk lettünk volna. Három napig voltunk ott, de ezt az érzésünket egyszer se kontrázta meg senki. Első napon már ebédre ott voltunk, utána foglaltuk el a szállásunkat, aztán pedig megkezdtuk ismerkedésünket a kastély környékével. Pazar látvány volt, pompájában a természet. És hogyan vigyáztak minden bokrára, minden fűszálára! Amikor a gazdaságukat néztük, az éppen gyakorlaton ott lévő gyerekek mutogatták, ezt a virágot én ültettem ki palánta korában még, azt a másikat meg nem én, hanem ez meg ez. Aki ennyire hozzá tud nőni a környezetéhez, azt hisszük, az jó helyen van. A számítógépes szobájukat is megnéztük természetesen. És ott találkoztunk a honvédelmi miniszterünk édesanyjával is.

- Mint egykori nevelővel.

- Igen, természetesen. Kedves asszony, nagyon jól beszélgettünk vele. A csúcs azonban, remélem, senkit nem sértek meg vele, Babika volt. Jött hozzá, este már, egy kislány, hogy olyan ideges vagyok, nem tudok elaludni. Babi odanyúlt a teás polcához, levette a nyugtató teát, és a szamovár vizéből készített egy csészével neki. Megitta, megköszönte, és elment. Reggel újra jött, és azt mondta, ilyen jól talán még soha nem aludtam. Fölkelni is rosszul esett, legszívesebben most is aludnék. Megint a polcra nyúlt a mi könyvtárosunk, és frissítő teát főzött.

- A második este?

- Együtt énekelgettünk a gyerekekkel a kastély előtt. És beszélgettünk.

- Miről?

- A sorsukról és a jövőjükéről. Tudja, milyen szépen tudnak beszélni a jövőről? Sajnos, mire odaérnek, hogy dönteniük kell, meg is feneklenek. Az egyik gyerek például azt mondta, gimnáziumba megy, nevelőtanár lesz, hogy a cigánygyerekek kiemelkedését segíteni tudja. Később megtudtuk, föl is vették, szabad lett előtte az út, de egyszer se lépte át a gimnázium küszöbét.

- Mert?

- Visszahúzza őket az otthoni környezetük.

- A vadkacsaság?

- Ha a Móráékra gondol, akkor igen. Otthonról a gátlásaikat is magukkal hozzák. Jutalom-műsorral is kedveskedtek nekünk. A Józsi például két verset szavalt, az egyik Petőfié, a *Szeget szeggel*, a másik József Attila *Kései siratója*. Olyan szépen, akkora beleéléssel mi még egyiket se hallottuk. Mintha maga írta volna mindkettőt. Nem akartunk adósok maradni mi se, a *Kései siratót* egy magunkkorú könyvtáros asszony is elmondta. Két ember, két világ, ugyanabban a versben. Kitalálni se lehetne jobban.

A most jelenlévők többsége nem volt ott, élményként tehát csak a kilencek szólhattak róla. Mi más lehetne a befejező gesztus?

- El kéne oda még egyszer mennünk. Amíg olcsón lehet.

*

Lépcsőházi szomszédunkkal azokról is beszéltünk, akik egykor ott jártak iskolába, és végül Szegeden kötöttek ki. Ha történelemkönyvet akarnék írni, ahol a múlt a döntő, biztosan fölkerestem volna mindet, meg azokat is, akik még bárhol elérhetők, de nekem most a jelen a fontosabb. Az utolsó esztendő, ha hinni lehet a szomorú jóslatoknak. Egyiküket azonban fölkerestem így is, hogy összevethessem a régit a maival.

Erősen belekeveredik azonban a nosztalgia, a gyerekkor minden szépsége is. Nem akarom lefaragni róla, természetes terméke az is a régi időknek. Szép szál férfi az illető, öt évvel fiatalabb nálam. Vele is összetegeződünk.

- Mikor jártál ott utoljára?

- Amikor a harmincéves találkozómk volt. Mindig terveztem, hogy elmegyünk a családdal is, de eddig nem sikerült összehoznunk a dolgot. Gyönyörű táj, nagyon rendes emberek, nekem ma is honvágyam van, ha eszembe jut. Nekem az otthonom. Pedig csak öt évet töltöttem el benne.

- Az elején kezdjük.

- Édesapámat elvitték a háborúba, oda is maradt. Három gyerekkel egy anya, kell mondanom, hogy nagyon nehéz volt? Voltam kiadva nevelőszülőkhöz is, de nem maradtam sokáig. Meglehetősen öntörvényű gyerek voltam, előtte bukdácsoltam is az iskolában. Valaki mégis meglátott bennem valamit, és hármunk közül egyedül engem átszerveztek Tiszadobra. Tizenkét éves voltam, és mindössze negyedikes.

- Jól kilóghattál az osztályban. Termetre gondolom.

- Hatalmas voltam a töpörtyűk között. Tapasztaltam, az ököljog érvényesült a gyerekek között is, és ne szépítsuk a dolgot, az iskolában is megvolt még a testi fenyegetés. A körmös is, a tenyeres is, meg a békaügetés is. A kastélytól a mostani ebédlőig ügetett az egész osztály. Vagy az egész brancs a szállásról.

- A kollektív büntetés jegyében?

- Úgy. Volt ott egy meláknagy cigánygyerek, akkora tenyere volt, mint a szívlapát, és avval egyszer akkora pofont kevert le nekem, estig nem hallottam arra a fülemre. Adósa, persze, nem maradtam, behúztam neki én is egy akkorát, azonnal megtudta, hol lakik a Jóisten. Verekedni soha nem szerettem, de mindig megvédtem magamat.

- Elindultál tehát Békéscsabáról. Egyedül?

- Dehogy! Hivatalos kísérvél. Vonattal.

- Emlékszel a nevére?

- Talán akkor se tudtam.

- Az állomáson díshintó várt.

- Egy fenét. Begyalogoltunk.

Íróasztala mellett beszélgetünk, az üveghorító alatt fényképek özöne. Középen a tiszadobi kastély. Mindig azt böködi az ujjával.

- Csomagod?

- Az, látod, talán nem is volt. Legfölbjebb egy váltás fehérneműt vihettem. Szegények voltunk, miből lett volna? Jelentkeztünk az igazgatónál.

Többször meg kellett szegnem anonimizálási szándékomat, ezt az egy nevet le kellett írnom eddig is. Nem ismertem, eddig az égadta világon semmit nem tudtam róla, de szinte mindenki említette, aki az akkori időkbe visszarévedt. És csak jót mondtak róla. Kelemen Lajosról van szó.

- És te érzékeny búcsút vettél a kísérvődtől.

- Semmi búcsú nem volt, meg se köszöntem a kíséretet. És ő se tartott rá igényt. Teljesítette föladatát, kész. Aztán mehettem föl az első emeletre, a szobánkba.

- Hányan voltak benne?

- Harmincan, harmincöten? Sokan. Hej, de mennyit sírtam én az első napokban! Az otthagzott otthonomat, az édesanyámat sirattam. És iszonyatosan rosszul esett, hogy jobbra-balra dirigálnak.

- Beléd fojtottam a szót, amikor Kelemen Lajost említetted.

- Nála külön pedagógust nem ismertem.

- Végzettsége?

- Nem tudom én azt. Azt se, volt-e egyáltalán megfelelő diplomája. Mintha azt mondta volna valaki, talán a minisztérium körül is megfordult, de onnan kiostálták, azért küldték a lehető legmesszebbre. Legszívesebben arra emlékszem, alig volt olyan nap, hogy este, villanyoltás után be ne jött volna, mesélni. Mese, mese, mese, minden mennyiségben. Az igazgató szájából.

- Talán a lakóotthonok emberei megteszik ugyanezt a kicsikkel. Tehát negyedikes voltál, erősen kétes eredményekkel.

- Hamar fölpöndültem, a többi osztályt zsinórban végeztem, igen jó osztályzattal. Azelőtt olyan iskolákba is jártam, ahol az alsósok is egyben voltak, és a fölsősök is, itt minden osztálynak külön terme volt, és nagyon jó tanáraink voltak. A faluból is jártak velünk, az égadta világon semmi violencia nem volt közöttünk.

- Bagó?

- Egyfolytában. Most van hatodik éve, hogy abbahagytam.

- Egyik tanárotok mondta, arról szó se lehetett.

- A másik meg azt mondta, bűdös kölkök, tudom, hogy szívjátok, de egyet jegyezzetek meg: Előtte mindig egyetek néhány falatot. Éhgyomorral ne, mert kirágja a gyomrotokat. Ezt mindig be is tartottam.

- Mégis eltiltottak tőle hat évvel ezelőtt. Honnan vették?

- Akkor még lehetett egy szálát is venni. És mi vettünk. Olcsó volt a Derű is, meg a Sellő is. Két fillér egy dobozzal.

- Ital?

- Gyerekkoromban soha. Később is egy-egy pohárral legföljebb.

- Mások?

- Nem tudok róla.

- Drog?

- Akkor még nem is hallottunk róla.

Nem mondtam el mostani tapasztalataimat.

- Ballagás? A nyolcadik végén?

- Kedves ünnepség volt, rendes évzáró, kiosztották az okleveleket, átadták a jutalmakat. Minden évben így volt, utána mehettünk haza nyári szabadságra.

- Mindenkinek volt hová mennie?

- Legtöbbünknek volt. Többnyire félárva voltunk, de a teljes árvaaknak is volt valakijük, ahol eltölthették a szünetet.

- Cigányok is voltak?

- Néhányan igen, de semmi különbség nem volt közöttünk. Ugyanúgy éltek, mint mi, és ugyanúgy vagy vitték valamire, vagy nem.

- Szakkörök?

- Nem biztos, hogy el tudnám mondani, hányféle lehetőségünk volt, ezért meg se próbálom. Volt repülőmodellező is, és sportszakkör is. Sieltünk például, persze, csak télen. Bunyóztunk is. Én is bunyóztam, de csak a sport kedvéért, és soha nem azért, hogy valakit is megverjek, ha nem tetszik a pofája.

- Tanárokkal is boksztoltatok?

- Az egyik tanárunk nagyon akarta, hogy vele is álljak ki. Soha nem vállaltam.

- Miért?

- Verjem meg a tanáromat? Annyira soha nem haragudtam rá. Vagy hunyászkodjak meg, és hagyjam magam megverni? Arra meg nem állt rá a kezem.

(Nagy fene véletlenek is vannak. Itthon már, miközben verem a számítógépet, hírt hoz a fülemből a rádió. Az egyik gyermekotthonban az egyik nevelő *pedagógiai célzattal* boksztolt az egyik gyerekkel, és ő győzött. Mármint a nevelő. El is tudom képzelni, a fölnőtt ütései mégis csak több kilósak lehettek. Annyira letörte a vereség a fiút, hogy a *pszichiátrián* kötött ki. Na, gondolom, ez is van akkora gumicsont, elragódhatnak rajta kollégáim legalább egy hétig.

Testi fenytetés, boksztalantában?

Félsütetű dolog lenne, ha beállnék közéjük én is, de a szituációt el tudom képzelni. Hetvenkedő kölöknek kellett annak lennie, akivel egyáltalán bokszolni lehetett. Azt is gondolom, nem először igyekeztek ilyen módon levezetni belső feszültségeiket. Tartozhat egyáltalán egy súlycsoportba a nevelő a gyerekekkel? Arra, persze, nem tudok felelni, beletartozhat-e a nevelés eszköztárába a bunyó. Ahol apácák nevelnek, ott biztosan nem. Hetvenhét kamera és mikrofon elé citálják majd az igazgatót.

Nagy bunyó lesz az még.

És azt se tudhatjuk, el kellett volna-e mennie a pszichiátriára a *makarenkói pofon* elszenvedőjének. Csak azt, majdnem maga Makarenko betegedett bele.

Háborúk után nem futkostak az emberek pszichiátriára.

Meglehet, mégis jobb lett volna sakktáblán harminckét figurát kergetve megvívni ezt a párbajt.)

- Aztán Szegedre jöttél.

- Itt már kollégista lettem, nem nevelőszülőkhöz kellett mennem. Szűcs néninél kellett jelentkezünk ágyneműért, aki a Szentháromság utca és a Szent Antal utca sarkán lakott, és mehettünk a diákotthonba. Ellátásunkról azonban továbbra is az állam gondoskodott.

- Diákszerelem?

- Volt, hogyne lett volna. Feleségemmel a főiskolán ismerkedtünk meg. Évfolyamtársak voltunk. Ő iparoscsaládból való, de szépen élünk.

- Eddig mindenkinek megrágtuk a vezetéknévét is. Ennyi idegen hangzásával egy kupacban még nem találkoztam. Te tudod, a tied honnan ered?

- Fogalmam sincsen. Nem is érdekelt egészen mostanáig. Tót név lehet, apai nagyapám tót volt.

- Megtanultál tótul?

- Sajnos, nem. Akkor nem igyekeztem, és később se sajnáltam, de mostanában azért megmegfordul a fejemben, hogy jó lett volna.

- Még a legfontosabbat ki ne hagyjuk. Mi lett belőled?

- Közgazdász. A gabonafőlvásárlónál kezdtem, később a Kisoszhoz kerültem, és a Generali Biztosítótól mentem nyugdíjba. Ide most is visszajárok, szaktanácsadó vagyok.

Érzékeny búcsút vettünk egymástól. Nem egymás iránt lettünk érzékenyek, búcsúzkodás közben újra szóba jött édesanyja. Elcsuklott a hangja, és könnyes lett a szeme. Csöndben nyújtottam neki a kezemet.

Ha egyetlen valaki szinte mindenkinek megdobogtatja a szívét, az az édesanya. Anya csak egy van. Akkor is, ha már csak az emlékekben él.

*

Záróképnak tartogattam valamit. Nem optimista a kép, inkább lehangoló. Tiszadobi.

Andalogtam egyszer néhány percet a Holt-Tisza partján. Szabadtéri piknikezéshez fogható terület van ott, hatszögletű tűzhelyekkel, szalonnasütéshez, bográcsozáshoz. A házon belüli strand is ez a part lehet, néhány zuhanyozó is ágaskodik. A nevelőotthoni összkomfort tartozéka ez is.

Taknyos az ősz, ködös, reggel még esett. Szél is döngeti a fákat. Könnyen csábít búskomorságra. Kiegészítő figura is akad a képhez. Orkándzsekibe görnyedő kislány támasztja az egyik zuhanyozó rúdját. Messziről is látszik, nagy bánata van. Odaandalgok hozzá. Nem menekül el, megvár.

- Mióta vagy itt?

- Hét éve.

- Előtte?

- Berkeszen voltam.

- Ott is otthonban?

- Egészen kicsi koromban kerültem oda.

- Szerelem?

- Nem.

- Hanem?

- Csak a régi emlékek.

Látom rajta, másodpercek alatt elsírná magát. És ha bele lehet látni valakibe, benne az is látszik, mégis inkább fiú van a dologban. Micsoda hatásos kép lehetne! Síró lány az örök Tisza partján! Ennyire kegyetlen nem lehetek.

- Szüleid?

- Vannak, csak...

- Ne folytasd.

Elment a bokrosabb részek felé, bennem meg föltámadt az önvád. Siettem, és segítséget kértem. Nehogy akármi butaságot kövessen el benne vagy vele a rátörő búslakodás. Ugrott is Babi néni azonnal, de már nem találta meg. Visszatért társai közé.

Talán meg se tudta, hogy riadalmat keltett bennünk.

*

Az ifjúkori szerelem, és az édesanya tudja legjobban megcsavarni a szíveket. Mindegyik akkor, amikor már nincsen.

A puding próbája

Ifjúkorom kajla teóriája volt a melltartó. Ápoltuk is, ahogyan tőlünk tellett. A *legdemokratikusabb* ruhadarab, mert a csüggedőket fölemeli, a hatalmaskodókat visszaszorítja. A szocialistának mondott legdemokratikusabb lehetett csak, mert abban volt benne a kimondott, de soha meg nem valósított törvény, hogy forró vasalóval kell simára vasalni minden kelmét. Őkelmét is. Egyenlőség, mindenáron. Énekeltük is:

*Egyik ember, annyi, mint a másik,
Bár a bőre barna vagy fehér...*

Nem mi találtuk ki egyiket se, gimnazista koromban már megvolt, tehát durván számolva is túlélte fél évszázadot. Most meg *esélyegyenlőséget* szeretünk mondani, a még nagyobb demokrácia jegyében, és lám, már minisztériuma is van ennek is. Ha nem is koszorúzom gyászvirágokkal mostani könyvemben sem a szélteben-hosszában emlegetett jelszót, de a támogatástól biztosan elesek, ha ebbe az utcába is bemegyek. Nem a pillanatnyi siker érdekében írogatom most se szavaimat, miért éppen akkor ne mondanám, amikor még egyáltalán van rá esélyem, hogy kimondhatok bármit is. Lesznek, akik laposra vernek érte, de talán olyanok is, akik hajlandók egy darabig velem lépegetni a gondolatok tüskés gyalogútján.

Elengedjük tehát az államilag pátyolgatott, egyébként mindig szeretetéttségben, rideg tartásban nevelt újsütetű fölnőtt gyereket, bele a még ridegebb valóságba. Valósággal belelökjük a mély vízbe. Más-más képességekkel indul neki mindegyik, más-más indulatokkal, és más-más örökséggel. Itt a rajtkő, édes fiam, illetve csak voltál édes fiam, elsült a rajtpisztoly, ha hallottad a durranását, rugaszkodj neki, és ússz, fuss, ahogy csak tudsz. Már kilóg a nyelved a nagy igyekezetben? Nem baj, látod, ilyen ez a nagybetűs és bűdös ÉLET. Tudomásul kell végre vened a Tanú című film örök igazságát: az élet nem habos torta.

Hogy a nagy loholásban lemarad az, aki nem erre volt fölkészítve? Netán bele is fullad? Aki nem tanult meg se úszni, se futni? Aki netán magával hozta azt az indítást, hogy vedd el a másét - esetleg itt benn tanulta el a többiektől -, az hozzányúl a máséhoz. Aki a szerelmi türelmetlenség mámorában már minden virágot leszakított, de megtartani egyet se tudott, az vagy beleugrik egy felelőtlen házasságba, és újratermeli magát, vagy kiáll hústapsra az út mellé. A kigyómozgáshoz szokottak nagyon megtanulták, minden esélyegyenlőségi törvény kijátszható, csak tudnod és merned kell fölkapaszkodni akár az ereszcsonatán is. Utána pedig, akár ezért, akár azért, de igen hamar beleütközik a nagykorúság strázsamesterébe, a sarki rendőrbé. A folytatás már a jog tekervényeitől függ.

Amit eddig főzöttem magamban, jó lenne még egyszer ütköztetni valami eleven példával. Olyannal, aki onnan jött, ha nincsen is fenekén a tojáshéj, de a pihetollait még csak most növegteti el. Nem is kell messzire mennem érte, itt van Szegeden.

A hivatásos távirányítási esélyegyenlőségtől már ott hallottam a példákat, most csak emlékeztetni akarok rájuk. Megkapja valaki az új lakást, és fölszedi a padlót, mert hideg is szokott lenni, és valamivel fűtenie kell? Aki bilinek használja a mosdótálat, és mivel senki nem viszi ki alóla, benne is hagyja bűdösödni a saját levét? Milyen esélyegyenlőség az, amelyikről előre látni lehet, ki hányadik másodpercben marad le a nagy futásban, vagy gubancolódik bele nem a csipkebokorba, hanem a jog tekervényeibe?

Lehetsz akár megasztár is, avval a biztos ígérettel, minél magasabbra kapaszkodsz, annál nagyobbat huppansz a csupasz földre. Vagy a kemény betonra. Megtévesztett lelked, mint Orbáné, bolyong a nagy világban.

Eljátszhatnék a gondolattal akár ítéletnapig is, de itt a saját fejjel gondolkodás nem visz messzire. A puding próbája - maga az élet. Talán jobb, ha keresek még valakit, aki onnan nőtte ki magát, és hálás, amiért ott is lehetett. A királydinnye- vagy katángkóró-effektus - kergeti a szél a sivár homokon - nála is érvényes: több helyen nevelkedett, ennél fogva igazi hazája talán nincsen is. Vagy akármelyiket kinevezheti annak. Most éppen Tiszadobra esett a választása. Itt kapta az utolsó löketet ahhoz, hogy Szegedre kerüljön.

Furcsán hangzik, de igaz lehet.

Barakk-épületben beszélgetünk, és ez önmagában lehetne lehangoló is. A panelváros föl-vonulási épületéről van szó, azt hiszem, nem a kegyelet őrizte meg a betonrengetegben még városképet rontónak se nevezhető, ideiglenesnek szánt torzképződményt, inkább valamilyen célszerűség.

Tétován bócorogva kerestem a bejáratot, találtam is egyet, ki volt írva az ajtóra, hogy idegeknek belépni tilos. Biztosan eltévedtem saját városomban, beléptem mégis. Nem küldtek el sehová, csak mosolyogva mondta a hölgy, hogy ezt a nevet nem is ismeri. Mondtam, az Ágota-alapítványnál dolgozik. Ja, az lehet, de ők délután szoktak leginkább itt lenni. Megbeszéltük a találkozót, biztosan vár már. Akkor pedig, legyen szíves az épület túlsó oldalára menni, ott van az ő bejáratuk.

Ebből azonnal újra megtudhattam, Szeged nem falu, hanem város. Elképzelhetetlen lenne akármelyik faluban, hogy ne tudjanak arról, aki vagy ami az épület túlsó frontján van. Óra-ütésre érkeztem, a bejáratnál össze is futottunk.

Beszédes, közvetlen kapcsolatot tartani tudó fiatalember várt rám. Föl is készült a tartós beszélgetésre, nélkülözhetetlen kellékként hozta magával pakli cigarettáját és öngyújtóját.

- Szívja?

- Szívom.

- Tudja, hogy mérget szív?

- Nyolc éves korom óta ezt teszem, nem tudom elhagyni.

- Ki parancsol magának? Csak el kéne dobnia.

- Könnyű azt mondani.

- Nem riogatni jöttem, de időnap előtt iszonyatos kárát látja. A napi fejadag?

- Másfél doboz. Magát zavarja a füst?

- Sok mindenhez hozzászoktam már, ezt is el tudom viselni, csak sajnálom azokat, akik nem tudnak szakítani vele. Hol született?

- Vásárosnaményban. Tizenhárom éves voltam, amikor kaptam a kisöcsémtől egy levelet, aztán megtudtam, hogy a húgom Tiszadobon idegenvezető. Ikertestvéremmel jutottam oda Berkeszről. Apámról az égvilágon semmit nem tudok, édesanyámról is csak annyit, hogy az egyik szociális otthon lakója. Az alkohol áldozata.

- És a bagóé?

- Együtt szokott járni a kettő.

- Ezért is féltem az otthonban fölnövőket. Sokan lesznek, akik hasonló sorsra jutnak majd.

És meggyújtja a második cigarettáját is. Mondom neki, ha ő a nevelési célzattal létrehozott, és játszóháznak nevezett barakkintézmény vezetője, tudomásul vehetné, hogy Csehországban például buszmegállóknak, villamos-várókban is tilos már szívni. Mi volt a válasza?

- Tiszadobon a nevelők is szívják.

- Az én édesanyám azt szokta mondani, ha mindenki a kútba ugrik, nektek akkor se muszáj. Amikor Dobon voltam, kicsúszott valami csúnya emberi tulajdonság példákat eregető számon, és a gyerekek azonnal egyik nevelőjük rossz tulajdonságát említették. Nehogy így járjon maga is!

Amikor betöltötte a nagykorúsági időt, abban a szerencsés helyzetben volt, hogy utógondozásra jelentkezett be. Addigra elvégezte a vendéglátóipari szakmunkásképzőt, a büfét is ő kezelte, és beiratkozott a tiszavasvári gimnázium levelező tagozatára is. Le is érettségizett.

- Mi lett azokkal, akik nem kértek utógondozást?

- Nehéz nekem róluk beszélnem, mert úgy is mondhatnám, egy alomból valók vagyunk. Ha nem is valódi az alom, hanem államilag adományozott műfészek. Hatalmas dac halmozódott föl bennük, otthagyni az egészet!

- Hová mentek?

- Leginkább Pestre. Az a Mennyváros. Mert ott lehet élni! Három-négymilliója lett hirtelen mindegyiknek, hiszen a családi pótlékot betétszámlán gyűjtötték össze, és azt igen hamar el is verték. Nem tanultuk meg, hogyan kell venni egy darab kenyeret, hogyan kell jó ruhát venni, semmit nem tudtunk az életről.

- Most már, azt hallottam, van ruhapénz, és azt mindenki maga költi el. Azt vesz rajta, amit legjobban szeret hordani.

- Amíg meg nem unja. A mi időnkben azonban még úgy volt, szombaton meztelenre vetkőztünk. Minden, ami rajtunk volt, ment a mosodába, és teljesen tiszta ruhába öltözködtünk. Mindenki ugyanolyanba.

- Akár a katonaságnál.

- Csípte a bőrünket az egyenvisélet, megbecsülni se tanultuk meg. Folytassam még? Önálló lett az is, aki értelmi fogyatékos, meg az is, akiben hatalmasra nőtt a szeretetvágy. Igen sokuknál azonnal jelentkezett az édesanya, adott egy mobiltelefont, és elolvadt a gyerek a boldogságtól. Mindig arra vágyott, hogy édesanyját megtalálja, és íme, eljött érte. El is vitte a családi pótlékot, és el is verte mindjárt.

- Mondhatom szokásos hasonlatomat? A kisteknősökre is madarak hada les, és elkapkodja őket, mielőtt a pár méterre lévő tenger éltető vizét elérnék.

- Hajszálla így vagyunk az emberragadozókkal is. Éretlenek vagyunk akkor még az önállóságra. Szerencsémre családotthonba kerültem, ott van az én Mamikám. Szabolcsi Béláné Tünde néni. Tünetemén szép lélek, nagyon szeretett bennünket.

- Nem szoktam neveket írni, de az övét leírhatom?

- Nagyon megérdemli. Holtomig hálás leszek neki.

- Mi az, amiben követni szeretné?

- A szeretetben. A szociális érzékenységében. Ne haragudjon, hogy ilyen szépen mondom, de most járom az egyetem második évfolyamát, szociálismunkás-képző szakon. És munkatársnak is olyanokat keresek, akikben ez az érzékenység megvan.

- Jólesik hallanom. Sok olyan nagyszerű és sikeres emberrel találkoztam, aki nem vállalta származását akkor se, ha a bőrébe volt beleírva. Erősen bízom benne, az ilyen emberek lendíthetnek legtöbbet a jövő nemzedékén. A hétköznapi világban él a tétel: tanulj, fiam, légy különb apádnál. Állami gondozottra érthetem akár úgy is, légy különb az államnál.

- Rendszeresen rendezünk táborokat. A nevelőotthonban tizenöt gyerekre jut egy nevelő, a táborainkban háromra. És a gyerek választja ki, kihez akar csatlakozni. Tíz-tíz napig tartanak a táborok, és eddig mindegyik bőséges bögésekkel zárult. Ennyire egymásra tudnak találni nevelők és gyermekek. Ha az otthonokban tizedannyi kötődés alakulna ki, talán más lenne a helyzet. Az önállósodás is másként alakulna.

- Kötődéssel az elválás ellen?

- Nem elválni kellene örök időkre, maradhatna a kapcsolat akkor is, ha már semmi hivatalos láncolat nem érvényes.

- Távirányításra gondol? Az irányítás ide se a legjobb szó.

- A töretlen bizalom nem föltétlenül irányításban csúcsosodik ki. Fontos az, hogy megmaradjon a kapcsolat. Hogy fordulhassak valakihez, mert tudom, hogy erről vagy arról neki is tudnia kell, és ha segítségre szorulok, az is kéznél van. Tanáccsal csak, hiszen a függőség hivatalosan megszűnt.

- Arról a bizonyos esélyegyenlőségről szeretném hallani a véleményét. Tudunk egyenlőséget mutatni avval, hogy neked is van három vagy négymilliód, mint a többinek, és önállósodj vele, ahogyan tudsz. Irány a nagyvilág, lépés, indulj!

- Ez csak anyagi esélyegyenlőséget jelent. Nincsen az a pénz, amit elverni nem lehetne. Ami a zsebben van, tudjuk egyformán mérni, de ami a fejben - és ami a lélekben! - van, az soha nem lehet egyforma. Nem indulhat egyenlő eséllyel a többi hétköznapi emberrel azért se, mert az átlaggyereknek nincsen induláskor hárommilliója. Azért se, mert legtöbbünknek bőrébe kiabálja, hogy még mindig nem lehet minden esélyünk egyforma a többiével.

- Ezért is kellenének oda a legjobb nevelők.

- Vannak olyanok is. Többségük, sajnos, ki van égve. Belefásultak. A sok reménytelen igyekezet miatt akár meg is lehetne érteni őket. Csakhogy a gyereknek nem megértenie kell a nevelője tehetetlenségét, követnie kellene a példáját, és az intelmeit. Kiégett ember szikrát se tud gyújtani másokban.

- Alanyi jogon jár tehát mindenkinek az anyagi esélyegyenlőség.

- És jön az anya, aki anyai jogon elszerzi tőle. Úgy érzi a szerencsétlen gyerek, végre itt van, akire sóvárogva vágyott egész addigi életében. És észre se veszi, mekkora csőbe húzták bele.

- Úgy vagyunk megteremtve, hogy az édesanyát csak szentnek tudjuk elképzelni. Maga nem?

- De.

És látszik rajta is, belesajdul a szíve. Legnagyobb szentje, tulajdon édesanyja szociális otthonban van, az alkohol áldozataként.

Átok ül még mindig ezen a nemzedéken.